

e- ISSN : 2757-7864

**KARADENİZ
EKONOMİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ · KARED**

**KARADENİZ JOURNAL OF
ECONOMIC RESEARCH**

**İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi**

Yıl: 2023
(Year)

Cilt: 4
(Volume)

Sayı: 2
(Number)

Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4(2), 2023

Karadeniz Journal of Economic Research, 4(2), 2023

e-ISSN: 2757 - 7864

Yıl / Year: 2023

Cilt / Vol: 4

Sayı / No: 2

Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından yılda iki kez Temmuz ve Aralık aylarında yayınlanan hakemli bir dergidir. Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmeksizin kısmen ya da tamamen alıntılanamaz. Dergide yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

KARADENİZ EKONOMİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ | **KARADENİZ JOURNAL OF ECONOMIC RESEARCH**

Sahibi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına

Prof. Dr. Atila DOĞAN

Editörler / Editors

Prof. Dr. Metin BERBER

Prof. Dr. Abdülkadir PEHLİVAN

Editör Yardımcısı / Editorial Assistants

Doç. Dr. Abdullah UZUN

Bölüm Editörleri / Section Editors

Prof. Dr. Selçuk PERÇİN

Prof. Dr. Levent Yahya ESER

Prof. Dr. Cemalettin KALAYCI

Dr. Öğr. Üyesi Ferhat Çağrı ARAS

Prof. Dr. Salih DURSUN

Prof. Dr. Zehra ABDİOĞLU

Doç. Dr. Muhammed Hanefi CALP

Dr. Öğr. Üyesi Emrah FİRİDİN

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Metin BERBER

Prof. Dr. Mustafa EMİR

Prof. Dr. Hüseyin SADOĞLU

Prof. Dr. Mehmet TUNÇER

Prof. Dr. Tuba Yakıcı AYAN

Prof. Dr. Süleyman ERKAN

Prof. Dr. Güven MURAT

Prof. Dr. Ahmet YILMAZ

Prof. Dr. Ali ACARAVCI

Prof. Dr. Eran ÖZ

Prof. Dr. Murat ÇEMREK

Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ

Prof. Dr. Bünyamin ER

Prof. Dr. Alper ÖZER

Prof. Dr. Mohd Rafi bin YAACOB

Kapak ve Sayfa Tasarımı / Cover and Page Designer

Prof. Dr. Abdülkadir PEHLİVAN

İngilizce Editörü / English Editor

Arş. Gör. Yasin Çağlar KAYA

İletişim / Contact

KTÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 61080 Ortahisar/Trabzon/TÜRKİYE

Telefon : +90 (462) 377 29 58

Fax: +90 (462) 325 72 81

E-mail: kareddergi@gmail.com, **URL** <http://dergipark.gov.tr/kared>

İÇİNDEKİLER /TABLE OF CONTENTS

ARAşTIRMA MAKALELERİ /RESEARCH ARTICLES

	SAYFA PAGE
<p style="text-align: center;">Yapay Zekâ Teknolojisinin İslami Finans Uygulamalarındaki Yeri Üzerine Bir İnceleme</p> <p style="text-align: center;">A Study on the Place of Artificial Intelligence Technology in Islamic Finance Applications</p> <p style="text-align: center;"><i>Elif ULUCENK, Handan KOCAMAN</i></p>	1-15
<p style="text-align: center;">Sağlık Yönetiminde Demografik Faktörlerin Liyakat Üzerindeki Etkisi: Nitel Bir Analiz</p> <p style="text-align: center;">The Effect of Demographic Factors on Merit in Health Management: A Qualitative Analysis</p> <p style="text-align: center;"><i>Erdem DİBEK, Mehmet CURAL</i></p>	16-25
<p style="text-align: center;">Demokrasiyi Küresel Siyasette Efektif Kılma Arayışında Bir Kuramlaştırma Denemesi: Anthony McGrew'ın Ulus-Ötesi Demokrasi Yaklaşımı</p> <p style="text-align: center;">A Theorizing Attempt in the Quest to Make Democracy Effective in Global Politics: Anthony McGrew's Transnational Democracy Approach</p> <p style="text-align: center;"><i>Hüseyin BAL</i></p>	26-35
<p style="text-align: center;">Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Etkisinin Analizi: Türkiye İçin Ampirik Bir alışma</p> <p style="text-align: center;">Analysis of the Effect of Social Security Expenditures on Income Distribution Inequality: An Empirical Study for Türkiye</p> <p style="text-align: center;"><i>Tuğba YILMAZ</i></p>	36-45

EVİRİ MAKALELER /TRANSLATED ARTICLES

<p style="text-align: center;">Yahudi Etkisini Anlamak I: Yahudi Aktivizminin Arka Plân Özellikleri</p> <p style="text-align: center;">Understanding Jewish Influence I: Background Traits for Jewish Activism</p> <p style="text-align: center;"><i>Kevin MACDONALD (ev. Hüseyin BAL)</i></p>	46-65
--	--------------

Yapay Zekâ Teknolojisinin İslami Finans Uygulamalarındaki Yeri Üzerine Bir İnceleme

Elif ULUCENK¹ Handan KOCAMAN²

¹ Sorumlu Yazar,
Dr., Muhasebe Finansman,
elifulucenk@outlook.com

² Öğr. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi,
Hizan Meslek Yüksekokulu
hkocaman@beu.edu.tr

Öz

İnsan benzeri düşünme ve öğrenme yeteneğine sahip bilgisayar sistemlerini temel alan yapay zekâ, günümüzde farklı endüstriler ve sektörler tarafından kullanılmaktadır. Gündelik yaşamı ve karmaşık iş süreçlerini kolaylaştırarak daha verimli bir düzen kurmak için geliştirilen bu teknoloji, işlem hacmi görece fazla olan finans sisteminin katılımcıları arasında son yıllarda büyük ilgi görmektedir. Bu çalışma, ileri bilgisayar yöntemlerinden biri olan yapay zekâ teknolojisini, İslami Finans alanında kullanılabilirliği ve mevcut uygulamadaki yeri üzerine incelemelerde bulunmayı amaçlamaktadır. Şer'i esaslara dayanan İslami Finans Sistemi'nde yapay zekâ, insan kaynağına hizmet eden ancak süreçle ilgili inisiyatifi kullanıcı kişiye bırakan bir teknolojidir. Bu bağlamda yapay zekâyı insan zekâsının üzerinde bir değer atfedilmemektedir. İslami Finans alanında yapay zekâ kullanımıyla ilgili değerlendirme çalışmaları genel olarak metin madenciliği, algoritmik ticaret, hisse senedi seçimi ve robo danışman teknolojisiyle ilgili gelişmelere odaklanmıştır. Çalışma kapsamında yapılan incelemelerde, başta Körfez ülkeleri olmak üzere Malezya ve ABD gibi İslami Finans Sistemi'nin gelişmiş olduğu ülkelerde yapay zekâ teknolojisinden yararlandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, İslami Finans, Teknoloji

Jel Kodları: G10, G15, G19

A Study on the Place of Artificial Intelligence Technology in Islamic Finance Applications

Abstract

Artificial intelligence, which is based on computer systems capable of human-like thinking and learning, is used by different industries and sectors today. This technology that are developed to build a more efficient system by facilitating daily life and complex business processes has attracted great interest in recent years among the participants of the financial system, which it has a relatively large transaction volume. This study aims to examine the usability in the field of Islamic Finance of artificial intelligence technology, which is one of the advanced computer methods and about its place in current applications. In the Islamic Finance System, which is based on Shariah principles, artificial intelligence is a technology that serves to human resources but leaves to the participant the initiative regarding the process. In this context, to the artificial intelligence isn't valued above human intelligence. Evaluation studies on the use of artificial intelligence in Islamic Finance have generally focused on developments in text mining, algorithmic trading, stock selection and robo advisor technology. In the examinations that are made within the scope of the study, it has been determined using artificial intelligence technology in countries that are developed of Islamic Finance System such as Malaysia, Bangladesh and the USA, Especially Gulf Countries.

Keywords: Artificial Intelligence, Islamic Finance, Technology

Jel Codes: G10, G15, G19

Bu makale Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Atıf/Cite as: Ulucenk, E., Kocaman H. (2023). Yapay Zekâ Teknolojisinin İslami Finans Uygulamalarındaki Yeri Üzerine Bir İnceleme. Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4(2), 1-15.

GİRİŞ

Uluslararası piyasalarda yaşanan teknolojik gelişmeler, başta finansal kurumlar olmak üzere finansal sistemi oluşturan bileşenler için dijital dönüşüm sürecinin başlamasına yol açmıştır. Geline nokta, dijital çağın en önemli çıktılarında biri olan yapay zekâ teknolojisinin, muhasebe ve finans alanında giderek önem kazandığı görülmektedir. Bu kapsamda İslamiyet'i ve Şer'i esasları temel alan İslami Finans sisteminde yapay zekâ teknolojisinin uygulanabilirliği üzerine değerlendirme çalışmaları başlamıştır.

Faiz hassasiyetine haiz katılımcıların, finansal piyasalara katılım sağlaması amacıyla geliştirilen İslami Finans Sistemi ve ürünleri; faizsiz fon kullandırma, spekülasyon ile belirsizliklerden kaçınma, haksız kazançlardan uzak durma ve sosyal sorumluluk duygusuyla faaliyette bulunma gibi işlemleri içerir. Yapay zekânın, İslami Finans'a hizmet edebilmesi için İslam dinin esaslarıyla çelişmeyen bir şekle bürünmesi gerekir. Farklı ihtisas alanlarından uzmanlar, yapay zekânın İslami hükümler doğrultusunda fayda sağlaması ve İslami Finans sistemine entegre edilmesiyle ilgili araştırmalarda bulunarak, yeni uygulamalar geliştirmektedir.

Bu çalışmanın amacı yapay zekâ teknolojisinin, İslami Finans alanında kullanılabilirliği ve mevcut uygulamalardaki yeri üzerine incelemelerde bulunmaktır. Bu kapsamda çalışmada önce, yapay zekânın konvansiyonel finans uygulamalarındaki yerinden bahsedilmiş, ardından İslam ahlakı çerçevesinde yapay zekânın uygulanabilirliği üzerine incelemelerde bulunulmuştur. Daha sonra ise İslami Finans' ta yapay zekâ teknolojisinin yeri ve mevcut uygulama örnekleri incelenmiştir.

YAPAY ZEKÂ VE FİNANS

Yapay zekâ, literatürde farklı uzmanlık alanına sahip yazarlar tarafından, kullanım alanları doğrultusunda çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. *Düşünme yeteneği*, yapay zekânın tüm kullanım alanlarındaki yegâne unsurudur. "Zekâ" terimi aslında düşünme biçiminin, bilgi edinmenin ve belirli bir problemi çözmek için uygulama yeteneğinin, gereksinimlere göre birleşimidir. Günümüzde, insanlar daha önce başaramadığı işlemleri yapay zekâ sayesinde kolay bir şekilde gerçekleştirmektedir. Yapay zekâyı da yanan bazı uygulamalar güvenle ilgili bazı sorunlara sebep olsa da konuşmanın tanınması, nesne algılama gibi konularda kayda değer gelişmeler yaşanmaktadır (Bothra vd., 2023: 5-6).

İleri bilgisayar teknolojisi gelişmelerinden biri olan yapay zekâ, insan düşüncesini simule ederek bilgi ve verileri; hızlı, doğru ayrıca verimli bir şekilde işleyebilmektedir. Bu sebeple yapay zekâ; düşünce simülasyonunda yazılım algoritmaları ve donanımın kullanıldığı ileri bilgisayar işlemlerine dayanmaktadır. Günümüzde yapay zekâ teknolojisi, üretimin ve yaşamın çeşitli alanlarında yaygın olarak kullanılmaya başlanarak, ekonomik kalkınmaya ve sosyal hayata katkı sağlamaya devam etmektedir. Ayrıca yapay zekâ, gündelik yaşamda çözülmesi zor ve vakit alan karmaşık sorunlara karşı etkili çözümler geliştirebilme özelliğine sahiptir (Liu ve Zhang, 2023: 3). Başka bir ifadeyle yapay zekâ, kullanıcıların gündelik ve karmaşık işlerini verimli ve kolay bir şekilde yapabilmesi için önemi giderek artan bir teknoloji olarak kabul edilmektedir. Yapay zekâ sayesinde insan; yaratıcı aklını makine, bilgisayar programı ve sistemler kanalıyla daha verimli bir şekilde kullanabilme olanağına kavuşmuştur (Bothra vd.,2023: 5-6).

Bhosale vd., (2020: 35) çalışmasında, yapay zekânın, günümüzdeki kullanım alanları üzerine bir incelemede bulunmuştur. Anılan çalışmaya göre yapay zekânın kullanım alanları tabloda özetlenmiştir.

Yapay zekâ kullanımıyla, problem çözme ve karar verme daha kolay bir hale gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda, yapay zekâ son yıllarda farklı alanlardan birçok araştırmacının ilgi odağı olmuştur. Geline nokta, yapay zekâ kullanımıyla birlikte dijital çağın da yeni bir boyut kazandığı ileri sürülebilir (Bothra vd.,2023: 5-6).

Uluslararası uygulamalarda dijitalleşmenin etkisi, muhasebe ve finans alanında da kendini göstermiştir. Muhasebe ve finans için oldukça değerli olan verilerin işlenmesinde yapay zekâ etkili bir çözüm yolu olarak kabul edilmiş ve şirketler tarafından ilgi görmeye başlamıştır. Yapay zekâyı piyasa katılımcılarının finansal işlemlerini, önceki uygulamalara göre daha kolay, güvenilir ve hızlı yapması planlanmaktadır. Zira günümüzde tüm finansal işlemler bilgisayar ortamında gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, teknolojiye yaşanan gelişmeler muhasebe ve finans alanına entegre edilerek sektörün büyümesine katkı da bulunma potansiyeli taşımaktadır (Najem vd., 2022: 634).

Yapay zekâ türü "makine öğrenme" finans sektöründe devrim yaratan ileri teknolojiler arasında yer almaktadır. Bu gibi teknolojiler, tüketicilerin ve şirketlerin finansal hizmetlere erişiminden, dolandırıcılık işlemlerinin tespiti dek kapsam alanı geniş uygulamaları içermektedir. Finansal işlemlerde dijital değişim hareketinin etkisiyle, muhasebe ve finans alanında olumlu gelişmeler yaşanması öngörülmektedir (Mahalakshmi vd., 2022: 2252).

TABLO 1 Yapay Zekâ Kullanım Alanları

YAPAY ZEKÂ TÜRLERİ	KULLANIM ALANLARI
Doğal Dil İşleme	Yapay zekâ, doğal dil işleme teknikleriyle metin analizi, dil tabanlı komutlar, metin çevirisi ve otomatik metin oluşturma gibi konularda kullanılır. Chatbotlar ve sanal asistanlar da bu teknolojileri kullanarak insanlarla doğal bir şekilde iletişim kurabilir. Doğal dil işleme teknikleri kullanılarak metin madenciliği yöntemi de uygulanabilmektedir. Metin madenciliği, metin verilerini istatistiksel analiz etmeyi ve anlam çıkarmayı sağlayan bir bilgi çıkarma sürecidir. Metin madenciliği, metinleri yapılandırılmamış veri kaynakları olarak ele alır ve bu metinlerden anlamlı bilgileri çıkarmak için bir dizi yöntem kullanır.
Öğrenme ve Uygulanabilir Sistemler	Daha önceki deneyimlere dayalı olarak davranışı uyarlama ve bu tür deneyimlere dayalı olarak dünyayla ilgili genel kuralları iyileştirme teknolojisidir.
Problem çözme	Problem çözümünü planlamak ve kullanıcı problemlerini çözmek amacıyla kullanılabilir. Yapay zekâda problem çözme, yapay zekâ algoritmalarının verilen bir probleme yönelik mantıklı ve etkili bir çözüm üretmek için kullanılan tekniklerdir. Yapay zekâ, çeşitli problem çözme tekniklerini kullanarak belirli görevleri gerçekleştirir ve sonuçları optimize etmeye çalışır. Problem çözümünü planlayan bir teknolojidir. Örneğin problem çözme tekniklerinden birisi arama algoritmalarıdır. Arama algoritmaları, verilen bir hedefe ulaşmak için adım adım çözüme doğru ilerler. Bu algoritmalar, problem alanını genellikle bir ağaç şeklinde temsil eder ve en uygun yolu veya en iyi sonucu bulmaya çalışır.
Görüntü İşleme ve Tanıma	Görüntü işleme teknikleriyle yapay zekâ, nesne tanıma, yüz tanıma, video analizi, güvenlik sistemleri ve tıbbi görüntüleme gibi alanlarda kullanılır. Bu sayede, görüntülerden anlamlı bilgiler elde edilebilir ve karmaşık görsel veriler analiz edilebilir. Algılanan bir sahneyi, tanımanın "küresel bilgi" olduğunu gösteren dâhili bir modele bağlayarak bulma kapasitesidir.
Modelleme	Bazı varlık kümelerindeki davranışı ve ilişkiyi bulmak için uygulanabilen bir sunum ve dönüştürme protokollerini geliştirme yeteneğidir.
Robotlar	Yapay zekâ, endüstriyel robotlar ve otomasyon sistemleri için kullanılır. Robotlar, nesnelere algılayarak, seçerek, hareket ettirerek, fiziksel olarak değiştirerek veya insan gücünü sıklıkla tekrarlayan işler yapmaktan kurtarıcı etkide bulunmak için kullanılan bir terimdir. Fabrika işlemlerinin otomatikleştirilmesi, üretim verimliliğinin artırılması ve insan faktöründen kaynaklanan hataların azaltılması gibi konularda yapay zekâ çözümleri kullanılır.

Kaynak: (Bhosale vd., 2020: 35) çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

Yapay zekâ sayesinde, finansal kurumlar müşterilerine tam zamanlı danışmanlık hizmeti vererek süreci kolaylaştırabilir ve müşteri deneyimini iyileştirebilir. Makine öğrenim, varlıkları yönetmeyi, kredi puanlarını hesaplamayı ve finans endüstrisinin risk seviyesini değerlendirmeyi amaçlayan başka bir boyuttur. Yapay zekâ ve makine öğrenimi, rekabet gücü sağlayan bilgiyi elde etmek için finansal hizmette etkili bir rol oynamaktadır. Makine öğrenimi genel olarak istatistiksel modelleri kullanarak tahminlerde bulunmaya yönelik bir yaklaşımdır. Makine öğrenimi algoritmaları finans sektöründe ticari faaliyetleri otomatikleştirmek, sahtekarlığı tespit etmek ve yatırımcılara danışmanlık hizmetleri sunmak için kullanılmaktadır (Mahalakshmi vd., 2022: 2253).

Makine öğrenimiyle; risk yönetimi, müşteri deneyimleri ve kurumların müşterilerine özel sunduğu finansal hizmetleri içeren süreçler dijitalleştirilebilmektedir. Dijital uygulamalar müşteri katılımına olanak tanımakta ayrıca finansal analiz yoluyla işletmelere ve tüketicilere

olağanüstü faydalar sağlamaktadır. Bu kapsamda yapay zekâ; dolandırıcılığı önleme, müşteri katılımını artırma ve risk değerlendirmesine yardımcı olma gibi özellikleri içeren ölçeklenebilir teknolojiler arasında yer almaktadır (Mahalakshmi vd., 2022: 2253).

Yapay zekâ teknolojilerinin kullanıldığı finansal uygulamalar genelde "*finansal tahminler ve finansal krizler ile finansal piyasalardaki kaos ve belirsizliklerin saptanması*" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlar aşağıdaki tabloda ele alınmıştır.

Konvansiyonel finans uygulamalarında genellikle tercih edilen yapay zekâ teknolojisinin kullanılabilirliği, diğer finansal yaklaşım olan İslami Finans için değerlendirme çalışmalarını beraberinde getirmiştir. İslami Finans yaklaşımının yapay zekâya bakışı açısının temeli İslam dinine ve Şer'i esaslara dayanmaktadır. Bu kapsamda çalışmada önce yapay zekâ ve İslam ahlakı arasındaki uyum incelenmiştir.

TABLO 2 Yapay Zekâ Teknolojilerinin Kullanıldığı Finansal Uygulamalar**A. Finansal Tahminler**

Kredi Değerlendirmesi	<p>Yapay zekâ, makine öğrenimi algoritmaları aracılığıyla kredi değerlendirmesi yapabilir. Bu modeller, geçmiş müşteri verilerini analiz ederek belirli özellikleri ve desenleri tanımlayarak kredi başvurusunun kabul edilme olasılığını tahmin etmeye çalışır.</p> <p>Yapay zekâ, büyük veri analizi yaparak kredi değerlendirmesi yapabilir. Müşterinin finansal verileri, ödeme geçmişi, kredi skoru gibi geniş bir veri setini analiz eder.</p> <p>Yapay zekâ, otomatik karar sistemleri ile kredi değerlendirmesi yapabilir. Bu sistemler, belirli bir set kuralları temel alarak kredi başvurusunu değerlendirir. Otomatik olarak kredi kabul veya reddedilebilir.</p>
İflas Tahmini	<p>Yapay zekâ, makine öğrenimi algoritmaları aracılığıyla, geçmiş finansal verilere bakarak belirli göstergeleri ve desenleri tanımlar ve şirketlerin iflas olasılığını tahmin etmeye çalışır.</p> <p>Yapay zekâ, finansal oran analizi kullanılarak finansal tabloların verilerini analiz eder. Belirli finansal oranları kullanarak şirketin mali durumunu değerlendirir.</p> <p>Yapay zekâ, büyük veri analizi yaparak iflas tahmini yapabilir. Şirketlerin finansal verileri yanı sıra, pazar verileri, sektör trendleri, ekonomik göstergeler ve diğer faktörler gibi geniş bir veri setini analiz eder.</p> <p>Yapay zekâ, iflas tahmini yaparken doğal dil işleme tekniklerini de kullanabilir. Şirket raporları, haberler, sosyal medya verileri gibi metin verilerini analiz ederek şirketin iflas riskini değerlendirebilir.</p>
Hisse Senedi Fiyat (Yatırım) Tahmini	<p>Yapay zekâ, teknik analiz göstergelerini kullanarak hisse senedi tahminleri yapabilir. Teknik analiz, geçmiş fiyat hareketlerine dayanarak gelecekteki fiyat eğilimlerini tahmin etmek için grafikler ve diğer teknik göstergeler kullanır. Yapay zekâ algoritmaları, bu göstergeleri analiz ederek belirli alım-satım sinyallerini tanımlayabilir.</p> <p>Yapay zekâ, haberler ve sosyal medya verilerini analiz ederek hisse senedi fiyatlarını tahmin etmeye yardımcı olabilir. Yapay zekâ algoritmaları, duygu analizi ve doğal dil işleme teknikleri kullanarak haberlerin ve sosyal medya yorumlarının hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisini değerlendirebilir.</p> <p>Yapay zekâ, büyük veri analizi yaparak hisse senedi tahminleri yapabilir. Finansal verilerin yanı sıra, şirket raporları, ekonomik göstergeler, sektör trendleri ve diğer faktörler gibi geniş bir veri setini analiz eder.</p>
Optimal Sermaye Yapısı Tahmini	<p>Yapay zekâ, finansal verileri analiz ederek şirketin finansal durumunu ve performansını değerlendirir. Borç ödemeleri, faiz oranları, kârlılık oranları ve diğer finansal göstergeleri değerlendirerek, şirketin sermaye yapısıyla ilgili tahminler yapar. Büyük veri analizi, farklı senaryoları değerlendirerek optimal sermaye yapısını belirlemeye yardımcı olur.</p> <p>Optimal sermaye yapısı tahmini, şirketler için önemli bir finansal strateji olup karar alma süreçlerinde yardımcı olur. Yapay zekâ, finansal veri analizi, risk analizi, tahmin modelleri ve işlem otomasyonu gibi alanlarda kullanılarak şirketlerin optimal sermaye yapısını belirlemelerine ve finansal performanslarını optimize etmelerine yardımcı olabilir.</p>
Döviz Kuru Tahmini	<p>Yapay zekâ, büyük veri analizi yaparak döviz kuru tahminleri yapabilir. Finansal verilerin yanı sıra, ekonomik göstergeler, politik gelişmeler, ticaret ilişkileri, faiz oranları gibi birçok veri kaynağını analiz ederek daha kapsamlı bir döviz kuru tahmini yapılabilir.</p> <p>Yapay zekâ, teknik analiz göstergelerini kullanarak döviz kuru tahminleri yapabilir. Teknik analiz, geçmiş fiyat hareketlerine dayanarak gelecekteki fiyat eğilimlerini tahmin etmek için grafikler ve diğer teknik göstergeler kullanır. Yapay zekâ algoritmaları, bu göstergeleri analiz ederek belirli alım-satım sinyallerini tanımlayabilir.</p>

B. Finansal Krizlerin ve Finansal Piyasalarda Kaos ve Belirsizliklerin Saptanması

Yapay zekâ algoritmaları, finansal piyasalardaki anormal ve beklenmedik davranışları tespit etmek için kullanılabilir. Geçmiş veriler üzerinde eğitilerek, normal piyasa hareketlerine dayalı bir temel oluşturabilir ve ardından gerçek zamanlı verileri izleyerek anormallikleri tespit edebilir. Anormal fiyat hareketleri, ticaret hacimlerindeki belirgin değişiklikler veya diğer faktörler, finansal krizlerin veya kaosu erken belirtileri olabilir.

Yapay zekâ, risk analizi için kullanılarak finansal krizleri ve belirsizlikleri saptayabilir. Finansal verileri analiz ederek risk faktörlerini belirler ve bunları değerlendirir. Örneğin, ekonomik göstergeler, şirket bilançoları, faiz oranları ve diğer faktörleri analiz ederek riskli durumları ve potansiyel krizleri öngörebilir.

Kaynak: (Çavdar ve Aydın, 2018: 20-41) çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

YAPAY ZEKÂ VE İSLAM AHLAKI

Bilgi çağı olan 21. yüzyılın en önemli teknolojik gelişmelerinden biri olan yapay zekâ, uluslararası değişim hareketine önemli katkıda bulunmaya başlamıştır. Silikon Vadisi'nin araştırma laboratuvarında formüle edilen yapay zekâ teknolojisi, rasyonel amaçları gerçekleştirmek için etkili bir çözüm yolu olarak görülmektedir. Yapay zekâ küreselleşme eğilimini sürdürürken, farklı alanlardan uzmanlar teknolojinin incelenmeye ve daha fazla düzenlemeye ihtiyaç duyduğuna dikkat çekmiştir. Zira hastalık tedavisinden, portföy yatırımlarının oluşturulmasına dek geniş kullanım alanı bulunan yapay zekâ teknolojisi, İslam ahlakıyla faaliyetlerini sürdüren Müslüman nüfusun gündelik yaşam alanıyla da kesişmektedir. Başka bir ifadeyle küresel uygulama alanı bulan yapay zekâ, Müslümanların hayatını da yakından etkilemektedir. Bu bağlamda yapay zekâ geliştiricileri ve politika yapıcılarını İslami perspektif içeren yaklaşımları ve disiplinleri gözeterek bu teknolojiyi geliştirmeye odaklanmalıdır. Zira bu, yapay zekâ teknolojisinin gelişimine de katkı sağlayacaktır. Tarihsel incelemelerde İslam dini, bilginin doğuşunda yadsınamaz katalizör etki oluşturmuş ve mühendislik, tıp, edebiyat, hukuk ve politika gibi çeşitli bilim dalları ve uzmanlık alanlarında yol gösterici olmuştur (Nawi vd., 2021: 4-6). Böylece farklı ekollerin savunucuları arasında kurulan iş birliğiyle yapay zekâ da yeni bir entegrasyon sürecinin başlaması ve İslami hassasiyetle formüle edilerek kullanım alanının gelişirken, kendisinin de gelişme potansiyeli elde etmesi öngörülmektedir.

Gelinen noktada, bilgi çağının önemli gelişmelerinden biri olan yapay zekânın, gündelik yaşamda daha çok kullanılmasıyla birlikte bu teknolojinin, farklı yaklaşımlar doğrultusunda incelenmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu kapsamda yapay zekâ teknolojisinin İslami açıdan meşruiyeti ise içtihatî olarak incelenebilir. İslam dinin en temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerin ışığında konunun irdelenmesinin, araştırmacılara fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Allah (c.c.) yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "O göklerde ve yerde bulunan her şeyi kendinden bir lütuf olarak hizmetinize vermiştir. Şüphesiz bunda düşünen topluluklar için ibret ve deliller vardır." (Casiye Suresi, 13. Ayet) Allah (c.c.) bu ayet-i kerime insanları yeryüzünün nimetlerinden kendi çıkarları için yararlanmalarıyla ilgili teşvik etmekte ve yönlendirmektedir. Kur'an'ın bir başka ayetinde ise "Allah ki, gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirip onunla size rızık olmak üzere çeşit çeşit meyveler, ürünler çıkaran O'dur. Koyduğu kanunlara uyarak denizde yüzüp giden gemileri size boyun eğdiren ve ırmakları hizmetinize veren de O'dur."

(İbrahim Suresi, 32. Ayet) buyrulmuştur. Ayet-i kerimeler, Allah'ın bahsettiği nimetlerden insanlığın yararlanması gerektiğiyle ilgili apaçık ispatlardır. Ancak İslam dininde Allah'ın bahsettiği tüm nimet ve imkânlar insanlığın yararına olması şartıyla kullanılmalıdır. Zira bu kıstas Bakara Suresi'nde ayrıca hükme bağlanmış olup, "Allah yolunda harcama yapın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin, kuşkusuz Allah iyilik edenleri sever." buyrulmuştur (Bakara Suresi, 195. Ayet). Bu bağlamda yapay zekâ teknolojisi ve insan aklının diğer ürünlerinin insan ihtiyaçlarının karşılanmasında çeşitli yönlerle kolaylık sağlayan Allah'ın bir lütuf olarak kabul edilebilir. Ancak İslam dinin esaslarıyla çelişen teknolojileri geliştirmek ve uygulamak ise İslamiyet'in ruhuna aykırıdır (Awais, 2022). Yapay zekâ teknolojinin İslami ilkeler açısından uygunluğu ayrıca İslamiyet'in bir diğer temel kaynağı olan Hadisler ışığında da incelenmelidir. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ait, insanlığın ilime hizmet etmesiyle ilgili Müslümanlara yol gösteren birçok hadis bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibi ifade edilebilir (<https://www.vuslat.org.tr/> (30.07.2023)).

- "Yalnız şu iki kimseye gıpta edilir: Allah'ın kendisine ihsân ettiği malı hak yolunda harcıyıp tüketen kimse; Allah'ın kendisine verdiği ilimle yerli yerince hükmeden ve onu başkalarına da öğreten kimse." (Buhârî, İlim 15, Zekât 5, Ahkâm 3, İ'tisâm 13, Tevhîd 45; Müslim, Müsâfirîn 268),
- "Allah, hakkında hayır dilediği kimseye din hususunda büyük bir anlayış verir." (Buhârî, İlim 10, Humus 7, İ'tisâm 10; Müslim, İmâre 175, Zekât 98, 100),
- "Kim ilim tahsil etmek için bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır." (Müslim, Zikr 39. Ayrıca bk. Buhârî, İlim 10; Ebû Dâvûd, İlim 1),
- "İnsanoğlu öldüğü zaman bütün amellerinin sevabı da sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat." (Müslim, Vasiyyet 14),
- "Dünya ve onun içinde olan şeyler değersizdir. Sadece Allah'ı zikretmek ve O'na yaklaştıran şeylerle, ilim öğrenen âlim ve öğrenmek isteyen öğrenci bundan müstesnadır." (Tirmizî, Zühd 14),
- "İlim tahsil etmek için yolculuğa çıkan kimse, evine dönüşüne kadar Allah yolundadır." (Tirmizî, İlim 2).

Çalışmada incelenen ayetler ve hadisler, insanlığı, İslam dinin esaslarıyla çelişmediği ve topluma fayda sağlama amacıyla bilime teşvik etmektedir. İslam, teknolojinin kullanımı da dâhil olmak üzere insan varlığının tüm yönleri hakkında rehberlik sağlayan kapsamlı bir dindir. Müslümanlar, Allah'ın bahsettiği kaynaklar üzerinde emanetçi görevine sahip olduklarına ve bu kaynakların ahlaka uygun kullanımından sorumlu olduklarına inanırlar.

İslamiyet ahlaki gereği, yapay zekâyla ilgili tüm incelemeler; adalet, merhamet ve hesap verebilirlik gibi ilkelere dayanmalıdır (Wazir, 2023). Nitekim, yapay zekâda kullanıcı bilgilerinin ve haklarının korunmasının amaçlanması da İslam dinin esaslarıyla uyumludur. Bu yaklaşım, Maqasid Syariah'nın¹ beş genel prensibi olan "dini koruma (hifz al-adin), hayati koruma (hifz al-naf), zihinsel koruma (hifz al-'aql), kalıtsal özen (hifz nas), mülkiyet korumasına (hifz al-mal)" esaslara aykırı değildir. Anılan beş ilke insan haklarının muhafaza edilmesi için geliştirilmiştir (Auda, 2014). Müslüman piyasa katılımcıları için adil ayrıca zaman ile maliyet tasarrufu sağlamasına imkân tanınmasıyla servetin korunması ilkesine (hifz al-mal) dikkat çekilmiştir (Hussain vd., 2023: 109).

İslam açısından bilimsel araştırma ve çalışmalar Allah'ın tekvini olan evreni hikmetle okuma çabasıdır. Dolayısıyla, yapay zekâyı bu kapsamda değerlendirmek mümkündür (Görgülü ve Keskin, 2021). Yapay zekâdan Müslüman piyasa katılımcıları, İslam dinin kaideleri ile karşılaşmadığı ve insan yaşamını kolaylaştırabildiği sürece ifade edebilecektir.

Gelinen noktada bazı uzmanlar, Müslümanların yapay zekâyı; adalet, hakkaniyet ve hesap verebilirlik ile tutarlı bir teknoloji geliştirilmesi ayrıca bu teknolojinin toplumun karşılaştığı sorunlara İslami esaslarla uyumlu çözümler sunabilmesi varsayımıyla kullanabileceklerini işaret etmiştir. Böylece Müslüman bilim insanları, yapay zekânın geliştirilmesi ve düzenlenmesiyle ilgili sürece katılım sağlayarak, hakkaniyetli bir toplum düzeninin kurulması için teknoloji ve ahlakın aynı hizaya geldiği bir geleceğe katkıda bulunabilecektir (Wazir, 2023). Öte yandan yapay zekâyla ilgili Allah'ın akıl ve zekâyı insana bahşetmesine karşılık, günümüzde bu teknolojinin insan kaynağı yerine geçmesi, hem dini açıdan hem de ekonomik açıdan eleştiriler bulunmaktadır. Bu bağlamda Şer'i hükümlere aykırı olmadığı takdirde yapay zekâ, İslami Finans'ın gelişimine katkıda bulunarak, finansal piyasaların geleceğine hizmet edebileceği ileri sürülebilir.

YAPAY ZEKÂ VE İSLAMİ FİNANS

Yapay zekânın geniş çaplı etkisi ve çok yönlü faydaları sebebiyle, birçok ülke yapay zekâ teknolojisinin kullanımını regüle etmek için farklı yaklaşımlar geliştirerek politika yapıcılar, endüstriler ve liderler arasında işbirliği sağlamaya başlamıştır. Bu bağlamda; Kanada, Çin, Japonya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği gibi gelişmiş ülkeler, ekonomik rekabet edebilirliği

sürdürmek ve daha kapsamlı bir yönetim modeli için yapay zekânın geliştirilmesini ve ticarileştirilmesini teşvik edecek stratejilere ağırlık vermektedir. (Erdélyi & Goldsmith 2018'den aktaran: Nawi vd., 2021).

Gündelik yaşamın gereklerini daha az iş gücü ve yüksek kaliteli iş performansı ile karşılamak üzere kurgulanan yapay zekâ teknolojisi uluslararası ekonomik sistemde rekabet yarışının geldiği son noktalardan biridir. Bu bağlamda yapay zekâ kullanımı finans sektörünü de yakından ilgilendirmektedir. Zira yapay zekâ, işletmeler için gelişen dünya düzeninde değişen müşteri ihtiyaçlarına çözüm üretebilmek için en önemli teknolojik yöntemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, çağdaş finans uygulamalarında yapay zekâ yadsınmaz bir öneme sahiptir.

Yapay zekâ teknolojisiyle birlikte, konvansiyonel finansal uygulamalara dayalı eski istatistiksel modelleme yaklaşımlarının ve bilişsel bilgi işleme teknolojilerinin geliştirilmesiyle, operasyonel verimlilik, karlılık artışı ve maliyet yönetimi hedeflerinin gerçekleştirilebileceği öngörülmektedir. Dolayısıyla, yapay zekânın karmaşık finansal sorunlara çözüm üretebileceği, hatta bu sorunlar gerçekleşmeden önce potansiyel sorunların tahminleme yoluyla önceden tespit edilebileceği düşünülmektedir (Qureshi, 2018). Bu bağlamda, modern finansta potansiyel teşkil eden her türlü gelişmenin uygulanabilirliği şeriate uygun finansal faaliyetleri kapsayan İslami Finans için değerlendirilmelidir.

İslami Finans, İslami Finans kurumlarını kapsayan finansal bir sistemdir. Anılan kurumlar yalnızca bir banka olmayıp ayrıca faaliyetlerinde İslami esasları takip etmeyi amaçlayan, diğer finansal aracı örgütlenmeleri de kapsamaktadır. Böylece İslami Finans, İslami esaslara bağlı kalınarak Müslümanların yaşam alanlarını düzenleyen finansal bir sistem oluşturulmasını hedeflemektedir (Tabash ve Dhankar, 2018). Yapay zekâ ise yapılan işlemleri kolaylaştıran ve müşterilerin ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt vermeyi mümkün kılan bir teknoloji sunarak finansal katılımın artırılmasına katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla, İslami Finans uygulamalarında yapay zekânın kullanılabilirliği de incelenmelidir. Günümüz uygulamalarında yapay zekâ henüz insan zekâsı ya da düşüncesi düzeyinde olmasa da bilgi işleme, bilgisayar oyunları, ulusal güvenlik ve finansal hizmetler gibi çeşitli kullanım alanlarına sahiptir. Dolayısıyla, yapay zekânın gelişimi, özellikle İslami Finans hizmetlerinde akıllı sözleşmeler, Robo Advisor İslami Bankacılık, Robo İslami Danışmanlar (RIA), Robo Finansal Danışman (RFA), Robo Mentor ve Akıllı Müftülerin kullanımına yol açmıştır (Fazmi, 2019'dan aktaran: Gazali,

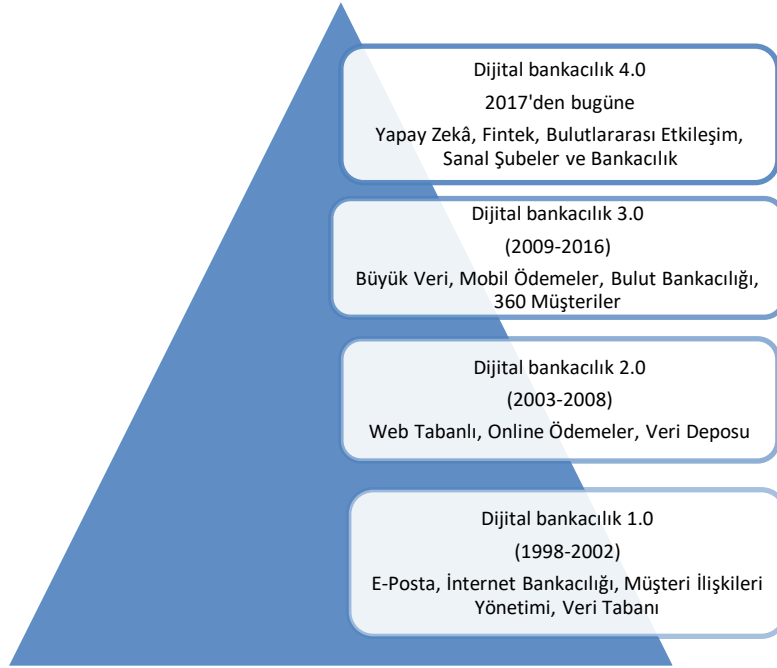
¹ İslami hükümlerin arkasındaki hedefler veya amaçlar olarak tanımlanır. Allah'ın iradesine uygun olarak insan menfaatine uygun meseleleri çözmeye içtihat sürecine açık bir rehberlik ve çerçeve sağlar.

Müslümanların karşı karşıya olduğu çağdaş sorunlara çözüm bulmaya yardımcıdır (<https://www.kfh.com>. 07.07.2023).

2020). Yapay Zekâ, programlandığı zaman finansal performans hakkında tüm bilgileri içerebilir. Dolayısıyla, konvansiyonel ve İslami Finans sistemlere katkıda bulunabilir.

Dijital bankacılık kapsamında yapay zekâ teknolojisinin uluslararası firmalardaki kullanımını aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

ŞEKİL 1 Dijital Bankacılığın Gelişimi

Kaynak: Abbas ve Hafeez, 2021: 315

Abdullah (2018) çalışmasında, dünyanın yapay zekâ çağına girdiğini ve dijital banka 4.0, FinTech bankacılığı, robo-danışmanların son yıllarda potansiyel uygulamalar olarak tanımlandığını ifade etmiştir. Kmeid (2017), yukarıdaki şekle ek olarak yapay zekânın makine öğrenimi algoritmasıyla İslami Finans için etkili olabileceğini önermiştir. Abdullah (2017) ayrıca, İslami Fintech ve Digital Bank 4.0 ile yapay zekâ çağına girdiğimizi, dijital bankacılığın dört çağa ayrıldığını belirtmiştir (Abbas ve Hafez, 2021: 314).

Günümüzde müşteri grupları daha bilgili ve karmaşık bir profil oluşturdukça daha az insan etkileşimli finansal işlemler yapmayı tercih etmektedir (Mat Rahim vd., 2018; Gazali vd., 2020: 72). Teknolojinin kapsamı genişledikçe finansal meselelerde uygulanabilirliğinin ve verimliliğinin artması öngörülmektedir. Teknolojinin finansal uygulamalarda verimliliğini arttıran araçlardan biri ise akıllı sözleşmelerdir. Algoritması, temelde tüm alıcı ve göndericileri kaydedip listeleyen bir bilgisayar programı olan bankacılık sistemi, sigortacılık (tekaful), yönetim gibi diğer alanlarda da kullanılabilir. Dolayısıyla bu teknolojilerin İslami Finans'ta da benimsenmesi ve fayda sunması mümkündür (Gazali vd., 2020: 72).

Yapılan araştırmalar, yapay zekânın İslami Finans endüstrisinin geleceği üzerinde büyük bir etkiye sahip olacağını ortaya koymuştur (Mat Rahim vd., 2018). Dahlan

(2018) çalışmasında, yapay zekânın Müslümanların yaşam biçimine entegre edilmesiyle, azımsanamayacak derecede faydalı olabileceğini iddia etmiştir. Örneğin, Wahed Invests, İslami yatırımda daha fazla otomasyonu kolaylaştıran ve kullanan bir çevrimiçi helal yatırım platformudur. Ayrıca, Şeriat hükümleriyle uyumlu sermaye yatırımlarına uygun maliyetli erişim sağlamıştır (DinarStandard, 2018'den aktaran: Gazali vd., 2020: 72).

Günümüzde yapay zekânın daha çok konvansiyonel finans uygulamalarındaki rolü araştırılmakta ve İslami Finans açısından incelemeler oldukça azdır. Ancak İslami Finans'ta yapay zekâ kullanımının potansiyeli üzerine yapılacak incelemelerin küresel ekonominin büyümesine önemli katkılar sağlayacağı iddia edilebilir. Bu bağlamda konu daha çok araştırmaya ihtiyaç duymaktadır. Özellikle Türkiye'de konuya dair oldukça kısıtlı çalışma ve bilgi bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışmada, yapay zekânın finans sektöründeki gelişimine katkı sağlamak amacıyla yapay zekânın İslami Finans sistemindeki yatırım faaliyetlerine nasıl yardım edebileceği ile ilgili yapılan araştırmaların aktarılması amaçlanmıştır.

YAPAY ZEKÂNIN İSLAMİ FİNANSTA UYGULANABİLİRLİĞİ ÜZERİNE İNCELEMELER

Gazali vd. (2020), çalışmasında yapay zekânın, İslami Finans Sisteminde nasıl uygulanabileceği ve mevcut uygulamalardaki yeri üzerine kapsamlı bir araştırma yapmıştır. Anılan çalışma doğrultusunda uygulamalar çalışmada incelenmiştir.

Metin madenciliği

Metin veri madenciliği olarak da bilinen metin madenciliği, anlamlı kalıpları ve yeni iç görüleri belirlemek için yapılandırılmamış metni yapılandırılmış bir formata dönüştürme sürecidir (<https://www.ibm.com> (07.07.2023)). Bilgi keşfinde metin madenciliğinin etkisini anlamak, analitik projelerde ve araştırmalarda ihtiyaç duyulan büyük verinin geliştirilerek uygulayıcıya katkıda bulunmasına yardımcı olur. Günümüzde ihtiyaç duyulan bilgiye en kısa sürede erişim sağlamak esastır. Zira yeni bir konu öğrenmek ya da var olan problemi çözmek için bilgi en önemli ihtiyaçtır. Metin madenciliği; eğitim, devlet sağlık ve imalat gibi pek çok sektörde kullanılabilir. Metin madenciliği süreci, örüntü eşleştirme, konu izleme, özetleme, kümeleme sınıflandırması vb. gibi çeşitli teknolojileri içerir. Örneğin örüntü eşleştirme sayesinde işletme ve finansta ihtiyaç duyulan bilgiyi keşfetme süreci hızlandırılabilir. İhtiyaç duyulan teknoloji, önemsiz bilgileri elimine edip, bilginin keşif sürecini hızlandırmalı ve bu noktada önemli fırsatlar sunmalıdır. Dolayısıyla metindeki önemsiz veriler ayırt edilmeli ve yapılandırılmamış verideki bilgi açığa çıkarılmalıdır. Belirli bir yapısal formata dönüştürüldükten sonra metinsel veri topluluğuna metin madenciliği teknikleri uygulanır (Kumar ve Ravi, 2016). Metin madenciliği günümüzde uygulama alanı bulmuş olmasına rağmen, önemli verileri işlemek ve tahmin etmek için verimlilik odaklı yeni tekniklerin geliştirilmesiyle ilgili çalışmalar devam etmektedir. Metin madenciliğinin verimli teknikleri, sayısal verileri ve metinsel verileri birleştirerek daha iyi tahminlerde bulunmayı hedeflemektedir. Metin madenciliği yüksek potansiyeli nedeniyle İslami Finans dahil her alanda hayati önem taşımaktadır (Gazali vd., 2020: 74).

Algoritmik ticaret

Algoritma, belirli bir görevi yerine getirmek için biri tarafından yazılmış talimat olarak tanımlanabilir (Johnson, 2010). Algoritmalar, çağdaş bilgisayarlar ve kantitatif ticaretten farklı olmayan çoğu teknolojinin merkezinde yer alır (Narang, 2009). Algoritmik ticaret, ticaret döngüsünün tüm ya da bazı parçalarını otomatikleştirerek finansal

araçlarda algoritma kullanan bir ticaret formudur (Treleven vd., 2013). Algoritmik ticaret, finansal araçların alım satımında karmaşık matematiksel model ve formüllerden faydalanan bir ticaret türü olarak bilinmektedir. Ticaret botları, bu süreçten önemli rol oynamaktadır. Zira alım satım botları tüm alım satım sürecini otomatikleştirerek finansal araçların alım satımını daha hızlı ve daha basitleştirmek için yapılmıştır (<https://www.linkedin.com> (09.07.2023)).

Algoritmik ticaret, işlem maliyetlerini düşürür ve yatırım yöneticilerinin kendi ticaret süreçlerinin kontrolünü ele almasını sağlayarak ayrıca yürütme maliyetlerinin azaltılmasına katkıda bulunur. Dolayısıyla algoritmik ticaret; doğruluk, hız ve maliyet azaltmayla ilgili bazı avantajlar sunduğu için finans alanında tercih edilmektedir (Lakshmi, 2017: 818). Algoritmik tacirler genellikle, bir firmanın saniyede on binlerce ticaret yapmasını sağlayabilen yüksek frekanslı ticaret teknolojilerinden yararlanır. Algoritmik ticaret, emir yürütme, arbitraj ve trend ticaret stratejileri dâhil olmak üzere çok çeşitli durumlarda kullanılabilir (<https://www.investopedia.com> (09.07.2023)). Algoritma ticareti, mevcut tüm bilgileri tarayıp, yatırım kararlarına referans olacak yatırım stratejisini bulmaya çalışırken, derin öğrenme ve görüntü tanıma özelliklerine sahip bir yapay zekâ teknolojisidir. Örneğin, Hollanda merkezli UBS ve ING Bank gibi firmalar, keşfedilmemiş yatırım fırsatları için piyasayı izleyen ve algoritmik ticaret sistemlerini bilgilendiren yapay zekâ uygulamasına sahiptir. Yatırım kararlarında dezavantajlı olan piyasa katılımcılarına karşın, yapay zekâ sistemi kullanıcıları için daha iyi yatırım modellemesi yoluyla ek avantajlar sunmaktadır. Dolayısıyla algoritmik ticaret sayesinde maliyetlerin düşmesi ve yatırım kararlarında kişi kaynaklı hataların en aza indirilmesi öngörülmektedir (Gazali vd., 2020: 73).

Hisse senedi seçimleri

Yapay zekâ sayesinde insanların gerçekleştiremeyeceği büyüklükte binlerce verinin analiz edilerek, yatırım tercihinde kullanılabilmesi iddia edilmiştir. Yapay zekâ sayesinde, potansiyel olarak en karlı varlığın seçilmesi, portföy yönetimi ve risk kar planlamasının optimize edilmesi amaçlanır. Piyasada işlem yapmak için en uygun zamanın belirlenmesi ve en etkili varlık seçimi yapay zekâ bazlı alım satım işleminin temelini oluşturur (Fu vd., 2018: 1). Yatırımcıların kar maksimizasyonu hedefine ulaşması için gerçek zamanlı fiyatlandırma bilgilerinin alınmasını sağlayan akıllı sistemlerin kurulması gerekir (Esfahanipour ve Aghamiri 2010). Karar desteği, modelleme uzmanlığı ve karmaşık otomasyon görevleri için son yıllarda yapay ağılar, genetik algoritmalar, destek vektör makineleri, makine

öğrenimi ve bulanık mantık gibi çeşitli akıllı sistemler veya yapay zekâ teknikleri geliştirilmiştir (Sharma vd., 2020). Yapay zekâ hisse senetlerinin gelecekteki fiyat tahminlerinden, portföy optimizasyonuna hatta risk değerlemesine dek çeşitli finansal kararlarda kullanılabilir. Gelinen noktada yapay zekâ, piyasa katılımcılarının tercihleriyle uyumlu yatırımları bulmak için etkili çözüm yollarından biri olmaya başlamıştır. Örneğin “en iyi temettü getirisi sağlayan hisseler” veya “kar ya da piyasa fiyatı büyüme oranı yükselen hisseler” için yapay zekâ uygulamalarından yararlanılabilmektedir. Yapay zekâyla, otomatik finansal planlama için finansal kararlarında yardımcı olacak finansal hizmetlerin geliştirilmesinde önemli rol oynayacağı düşünülmektedir. Yapay Zekâ, “Robo Danışmanlar” olarak adlandırılan yatırımcıların finansal hedeflerine ve kişisel portföylerine göre hisse senedi ve tahvil fiyat trendlerini izleme faaliyetlerini içermektedir (Brandt, 2017’den aktaran: Gazali vd., 2020: 73). Bireysel finansal değerlendirmelere karşılık yapay zekâ ile daha fazla veri elde edileceği böylece gelecekte hedef fiyattan hisse senedi alım satımları için önemli bir rehber olacağı düşünülmektedir. Öte yandan Ali (2019) çalışmasında, Yapay Sinir Ağlarının (YSA) herhangi bir doğrusal olmayan işlevi makul sayıda gizli birim ile keyfi bir doğruluk derecesine yaklaştırabilmesi nedeniyle, yapay zekânın araştırmacılar tarafından stok hareketini tahmin etmek için kullanılan en umut verici modellerden biri olduğunu açıklamıştır (Gazali vd., 2020: 73).

Yatırımda robotlar

Yapay zekâ; yatırımlar, emeklilik planlaması ve servet yönetimi dâhil olmak üzere İslami Finans endüstrisinin birçok sürecine katkı sağlamaya başlamıştır. Günümüzde hayatın birçok alanında insanların işini kolaylaştırmaya

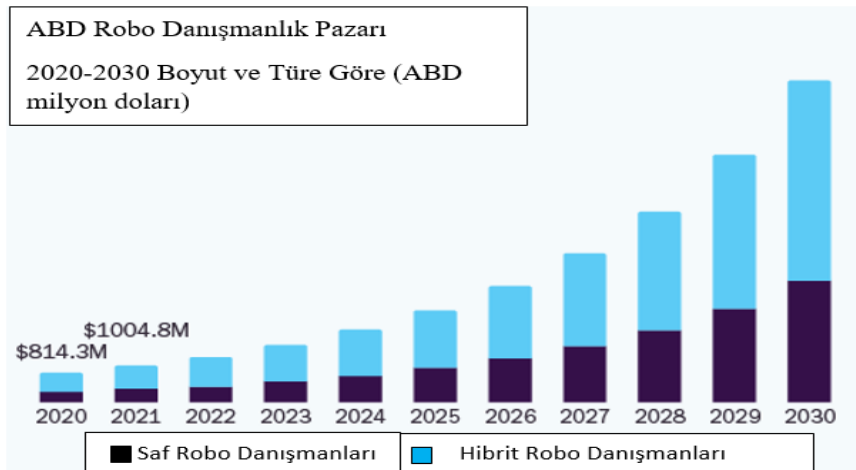
yardımcı olabilecek yapay zekâ özelliklerini taşıyan robotik modeller oluşturulmuştur. Uygulamada “Robo Danışman” terimi on yıl önceye dek telaffuz edilmezken, özellikle finansal açıdan sık rastlanılmaya başlanmıştır. Robo terimine rağmen, danışmanlık süreci robotları içermektedir. Bunun yerine, robo danışmanları, yatırımcıların yatırım hedeflerine ve risk toleransına dayalı olarak bir finansal portföyü kalibre etmek için oluşturulmuş algoritmalarıdır. Buchanan (2019: 13), Robo Danışmanların (sohbet robotlarının) doğal dil işleme ve makine öğrenimi algoritmaları tarafından desteklendiğini ve farklı alanlardaki kullanıcılara kişiselleştirilmiş, sohbete dayalı ve doğal bir deneyim sağlamak için güçlü araçlar haline geldiğini bildirmiştir (Gazali vd., 2020: 74).

Bir fiziksel danışmana ihtiyaç duymayan ve yatırım yaparken robotlarla etkileşim kurarak daha rahat hissedilecek Y kuşağı tüketicileri arasında önemli bir ilgi görmüştür. Ayrıca yatırımcılar robo danışmanlara hiçbir ücret ödenmeyeceğinden, oldukça avantajlı bir yapı arz etmektedir. Yapay zekâ sayesinde, yatırım kararı almadan önce örneğin, gayri safi yurtiçi hasıla, enflasyon, cari açık gibi ayrıca yatırım yapılması düşünülen şirket performansıyla ilgili bilgiler sunulmaktadır (Jiao, 2018’den aktaran: Gazali vd., 2020: 74).

Robo danışmanlar

İslami bankacılıkta robo danışmanlar; “robo İslami danışmanlar, robo mali müşavirler, akıllı müftüler ve robo mentorlar” olarak tanımlanmıştır. Robo danışman teknolojisiyle, İslami Finans piyasasının büyümesine, maliyet kontrolüne ayrıca verimlilik artışına katkıda bulunulabilir (Fazmi, 2019). Robo danışman piyasasıyla ilgili gerçekleşen ve gelecek yıllara ait değerlerle ilgili grafik projeksiyonu aşağıda gösterilmiştir.

ŞEKİL 2 Robo Danışman Piyasasıyla İlgili Yıllara Ait Değerler

Kaynak: <https://www.grandviewresearch.com> (19.09.2023).

Robo danışman piyasasında ABD, 2023 yılında 1.172.000,00 ABD Doları varlık piyasası ile en büyük paya sahiptir. Robo danışman piyasasıyla ilgili geleceğe yönelik tahminlerde öne çıkan diğer hususlar aşağıdaki gibi ifade edilebilir (<https://www.statista.com> (19.07.2023)).

- Robo danışmanlar piyasasında yönetilen varlıkların 2023'te 2,76 trilyon ABD dolarına ulaşacağı,
- Yönetim altındaki varlıkların yıllık %14 büyüme oranı (2023-2027) göstermesi ve 2027 yılına kadar öngörülen toplam miktarın 4,66 trilyon ABD Dolar olması,
- Robo danışmanlar piyasasında, 2027 yılına kadar 234,3 milyon kullanıcının yer alması,
- Robo danışmanlar piyasasında, kullanıcı başına yönetilen ortalama varlıkların 2023'te 8,05 bin ABD Doları olması beklenilmektedir.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle, robo danışman işlemlerinin konvansiyonel ve İslami Finans'ın gelecek dönem uygulamalarında daha sık yer alacağı düşünülmektedir.

Robo İslami danışmanlar

İslami Finans Sistemi üzerine yapılan incelemelerde, robo danışmanların giderek önemli hale geldiği tespit edilmiştir. Zira ilk adımda İslami robo danışmanlar, 2 milyar Müslümana yardım etmek üzere tasarlanmıştır. Böylece, İslami esaslara dayalı portföy yönetimine kolay erişim ve yatırım imkânı sağlanması planlanmıştır. Bu portföyler önemli olmakla birlikte, seçim öncelikle belirli bir şirketin ana portföy listesine hak kazanıp kazanmadığına bağlıdır. Öte yandan, şirketin gelecek performansı ayrıca İslami yatırım için uygunluğunun değerlendirilmesi de öncelikli kısıtlar arasında yer almaktadır (Yua & Alsaud, 2021: 19).

Robo İslami danışmanların piyasaya sunulması, dünyanın ilk dijitalleştirilmiş etik yatırım platformu olarak kabul edilmektedir. Wahed Invest (yatırım şirketi), başlangıç olarak 7.500 ABD Dolarından daha düşük tutarda bir yatırım teklif etmektedir. İlk uygulamada, Wahed Invest yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nde mevcut olup, daha sonra 2017 yılına dek faaliyet hacmini 100'den fazla ülkeye genişleterek dünya çapında bir kuruluş haline gelmiştir. Dünyanın ilk İslami robo danışmanının piyasaya sürülmesinden iki ay sonra, Kuala Lumpur merkezli Farringdon Group olarak bilinen başka bir şirket, Asya'nın ilk Şeriat uyumlu Robo Danışmanını küresel İslami Finans piyasasına sürmüştür. Algebra şeklinde adlandırılan bu teknoloji, portföy yönetimi tavsiyesi sağlayıp ve ayda minimum 200 ABD dolar yatırım hacmiyle uluslararası katılımcılara hizmet vermeye başlayacak şekilde tasarlanmıştır (Gazali vd., 2020: 74). Anılan uygulamalar, çalışmada yapay zekâ uygulamalarının İslami Finans kapsamındaki örnekleri

bölümünde ayrıntılı bir şekilde incelendiğinden burada ayrıntıya girilmemiştir. İmkânı

Robo finansal danışmanlar

İslami bankalar, Şeriat'la uyumlu tüm yatırım seçeneklerinde robo finansal danışmanlara bilgi aktarabilir. Yatırım seçeneklerinin bilinirliği, robo finansal danışmanlarla ivme kazanacağı için servet yönetim planlarının genişlemesinde endüstriyi teşvik edecektir (Fazmi, 2019). Şeriatla uyumlu yatırımcı profilleri, yatırımın getirisini bilmek istedikleri zaman, tutarla ilgili bir tercihte bulunmaları halinde sistemde bunu ayrıca belirtebilir. Böylece, robo finansal danışman çeşitli eğilimleri ve seçenekleri analiz edecek ve yatırımda mümkün olan en iyi getiriyi sağlayacaktır (Fazmi, 2019). Bu durum evrensel İslami varlık yönetimi seçeneklerinin de gelişimine katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla, yatırımcıların olası sonuçları analiz edebilmesi ve karşılaştırabilmesi için hizmetlere herhangi bir zamanda erişim sağlanabilir. Tüm bu yenilikler, İslami Bankacılığın yalnızca Müslümanlar için olduğu fikrini yok ederek farklı gruptaki piyasa katılımcılarını İslami Finans' a entegre etmeye yardımcı olabilir (Gazali vd., 2020: 75).

Akıllı müftü

İslami esaslar çerçevesinde sorulan sorulara cevap veren ve fetvalarda bulunan kimseler olan müftülerin, Müslümanların bilgi eksikliği ve tereddütlerinin giderilmesi için helal kazancın kapsamının belirlenmesinde ve Şer'i hükümlere göre ticari ve finansal meselelerin açıklığa kavuşturulmasında görüş bildirmeleri elzem öneme sahiptir. Bu kapsamda müftülerin sunduğu hizmetin dijitalleşmesi fikrinden hareketle geliştirilen akıllı müftü uygulaması; İslamiyet ve finansal hizmetler arasında koordinasyonun sağlanmasında etkili bir çözüm yolu olmaya başlamıştır.

İslami Finans katılımcıları, akıllı müftü teknolojisi sayesinde Şer'i ve fıkıh hükümlere uygun olarak talep ettikleri bilgiye erişim imkânı sağlamaktadır. Güncel gelişmelerle bağlantılı olarak hazırlanan fetvalar, şeriat prensibiyle geliştirilen akıllı müftü uygulamasına yansıtılarak piyasa katılımcılarına hızlı bir şekilde aktarılma imkânı bulacaktır. Öte yandan uygulama, Şer'i bilgilerle ilgili ayrıntılara erişim kolaylığı da sunmaktadır. Başka bir ifadeyle, incelenen konuyla ilgili kapsamlı bilgi ve ayrıntılara, fetva süreçlerine ve değerlendirmelere ayrıca alternatif görüş ve benzer hükümlere İslami robo danışmanlar ve akıllı müftü uygulamalarının entegre edilmesiyle daha hızlı bir erişim sağlanması beklenmektedir. Akıllı müftüyle, Şer'i esasların piyasa katılımcıları için basitleştirilerek anlaşılabilir seviyeye getirilmesi ve operasyonel süreçlerde Şer'i yönetim mekanizmalarıyla ilgili işlemlerin kolaylaşması

hedeflenmektedir. Akıllı müftüyle; İslami finansal okuryazarlığın artacağı ayrıca finansal piyasalarda İslami Finans işlemlerinin ağırlık kazanacağı tahmin edilmekte ve bu teknoloji sayesinde kurumsal iletişimle katılımcılar arası iş birliği kurularak bilgi alışverişinin kolaylaşacağı düşünülmektedir (Fazmi, 2019'dan aktaran: Yurtseven, 2022:177-178).

ULUSLARARASI İSLAMİ FİNANS SİSTEMİNDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Konvasiyonel finansın ardından, İslami Finans'ta yapay zekâ özellikle bankacılık alanında kullanılmaya başlamıştır. Bu kapsamda, Abdullah vd., (2022) çalışmasında, şirketler ve ülkeler bazında İslami Finans için geliştirilen bazı yapay zekâ örneklerini tanıtmıştır. Anılan çalışmadan edinilen bilgilere göre hazırlanan tablo aşağıdaki gibidir.

Abdullah vd., (2022) çalışmalarında, tablodaki örnekler ek olarak Robo Şeriat Danışmanların, İslami Finans'ta Şer'i uyumluluğu sağlamak üzere karar destek sistemini içeren iki model daha sunmuştur. Bunlar, A Intelligent Robo Shariah Advisor (IRSHAD) ve Robo Shariah Advisor Expert System for Islamic Finance (SKIL-RSA) olarak tanımlanmıştır.

IRSHAD, başlangıçta, zekât, İslami esaslara uygun vasiyet ve miras danışmanlığı ayrıca müşterilerin yatırım tercihlerine danışmanlık sağlamak üzere, Şeriat danışmanının haiz olduğu bilgi ve yetenekleri taklit eden bir sistem olarak kurgulanmıştır. Uygulama geliştirme aşamasında

olup, "Zekât Danışmanı", "İslami Vasiyet ve Miras Danışmanı" ve " "Makasid Al-Shariah ışığında SDG'leri faaliyete geçirmek isteyen sosyal açıdan sorumlu İslami kuruluşlar ve finans kurumları için Yatırım Danışmanı" olarak piyasaya sürülecektir. IRSHAD, çeşitli yapay zekâ teknolojilerini kullanarak geliştirilmeye devam etmektedir (Obaidullah 2021; Abdullah vd., 2021: 6). SKIL-RSA ise kullanıcıların güvenle ilgili sorularını sormasına, karşılaştırmalı finansal analizler yapabilmesine, yasal ilkeler çerçevesinde incelemelerde bulunabilmesine ve karmaşık senaryolarda otomatik hukuki danışmanla iletişim kurmaya olanak tanıyan bir yapay zekâ teknolojisi olarak geliştirilmektedir. Sistemin yazılımcısı, SKIL-RSA'yı " Yardımcı Müftü" veya "Müctehid-Yardımcı" olarak konumlandırmaktadır. Ayrıca SKIL-RS Şeriatla ilgili meselelerde görüşe ihtiyaç duyulduğunda nihai kararın hala uzman bir insan kaynağının elinde olduğunu gösteren bir yapay zekâ teknolojisi (Salim vd., 2020; Abdullah vd, 2021: 7).

İslami Finans uygulamalarında yapay zekâ teknolojisinin kullanılabilirliği üzerine yapılan incelemelerde en belirgin özellik, bu teknolojinin insan yaşamını kolaylaştıran ancak insan kaynağının ikamesi olmayan bir yaklaşımla geliştirilmesidir. Başka bir ifadeyle, İslami Finans uygulamalarında, Şeriat esası gereğince, yapay zekâ teknolojisi insanüstü bir değer ve beklentiyle kurgulanmamalıdır. Bu bağlamda İslami Finans'ta yapay zekâ yalnızca insana hizmet eden ve gündelik yaşamı kolaylaştıran bir araç olarak kabul görmektedir.

TABLO 3 Yapay Zekâ Kullanım Örnekleri

Ülkeler	Kurumlar	Yapay Zekâ Kullanım Örneği
BAE	SHUAA Capital	Varlık yönetimi şirketi SHUAA Capital, geleneksel kişisel seçilmiş varlık yönetimi ve danışmanlık hizmetlerini geliştirmek için yapay zekâ ve makine öğrenimi teknolojilerinden yararlanan bir dijital servet platformu başlatmıştır (Tan, 2021a).
	Mashreq Al Islami Bank	Mashreq Al Islami Bank, müşterilerinden gelen Arapça ve İngilizce sorulara daha hızlı hizmet sunabilmek için BankAssist sanal asistan ürünü sağlamak üzere yapay zekâ yazılım şirketi Korea.ai ile ortaklık kurmuştur. (Tan, 2021b).
	Verloop.io	Verloop.io, BAE'nin WhatsApp'ta ilk Emirlik sohbet robotunu başlatmak için Abu Dhabi İslam Bankası ile iş birliği yapmaktadır. Güçlendirilmiş yapay zekâ teknolojisiyle, makine öğrenimi ile doğal dil işleme ve Emirati Arapça lehçesinin yanı sıra klasik Arapça işlemleri anlama ve bunlara yanıt verme becerisine sahip olan chatbot sayesinde müşterilerin bankacılık ihtiyaçlarını gerçek zamanlı olarak karşılamalarını ve kişiselleştirilmiş deneyimler edinmelerini sağlamaktadır.
Suudi Arabistan	Sulfah	Alternatif bir finansman temin edici, Sulfah (Suudi Merkez Bankası tarafından düzenlenen ilk Fintech), çevrimiçi portal ve mobil uygulama kullanan müşterilerine çevrimiçi nakit fonlama hizmeti sunmuştur. Yapay Zekâ ve Makine öğrenmesinden yararlanan Sulfah, fon başvuru sürecini hızlandırarak, müşteri hesaplarına 15 dakika içinde ihtiyaç duyulan finansmanı yatırabilme imkânına sahiptir (IFNFintech, 2021).
Bangladeş	SIBL	Social Islami Bank (SIBL) Bangladeş, müşterilerin katılımını basitleştirmek, süreci hızlandırmak ve ulusal kimlikten veri çıkarmak için yapay zekâ desteli optik karakter tanımayı entegre ederek çok katmanlı kimlik doğrulama özelliğine sahip bir uygulama geliştirmiştir (Tan, 2020).

Ülkeler	Kurumlar	Yapay Zekâ Kullanım Örneği
Bahreyn	Bank ABC Bahrain	Bank ABC Bahrain, dünyanın ilk Dijital DNA insanı olan, tamamen otonom, yapay zekâ odaklı bir Dijital insan çalışanı olarak "Fatema"yı piyasaya sürmüştür. Bank ABC'nin yalnızca mobil dijital banka ekibiyle birlikte çalışan Fatema, çok yönlü ve kişiselleştirilmiş müşteri deneyimleri sunmak için "yapay zekâ destekli" Dijital Beynini kullanarak müşterilerle kişisel olarak iletişim kurmak üzere angaje edilecektir (Bank ABC, 2019).
	Waqfe	Bahreyn merkezli mevduat mobilizasyonuna yönelik bir fintech platformu olan Waqfe, tipik olarak dijital bilgili genç müşterileri hedeflemiştir. Mobilite ile yapay zekâyı birleştiren Waqfe platformu, bankalar için mevduat çekme konusunda veriye dayalı bir yaklaşım kullanır (Tan, 2018).
	Finocracy	Bahreyn merkezli Finocracy, "sosyal yatırımcılardan ve diğerlerinden kaynakları bir araya getirmek ve verimli bir şekilde yönetmek amacıyla özel yatırım fonlarını yapılandırarak" eğitim finansmanı yoluyla kadınları güçlendirmek için yapay zekâ odaklı fintech platformunu başlattı. Yapay zekâ teknolojilerinden yararlanan platform, başarılı olan öğrencilere finansman sağlamaktadır (Tan, 2017).
ABD	Wahed Invest	Wahed Invest (Şeriat uyumlu yatırım seçenekleri sunma konusunda türünün ilk örneği), müşterileri için en yüksek büyüme potansiyeline sahip portföyler oluşturmak üzere dünya çapında binlerce Şeriat uyumlu menkul kıymeti analiz edebilen finansal optimizasyon ML algoritmalarını kullanan tescilli bir dijital yatırım platformu işletmektedir (Fazmi, 2019).
Malezya	Farringdon Group	Kuala Lumpur merkezli Farringdon Group, Algebra adlı Asya'nın ilk Şeriat uyumlu robot danışmanını başlatmıştır. Aylık en az 200 ABD Doları yatırımla uluslararası yatırımcıları hedefleyen Algebra, otomatik portföy yönetimi danışmanlığı sağlamaktadır (Gazali vd., 2020).
	FWD Takaful Berhad Malaysia	FWD Takaful Berhad Malaysia, müşteriler arasında Takaful koruması sağlama yeteneğine sahip bir dijital platform başlattı. Platform, daha az uygulama sorusu ve anında fiyat verme yeteneği ile tasarlanan Underwriting Rule Engine üzerine inşa edildi ve böylece müşterilerin çevrimiçi katılımını kolaylaştırdı (Pacific Life Re, 2019).
	BIMB Investment Management Bhd	2015 yılında, BIMB Investment Management Bhd (Bank Islam Malaysia'nın bir yan kuruluşu), Birleşik Krallık merkezli, Arabesque Asset Management Holding ile ortaklaşa farklı para birimli şeriat, çevresel, sosyal ve yönetim uyumlu küresel sermaye fonunu başlattı. Fon, yapay zekâyı, geçmiş verilere dayalı olarak kalıpları analiz etme, yeni finansal kararlar verme ve finansal tahminlerde bulunarak yatırım sürecinde iyileştirme sağlama amacıyla kurulmuştur(Yun, 2019).
Kuveyt	Kuwait Finance House	Kuveyt'te faaliyet gösteren Kuwait Finance House, potansiyel müşterilerin kredi açısından değerlendirilmesini kolaylaştırmak ve diğer süreçleri dijitalleştirmek için Robotik Süreç Otomasyonu'nu (RPA) hayata geçirdi. Robotik Süreç Otomasyonu sistemi, müşteri verilerinin analiz edilmesi, yasal gerekliliklerin yerine getirilmesi, gerekli belgelerin doldurulması gibi bir dizi sürecin otomasyonunu sağlamakta ve genellikle yasal düzenlemelere sıkı uyum içinde operasyonel verimliliğin sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Tan, 2018).

Kaynak: (Abdullah vd., 2022: 4 – 6).

SONUÇ

Dijital çağın en önemli çıktılarında biri olan yapay zekâ, küresel değişimin en önemli belirleyicilerinden biri olmaya başlamıştır. Silikon Vadisi laboratuvarında formüle edilen yapay zekânın mevcut durumu ve potansiyeli üzerine incelemeler sürmekte olup, farklı kesimler söz konusu teknolojinin gelişimi için araştırmalarına devam etmektedir. Yapay zekâ, sağlıktan bilişime, ticari faaliyetlerden, eğitime çok yönlü kullanım alanına sahip bir teknolojidir. Bu kapsamda çoğu uzmanlık alanı, iş yükünü hafifletme için yapay zekânın uygulanabilirliğiyle ilgili değerlendirme çalışmalarına ağırlık vermiştir. Geline noktada finans uzmanlık alanı, yoğun işlem hacmini kolaylaştırmak ve müşterilere sunduğu hizmetin fayda ve kalitesini arttırmak için yapay zekâyı tercih etmektedir. Böylece

finansal piyasa katılımcıları finansal piyasalardaki dijital değişim hareketinden etkilenerek, İslami Finans için yapay zekânın kullanılabilirliği üzerine değerlendirme çalışmalarına başlamıştır.

İslami Finans Sistemi yapay zekâyı; gündelik yaşamı kolaylaştıran ve insan faaliyetlerine hız kazandıran bir araç olarak kabul ederek, nihai kararı "insan faktörüne" bırakmaktadır. Başka bir ifadeyle, İslam dininde "insan" yaratılanlar içinde en üstünü olma özelliğine haizdir. Şer'i esaslara dayanan İslami Finans' ta, yapay zekâ kullanımı bu teknolojinin insana yardımcı bir işlevle katkıda bulunabileceği varsayımına bağlıdır. Dolayısıyla, İslami Finasta yapay zekânın kullanılabilirliğiyle ilgili yürütülen araştırmalar bu kıstasla uyumlu olmalıdır.

İslami Finansa yapay zekâ uygulamalarının incelendiği çalışmalarda; metin madenciliği, algoritmik ticaret, hisse senedi seçimi ve robo danışman teknolojisinin fayda sağlayabileceği üzerinde durulmuştur. İslami Finans piyasasında, yapay zekâ teknolojisini tercih eden katılım bankaları başta olmak üzere tüm uygulayıcılar, bu teknolojiyle birlikte çoğu finansal işlemin kalite ve hız açısından katılımcılara fayda sağlayacağını düşünmektedir. Geline nokta İslami Finans Sistemi için Körfez ülkeleri başta olmak üzere ABD, Malezya ve Bangladeş'ten çeşitli piyasa katılımcıları finansal işlemlerinde yapay zekâ teknolojisini kullanmaktadır. Kullanıcı ülkelerin temel hedefi, finansal işlemleri kolaylaştırarak, müşterilerin hizmet sürecine katılımını sağlamaktır. Bu bağlamda yapay zekâ teknolojisinin, İslami Finans'ın geleceğinde önemli rol oynayacağı ileri sürülebilir. Öte yandan, yapılan incelemelerde

Türkiye için İslami Finans uygulamalarında yapay zekâyla ilgili bir girişime rastlanılmamıştır. Bu bağlamda, küresel finans piyasası için elzem öneme sahip olması beklenen yapay zekâyı finansal uygulamalarda daha çok yer verilmesi, Türkiye'ye finansal açıdan uluslararası rekabet gücü kazanma ve finansal piyasalarda büyüme fırsatı sunmaktadır. İslami Finans uygulamalarında Türkiye ve diğer ülke piyasalarını hedef alacak yeni çalışmaların, yapay zekânın ve diğer dijital teknolojilerin kullanılabilirliğinin artmasına katkı sağlayacağı kanaati oluşmuştur.

ORCID

Elif Ulucenk <https://orcid.org/0000-0001-6545-6621>

Handan Kocaman <https://orcid.org/0000-0002-1133-2735>

KAYNAKÇA

1. Abbas, K., – Hafeez, M. (2021). Will Artificial Intelligence Rejuvenate Islamic Finance? A Version of World Academia. *Hitit İlahiyat Dergisi*, 20(3), 311-324.
2. Abdullah, O. (2018). Digitalization in Islamic Finance. Retrieved December 10, 2018. <http://kliff.com.my/wp-content/uploads/2016/09/Sesi-3-Digitalization-of-Islami-Finance-Othman.pdf>. 2017 (Erişim Tarihi: 24.07.2023).
3. Abdullah, O., Shahrudin, A., Wahid, M.A., & Harun, M.S. (2022). Artificial Intelligence (AI) Application in Islamic Finance: A Review of Business Use Cases.
4. Auda, J., (2014). Memahami Maqasid Syariah. Penerjemah Marwan Bukhari A. Hamid. Selangor: PTS Islamik Sdn. Bhd.
5. Awais, (2022). Islam on Artificial Intelligence, <https://islamexplained.info/2022/11/05/islam-on-artificial-intelligence/> (Erişim Tarihi: 07.07.2023).
6. Bakara Suresi, Kur'an-ı Kerim.
7. Bank ABC, (2019). Bank ABC launches the first synthetic Digital Human using Soul Machines' Digital DNA™ technology. Bank ABC. <https://www.bankabc.com/En/AboutABC/Media/Press/Pages/Digital-Employee> (Erişim Tarihi: 07.07.2023).
8. Bhosale S.S., Salunkhe A.G. & Sutar S.S. (2020). Artificial Intelligence And Its Application In Different Areas. *International Journal of Advance and Innovative Research*, 7(1), 35-39.
9. Bothra P., Karmakar R. & Bhattacharya S. (2023). How Can Applications Of Blockchain And Artificial Intelligence Improve Performance Of Internet Of Things? – A Survey. *Computer Networks*, 224, 1-30.
10. Brandt, J. (2017). Artificial Intelligence Applications in Financial Markets Forecasting. A Systematic Mapping. Retrieved November 12, 2020, from <https://www.divaportal.org/smash/reCORD.jsf?pid=diva2%3A1168746&dsid=5846> (Erişim Tarihi: 08.07.2023).
11. Buchanan, B. G. (2019). Artificial Intelligence In Finance, Howard Bosanko Professor Of Economics And Finance Department Of Finance, (PhD Thesis), Albers School of Business and Economics Seattle University.
12. Casiye Suresi, Kur'an-ı Kerim.
13. Çavdar Ş.Ç. ve Aydın A.D. (2018). Finansal Alanda Yapay Zeka ve Ekonometrik Uygulamalar. Ankara: Seçkin Kitapevi.
14. Erdélyi, O. J. & Goldsmith, J. (2018). Regulating Artificial Intelligence Proposal For A Global Solution. In Proceedings of the AAAI/ACM Conference on Artificial Intelligence, Ethics and Society, New Orleans, LA, USA, 1–3 February, 2018.
15. Esfahanipour A. & Aghamiri W. (2010). Adapted Neuro-Fuzzy Inference System On Indirect Approach TSK Fuzzy Rule Base For Stock Market Analysis. *Expert Systems with Applications* 37: 4742–48.
16. Fazmi, F. (2019). Role of robo-advisors in Islamic financial institutions. Retrieved November 12, 2020. <https://journal.wahedinvest.com/role-of-robo-advisors-in-islamic-financial-institutions/> (Erişim Tarihi: 05.07.2023).
17. Fu, X., Du, J., Guo, Y., Liu, M., Dong, T., Duan, X (2018). A Machine Learning Framework for Stock Selection, <https://doi.org/10.48550/arXiv.1806.01743>.
18. Gazali, H.M, Jumadi, J., Ramlan, N.R., Rahmat, N., Uzair, M., & Mohid, A., (2020). Application of Artificial Intelligence (AI) in Islamic Investments. *Journal of Islamic Finance*, 9 (2), 70-78.
19. Görgülü, Ü. & Ayık, S. (2021). Yapay Zekâ Robotlara Ahlâki ve Hukuki Statü Tanınması Problematikliği -İslam Ahlâki ve Hukuku Açısından Bir Değerlendirme. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (20), 37-65. DOI: 10.32950/rteuidf.1010399.
20. <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/robo-advisory-market-report> (Erişim Tarihi: 19.07.2023).

21. <https://www.ibm.com/topics/textmining#:~:text=Text%20mining%2C%20also%20known%20as,meaningful%20patterns%20and%20new%20insights.> (Erişim Tarihi: 07.07.2023).
22. <https://www.investopedia.com/terms/a/algorithmictrading.asp#:~:text=Algorithmic%20trading%20makes%20use%20of,thousands%20of%20trades%20per%20second.> (Erişim Tarihi: 09.07.2023).
23. <https://www.kfh.com.my/malaysia/personal/about-us/islamic-banking-services/maqasid-shariah.html> (Erişim Tarihi: 07.07.2023).
24. <https://www.linkedin.com/pulse/what-algorithmic-trading-why-you-need-bot-optimusexpert> (Erişim Tarihi: 09.07.2023).
25. <https://www.statista.com/outlook/dmo/fintech/digital-investment/robo-advisorsworldwide> (Erişim Tarihi: 19.07.2023).
26. <https://www.vuslat.org.tr/ilim-ile-ilgili-ayetler-ve-hadisler> (30.07.2023).
27. Hussain, M. A., Labanieh, M. F., Mahdzir, N., Sulaiman, N., & Abdullah Bawazir, O. S. (2023). The potential prospect of Artificial Intelligence (AI) in arbitration from the international, national and Islamic perspectives. *Journal of International Studies*, 19(1), 95-122. <https://doi.org/10.32890/jis2023.19.1.4>
28. İbrahim Suresi, Kur'an-ı Kerim.
29. iFNFintech (2021). Sulfah. iFNFintech. <https://ifnfintech.com/fintech-landscape/sulfah>. (Erişim Tarihi: 19.07.2023).
30. Johnson, B., (2010). Algorithmic trading & DMA: an introduction to direct access trading strategies. Myeloma Press.
31. Kmeid, R. (2017). Islamic Banker. Retrieved from Will Artificial Intelligence rejuvenate Islamic finance? <https://www.islamicbanker.co/2017/08/31/will-artificial-intelligence-rejuvenate-islamic-finance/> Margaret (Erişim Tarihi: 19.07.2023).
32. Kumar, B. S., & Ravi, V. (2016). A survey of the applications of text mining in financial domain. *Knowledge-Based Systems*, 114, 128-147.
33. Lakshmi, A & Sailaja, V., N., (2017). Survey of Algorithmic Trading Strategies in Equities and Derivatives. *International Journal of Mechanical Engineering and Technology*, 8(12), 817-825.
34. Liu O. & Zhang T. (2023). Deep Learning Technology Of Computer Network Security Detection Based On Artificial Intelligence. *Computers and Electrical Engineering*, 110, 1-10.
35. Mahalakshmi V., Kulkarni N., Kumar KVP, Kumar S. K., Sree D.N. & Durga S. (2022). The Role Of Implementing Artificial Intelligence And Machine Learning Technologies In The Financial Services Industry For Creating Competitive Intelligence. *Materials Today: Proceedings*, 56(4), 2252-2255.
36. Mat Rahim, S. R., Mohamad, Z. Z., Abu Bakar, J., Mohsin, F. H., & Md Isa, N. (2018). Artificial Intelligence, Smart Contract And Islamic Finance. *Asian Social Science*, 14(2), 145.
37. Najem R., Fakhouri Amr M., Bahnas A. And Talea M. (2022). Artificial Intelligence For Digital Finance, Axes And Techniques. *Procedia Computer Science*, 203, 633-638.
38. Narang, R. K. (2009). Inside the black box: The simple truth about quantitative trading (1st ed.). John Wiley & Sons.
39. Nawı, A., Yaakob, M.F., Ren, C.C., Khamis , & Tamuri, A.B., (2021). A Preliminary Survey of Muslim Experts' Views on Artificial Intelligence. *İslâmiyyât*, 43(2), 3 – 16.
40. Pacific Life Re (2019). FWD Takaful Goes Live with UnderwriteMe's Technology. Pacific Life Re. https://pacificlifere.com/press_releases (Erişim Tarihi: 10.07.2023).
41. Qureshi, M.F. (2023). Artificial Intelligence (AI) & Islamic Finance: Point of Intersection <https://www.linkedin.com/pulse/artificial-intelligence-ai-islamic-finance-point-qureshi> (10.07.2023).
42. Sharma, Gagan Deep, Anshita Yadav, and Ritika Chopra. (2020). Artificial Intelligence And Effective Governance: A Review, Critique And Research Agenda. *Sustainable Futures 2: 100004*
43. Tabash, M. I., & Dhankar, R. S. (2018). The Relevance Of Islamic Finance Principles İn Economic Growth. *International Journal of Emerging Research in Management and Technology*, 3(2), 49-54.
44. Tan, V. (2017). Finocracy Launches AI-driven Fintech Platform to Empower Women through Education Financing. iFNFintech. <https://ifnfintech.com/finocracylaunches-ai-driven-fintech-platform-to-empower-women-through-educationfinancing> (Erişim Tarihi: 10.07.2023).
45. Tan, V. (2018). Islamic bank becomes the first in Kuwait to integrate AI. iFNFintech. <https://ifnfintech.com/islamic-bank-becomes-the-first-in-kuwait-to-integrate-ai> (Erişim Tarihi: 10.07.2023).
46. Tan, V. (2020). SIBL First Islamic Bank to Implement Digital Onboarding; More to Follow. iFNFintech. <https://ifnfintech.com/sibl-first-islamic-bank-to-implementdigital-onboarding-more-to-follow> (Erişim Tarihi: 11.07.2023).
47. Tan, V. (2021a). SHUAA Carves Out Stand-Alone Fintech Business to Capture Affluent Millennial and Digital-Savvy Investors. iFNFintech. <https://ifnfintech.com/shuaa-carves-out-stand-alone-fintech-business-tocapture-affluent-millennial-and-digital-savvy-investors> (Erişim Tarihi: 11.07.2023).
48. Tan, V. (2021b). Kore.ai Partners with Mashreq Bank. iFNFintech. <https://ifnfintech.com/kore-ai-partners-with-mashreq-bank>. (Erişim Tarihi: 12.07.2023).
49. Treleaven, P., Galas, M., & Lalchand, V. (2013, November). Review Articles: Algorithmic Trading Review. *Communications of the ACM*, 56(11), 76-85.
50. Wang, P. (2014). What do you mean by "Artificial Intelligence"? *Frontiers in Artificial Intelligence and Applications*, 171(1), 362-373.
51. Wazir, S., (2023). The Muslim Perspective on Artificial Intelligence: Embracing Technology with Ethical Considerations. <https://www.linkedin.com/pulse/muslim-perspective-artificial-intelligence-embracing-technology> (Erişim Tarihi: 07.07.2023).

52. Yang Jiao, Applications of artificial intelligence in e-commerce and finance. Artificial Intelligence [cs.AI]. Institut National des Télécommunications, 2018. English. ffNNT : 2018TELE0002ff. fftel01892576f
53. Yua, S., & AlSaud S., (2021) A Deep Learning Robo-Advisor Framework for ShariahCompliant Investment into Chinese A-Shares. Journal of Islamic Finance, 10(2), 18-25
54. Yun, T. Z. (2019, December). Funds Powered by AI. The Edge Malaysia Weekly. Kuala Lumpur: The Edge.
55. Yurtseven, M., (2022). İslami Finans Alanında Yapay Zeka ile Tasarlanmış Fetva Uygulamaları: "Robo Shariah Advisor ve Smart Mufti Örneği", Yapay Zeka Çağında İslam ve Hukuk, 171-184.

Sağlık Yönetiminde Demografik Faktörlerin Liyakat Üzerindeki Etkisi: Nitel Bir Analiz*

Erdem DİBEK¹

Mehmet CURAL²

¹ Doktora Öğrencisi
dibekerdem@gmail.com

² Sorumlu Yazar, Prof. Dr.
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Maliye Bölümü
mcural@beun.edu.tr

* Bu çalışma, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde devam etmekte olan "Kamu Yarar/Zarar Penceresinden Sağlık Hizmetleri Yönetiminde Liyakat" başlıklı doktora tez çalışmasından türetilmiştir.

Öz

Sağlık hizmetlerinin sunumunda yöneticilerin nitelik ve uygunluğu, özellikle son yıllarda daha fazla ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda çalışmada, sağlık yönetiminde demografik faktörlerin liyakat üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye’de 6 ilde 30 kişiyle yarı yapılandırılmış sorularla mülakat yapılmıştır. Katılımcılar, sağlık hizmetlerinin paydaşı olan yönetici, sağlık çalışanı ve sağlık hizmetinden yararlanan hasta ve yakınlarından seçilmiştir. Analiz sonuçları, demografik faktörlerin yönetici liyakati üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermiştir. Yaş ve kıdem, beraberinde mesleki tecrübe gibi yönetsel açıdan belirli olgunluk meydana getirmiş ise şartlı-tali (ikincil) liyakat unsuru olarak görülmektedir. Eğitim seviyesi ve yönetim eğitimi de katılımcıların çoğunluğu tarafından liyakat unsuru olarak değerlendirilmektedir. Cinsiyet ve medeni durumun ise yönetsel niteliklere sahip olan hemen herkesin cinsiyet ve medeni durum fark etmeksizin yönetim faaliyetlerini aynı değerde gerçekleştirebilecekleri için yöneticiler için liyakat unsuru olarak değerlendirilmediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Liyakat, Yönetim, Sağlık Hizmetleri Yönetimi, Eğitim

Jel Kodu: H11, H41, I18

The Effect of Demographic Factors on Merit in Health Management: A Qualitative Analysis

Abstract

The qualifications and suitability of managers in the delivery of health services have become more prominent, especially in recent years. In this context, the study evaluates the effects of demographic factors on merit in health management. In this context, 30 people in 6 provinces in Turkey were interviewed with semi-structured questions. Participants were selected from managers, healthcare professionals, and patients and their relatives who benefit from healthcare services. The analysis results showed that demographic factors have a significant effect on manager merit. Age and seniority are seen as conditional-secondary merit elements if they have brought about certain managerial maturity, such as professional experience. Education level and management training are also considered as merit factors by the majority of participants. It has been observed that gender and marital status are not considered as elements of merit for managers, as almost everyone with managerial qualifications can carry out management activities at the same level regardless of gender and marital status.

Keywords: Merit, Management, Health Services Management, Education

Jel Code: H11, H41, I18

Bu makale Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Atıf/Cite as: Dibek, E., Cural, M. (2023). Sağlık Yönetiminde Demografik Faktörlerin Liyakat Üzerindeki Etkisi: Nitel Bir Analiz. Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4(2), 16-25.

GİRİŞ

Dünyada özellikle son yıllarda hızlanan toplumsal değişim, kamu hizmetlerinde kalite artışını beraberinde getirmiştir. Bu değişim, kamu hizmetlerinin sunumunda insan, para, demirbaş, hammadde ve zaman gibi her türlü kaynağın birbiriyle uyumlu, etkin ve verimli kullanılmaktan sorumlu yöneticilerin niteliklerini de önemli hale getirmiştir (Fukuyama, 2008, s.21; Aydın, 2012, s. 59-60). Zira yöneticilerin niteliklerinin, çalışanların aidiyet duygusundan iş tatminlerine ve hizmetten yararlananların memnuniyetine kadar birçok olumlu yansıması beklenmektedir. Bu nedenle yöneticilerin siyasi, ideolojik, dini vb. özelliklerinden ziyade nitelikleri ve uygunluğu doğrultusunda eşitlik ilkesi temelinde seçilmesi gereklidir. Ancak bu gerekliliği, özellikle siyasallaşmadan etkilenen bürokrasi, yasama ve yürütme erkleri nedeniyle karşılamak mümkün olmamaktadır. Bu durum, devlete olan güven duygusunu zedelemekte, adalet inancını zayıflatmakta, yozlaşma ve kamu zararına neden olabilmektedir.

Çoğu toplum ve kültürde insan canının kutsal kabul edilmesi, sağlık hizmetlerinin kesintisiz ve sorunsuz sunumunu gerektirmektedir. Bu gereklilik, sağlık yöneticilerinin niteliklerini de önemli hale getirmiştir. Yöneticilerde aranan en önemli niteliklerden biri ise liyakattir. Liyakat ilkesi, görevi başarıyla yapabilme gücü, başarılı olma karşılığında hak etme, işin ehline verilmesi, layık olanın göreve gelmesi, hakkı olanın makam edinmesi anlamlarına gelmektedir. Literatürdeki ehliyet ve liyakat çalışmalarının amacı, bu iki kavram arasındaki muğlaklığı ortadan kaldırmak ve bunlara sahip yöneticileri bulma noktasında yol göstermektir. Bu nedenle liyakat kavramının unsurlarının tespiti önem arz etmektedir. Çalışmanın amacı demografik faktörlerin liyakat üzerindeki etkilerini belirlemektir. Bu kapsamda sağlık hizmetleri paydaşı sağlık çalışanı, doktor, vatandaş, sağlık hizmetleri ve diğer kamu hizmetlerinde yöneticilik deneyimli katılımcılara yüz yüze mülakat tekniğiyle nitel bir çalışma yapılmıştır.

LİYAKAT KAVRAMI VE KAMU YÖNETİMİNDEKİ ÖNEMİ

İnsan, yaratılışı gereği çok çeşitli gereksinimlere ihtiyaç duymaktadır. Bu gereksinimlerin başında ortak güvenlik ve ortak yaşam ihtiyacıyla kendini gösteren yönetilme ihtiyacı gelmektedir. Erkek ve dişinin üremek için birbirine duyduğu ihtiyaç gibi yönetilen ile yöneteni birbirine muhtaç bırakan bu ihtiyaç süreç içerisinde, devletin görünen yüzü olarak tanımlanan idare ve yönetim sistemlerinin doğmasına neden olmuştur (Türk, 2018; Al, 2019). Bu sistemlerin genellikle içinde bulunduğu toplumun yapısı,

kuruluş felsefesi ve tarihsel seleflerinin izlerini taşıdığı ileri sürülmektedir (Sencer, 1986; Acar ve Ertek, 2019).

Liyakat, olumsuzluklara mahal vermeyecek en etkili yol, görevi başarıyla yapabilme gücü, hak etme, işin ehline verilmesi, layık olanın göreve gelmesi, hakkı olanın makam edinmesi gibi birçok anlamda kullanılmaktadır (Yıldız, 2016, s. 141-142; İzci ve Yıldız, 2017, s. 403). Literatürde liyakat ilkesi olarak tanımlanan bu kavram, çalışanların her türlü ayrımcılıktan korunduğu önemli hukuki araçlardan biri olarak kabul edilmektedir (Gönülaçar, 2014, s. 7). Bu ilkenin tersi liyakatsizlik mezalimi olup, sorunların kaynağı ve başarısızlığın yegane sebebi olarak görülmektedir (Acar ve Ertek, 2019, s. 156-157). Yöneticilerin, analitik düşünebilen, riskleri analiz edebilen, inisiyatif alabilen, çözüm üretebilen, motive edici ve yol gösterici olabilen özelliklere sahip olduğu kabul edilmektedir. Aksi halde baskıcı, dar görüşlü, talimatla hareket eden, risk analizi yapamayan ve otoritesiyle günü kurtarmaya çalışan, idare etmekten öteye gidemeyen bir idareci olabilecekleri ileri sürülmektedir (Keleş, 2015, s. 24). Bu nedenle devleti temsil edecek kişilerin idareci veya yönetici olmasında ehliyet ve liyakat unsurlarının asıl belirleyici olduğu söylenebilir.

NİTEL ARAŞTIRMA: LİYAKATA ETKİ EDEN DEMOGRAFİK FAKTÖRLER

Çalışma kapsamında, sağlık hizmeti paydaşı olan kişilerle yarı yapılandırılmış sorularla yüz yüze-online mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakat için sağlık hizmetleri paydaşı eski-yeni yönetici, çalışan ve hasta-hasta yakını 75 kişiye yüz yüze, telefon ve mail aracılığıyla davet yapılmış, bunlardan 30 kişi olumlu yanıt vermiştir. Bu çalışma için Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan araştırmaları Etik Kurulu'ndan 10.02.2022/134060 tarih ve sayısıyla gerekli izin alınmıştır. Sağlık Bakanlığı standartları nedeniyle 16 yaşından küçük, terminal dönem, psikiyatri ve diyaliz hastaları ile cevaplamak istemeyenler çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Katılımcılara öncelikle mülakatın amacı ve gönüllülük esasının geçerli olduğu, kayıtların isimsiz tutulacağı, atıflarda kendilerini işaret eden herhangi bir bilgiye yer verilmeyeceği gibi sahip oldukları haklarla ilgili bilgilendirme yapılmıştır. İstemeleri halinde her türlü bilgi ve belgenin kendileriyle paylaşılacağı taahhüt edilmiş ve mülakatlara geçilmiştir. Bu aşamada, her türlü yönlendirici davranışlardan kaçınarak tarafsız olmaya çalışılmıştır. Katılımcılar, sağlık çalışanı, doktor, vatandaş (hasta/hasta yakını), sağlık hizmetleri ve diğer alan yöneticilik deneyimli olarak gruplandırılmış, katılımcıların her birine bir numara atanmıştır. Örneğin, Katılımcı 1; K1. Analizler için MAXQDA 2020 programı kullanılmıştır.

TABLO 1 Katılımcıların Sosyo-Demografik Bilgileri

	Bulunduğu İl	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Seviyesi	Ünvan
1	Zonguldak	26	Erkek	Ön Lisans	Tekniker
2	Zonguldak	43	Kadın	Ön Lisans	Tekniker
3	Zonguldak	18	Kadın	-	-
4	Zonguldak	27	Kadın	Lisans	Hemşire
5	Zonguldak	53	Kadın	Lisans	Hemşire
6	Zonguldak	51	Erkek	Doktora	Uzman Doktor
7	Zonguldak	44	Erkek	Doktora	Uzman Doktor (Patoloji)
8	Karabük	21	Erkek	Üniversite	-
9	Zonguldak	33	Erkek	Lisans	Hemşire
10	Zonguldak	54	Erkek	Doktora	Uzman Doktor (Anestezi)
11	Ankara	49	Erkek	Ön Lisans	Tekniker
12	Kayseri	56	Erkek	Doktora	Uzman Doktor
13	Ankara	55	Erkek	Doktora	Prt. Doktor
14	Ankara	38	Kadın	Lisans	Ev Hanımı
15	Ankara	46	Erkek	Doktora	Uzman Doktor (Anestezi)
16	Zonguldak	50	Erkek	Profesör	Akademisyen
17	Edirne	38	Erkek	Ön Lisans	Tekniker
18	Balıkesir	52	Kadın	Lisans	Öğretmen
19	Zonguldak	49	Kadın	Lisans	Öğretmen
20	Zonguldak	55	Kadın	Lisans	Öğretmen
21	Zonguldak	51	Erkek	Ön Lisans	Tekniker
22	Karabük	44	Erkek	Lisans	Polis Memuru
23	Zonguldak	54	Erkek	Ön Lisans	İdari Memur, Teknisyen
24	Zonguldak	58	Erkek	Lisans	Mühendis
25	Zonguldak	38	Erkek	Lisans	Öğretmen
26	Zonguldak	39	Erkek	Lisans	Laborant, Mühendis
27	Zonguldak	56	Erkek	Doktora	Uzman Doktor
28	Zonguldak	42	Erkek	Lisans	Fizyoterapist
29	Zonguldak	70	Erkek	Lisans	Emekli
30	Zonguldak	39	Kadın	Doktora	Uzman Doktor

Tablo 1’de görüldüğü üzere çalışma, Zonguldak, Ankara, Balıkesir, Edirne, Karabük ve Kayseri’den oluşan 6 ilde sağlık hizmetleri paydaşı 30 kişiyle yürütülmüştür. Katılımcılar, ortalama yaş 44 olmakla birlikte 18 ila 70 yaş arası, lise ve doktora arası eğitim seviyelerine sahip, öğretim üyesi, doktor, sağlık çalışanı, işçi, öğretmen, polis ve idari memur, eski-yeni yönetici, emekli, öğrenci, ev

hanımı ve siyasetçi (milletvekili ve belediye başkanı)’den oluşmuştur. Katılımcıların, yaklaşık üçte biri kadın ve çoğunluğu evlilerden oluşmuştur. Mülakatlar, ses kayıt ve online video şeklinde kayıt altına alınmış olup toplam 45 saat 23 dakika, deşifreleri ise 472 sayfa olarak gerçekleşmiştir.

Demografik faktörler (yaş, kıdem, cinsiyet, medeni durum)

Yaş

Yaş, kişiye kattığı varsayılan tecrübe ve güven duygusuyla işe alma, görevde yükselme ve yönetici seçilme süreçlerinde en dikkat çeken faktörlerin başında gelmektedir. Yaş kavramının, hükümdarlara öğütler veren siyasetnameler başta olmak üzere literatürde çocuk terbiyesi, çalışan ve yönetici seçimi gibi konularda dikkate alınması önemle tavsiye edilmektedir (Türk, 2018, s. 83). Yaşla birlikte artış gösterecek tecrübe ve kazanımların, kişinin topluma karşı daha güçlü bağlılık duyarak daha faydalı olmasını sağlayacağı ileri sürülmektedir (Ak ve Sezer, 2018, s. 682). Nitekim, tarihte, aşiret, kabile, şehir gibi hemen her toplumda yönetim gücünün genellikle tecrübe sahibi, geleneğe ve genel ahlaki kurallara hakim olduğu düşünülen yaşlı kişilere verildiği görülmüştür (Dinçer, 2019, s. 34).

Çalışmada çoğunluğunu yöneticilik deneyimlilerin oluşturduğu bazı katılımcılar, yaşı, yöneticilik için ana liyakat unsuru olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. K; 9, 10, 11, 12, 13, 22, 24 ve 25 ise yaşı, yönetim için gerekli eğitim, mesleki tecrübe, koordinasyon ve iletişim gibi konularda belirli olgunluğa erişilmiş olduğunda liyakat unsuru olarak görebileceklerini belirtmişlerdir. Bu düşünce, Peyami Safa'nın 'yaşlanarak değil yaşanarak tecrübe kazanılır, zaman insanları değil armutları olgunlaştırır' sözüne atıfta bulunan K25 tarafından şu şekilde ifade edilmiştir;

Yaş bana göre daha çok ehliyet unsuru olmakla beraber dolayısıyla liyakatın da unsurlarından biridir, ama tek başına değildir. (...) Yaşla beraber belirli bir kazanım elde edilmiş ise ancak o zaman olabilir gibi şartlı bir liyakat unsurudur diyebiliriz bana göre. K24

K22 ve K9'da erken yaşların bilgi, birikim ve donanım açısından daha az olacağı genel kabulü nedeniyle yaşı kişiye olgunluk kattığı takdirde liyakat unsuru olabileceğini ifade etmişlerdir. Buna göre yaş, yönetimde şartlı-tali (ikincil) liyakat unsuru olarak görülmektedir. Saltürk (2006), yaş ile iş başarısı arasında her zaman anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını ileri sürmüştür. Bu kapsamda K5 ve K20, birtakım hormonların veya duyguların etkisiyle daha tez canlı olunan erken yaşların, doğru karar verme ve daha anlayışlı olmanın başarıldığı ileri yaşa göre yönetimde daha başarısız olduklarının görülebileceğini ifade etmişlerdir. K13, erken yaşta yöneticilerin, kendinden

yaşça büyük çalışanlara Türk örf ve adet gereği abla, abi ve amca gibi hitaplarda bulunmak zorunda hissettiklerini, başarısız olabileceklerini belirtmiştir.

Yaşın, bireylerin algı, tutum ve davranışları üzerinde son derece etkili olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda yaş, daha çok basit problemlerin yoğun olduğu ilk-erken ve daha karmaşık toplumsal problemlerle karşılaşılan orta-ileri olmak üzere iki grupta incelenmektedir (Özyer ve Azizoğlu, 2010, s. 66-67; Üstün ve Bozkurt, 2003, s. 14). Yönetim gücünün, genellikle, orta-ileri yaş grubunda toplandığı ileri sürülmektedir. Bazı katılımcılar (K; 4, 9, 10, 13, 21, 26) yöneticilik için uygun olan yaş aralığının, aktif olmalarının avantajları olsa da, tecrübesiz olunan erken veya ileri yaşlardan ziyade 30-35 yaş arası; K26 ise Osmanlı'daki gibi en az buluş çağının alt sınır olarak belirlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Üst yaş sınırı ise kriz ve stres yönetme gibi becerilerin bilimsel olarak azaldığını ileri süren K30'a göre 65 yaş olmalı, üstü ise ancak deneyimlerinden faydalanılacak bir ombudsman için geçerli olabilecektir.

"Akıl yaşta değil baştadır." atasözünü dile getiren K; 8, 15, 16 ve 18'e göre ise yöneticilik için sadece belirli bir yaş aralığının dikkate alınması doğru değildir. Bu nedenle yönetici seçimlerinde zamanın ve toplumun yapısına en uygun yaş aralığının dikkate alınmasının kamu yararına olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre katılımcıların çoğunluğu yaşı, yönetimde liyakat unsuru olarak görmekle birlikte her yaşın özellik ve yeteneklerinden en yüksek faydayı sağlamak için yaş aralığının geniş tutulmasını ifade etmektedirler.

Cinsiyet

Cinsiyet, katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından erkek ve kadın çoğu şeyi aynı özenle ve aynı değerle yapabildiğinden yönetimde liyakat unsuru olarak görülmemektedir. 1982 Anayasası'nın 10. maddesinde¹ bu konuya atıf yapıldığını belirten K25'in de içinde bulunduğu bu katılımcılar, alanla ilgili yeterli bilgi, kişilik ve ahlaki donanıma sahip herkesin yönetici olabilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. K17 ise ataerki toplumsal yapı, feministlik ve ırkçılık nedeniyle yapılan tüm ayrımcılığı çok zalimce bulunduğunu, eski Almanya başbakanı Angela Merkel örneğinde olduğu gibi kadınlara fırsat verildiğinde yönetimde çok başarılı olduklarının görülebileceğini ifade etmiştir. Bu bağlamdaki bazı katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

¹ Anayasa Madde 10: Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fıkra:

7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.

Ben cinsiyeti kesinlikle bir liyakat unsuru olarak görmem. (...) Allah rahmet etsin inşallah, Necip Fazıl'ın bir sözü var: 'Adamlık cinsiyet meselesi değil, şahsiyet meselesidir'. Yani buradan (...) yönetici seçmek için cinsiyetin bir liyakat olmaması gerektiğini söylüyorum. K11

Eskilerin çok güzel bir sözü vardır 'ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz'. 'Görünür rütbe-i aklı eserinde diye' (...) bu kişilerin yetenekleri, gayretleri, eğitimleri gibi birtakım özelliklere bağlı. Ama bu özellikler kesinlikle cinsiyet değil, olmamalıdır da. K29

K4, 6, 13, 21, 27'den oluşan az sayıdaki katılımcı ise erkek ya da kadının yaratılış özellikleri gereği bazı yönetimler için tercih nedeni olabilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. K; 4, 6, 13, öğretmenlik ve hemşirelik meslekleri ile bunların yöneticiliklerinin kadınlara daha uygun olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Zira bu meslekler için gerekli olan anaçlık ve şefkat gibi özelliklerin kaynağı olan östrojen hormonu kadınlarda daha fazla bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde buna yönelik yapılmış düzenlemelerin ülkemizde de hayata geçirilmesi durumunda kadınların da başarılı olduklarının görüleceğini belirtmişlerdir. Bu noktada katılımcı görüşü aşağıdaki gibidir;

Kadınlar, olaylara nispeten daha pozitif bakabiliyorlar, objektif değerlendirmelerde bulunabiliyorlar. Bu nedenle sağlık hizmet yöneticilerinin kadınlar arasından seçilmesi bana göre daha iyi olur. (...) erkeklerin yaptığı bazı bariz hataları gördüğüm için böyle düşünüyorum. K6

K21 ve 27 mücadele, sertlik, risk alma ve liderlik etme gerektiren iş ve yönetimlerin testosteron hormonunun daha zengin erkek cinsiyetine daha uygun olduğunu kadınların ise hamilelik, annelik ve menstrüasyon gibi durumların yöneticiliğe olumsuz yansıdığını gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcılar, tarihte iz bırakan liderlerin, genellikle erkek olduğunu, az da olsa görülen kadınların da süreç içerisinde erkeksi özellikler gösterdiğinin görüldüğünü ileri sürmüşlerdir. Yöneticiliğin, erkek cinsiyetine uygun olduğu ifade eden görüşlerden birisi aşağıdaki gibidir:

Cinsiyet ayrımı yapmıyorum ama yönetimde erkeklerin olmasından yanayım. Beraber çalıştığım bayan yöneticiler nedeniyle söylüyorum bunları. (...) bunun dışında kadınların kendine has hamilelik, annelik ve mens dönemlerinin yöneticiliklerine olumsuz yansıdığını söyleyebilirim. Bu nedenlerle sağlık dahil tüm yönetimlerde ben erkek cinsiyetinin liyakat unsuru olarak aranması gerektiğini düşünüyorum". K21

Katılımcıların büyük çoğunluğu, kadınların hamilelik, regl ve annelik gibi dönem psikolojilerinin etkisiyle

yönetim pozisyonlarında olumsuzluklar yaşadığını ileri sürmüşlerdir. Kadın olan K4, her ne kadar sağlık hizmetlerinde kadın yöneticiler olması gerektiğini düşünse de çalıştığı kadın yöneticilerin bu durumlarının yanında hak arama ve hakkı teslim etme konularında da yetersiz olduklarını gözlemlediğini belirtmiştir. Dolayısıyla kadınların biyolojik durumları nedeniyle yaşadıklarının yöneticiliğe olumsuz yansıtacağı düşüncesine kısmen katıldığını ifade etmiştir. K6 ve 30 ise yöneticilik seviyesine gelmiş kadınların bahsedilen durumların üstesinden de gelecek güçte olacaklarını ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle kadınların yönetimde olmasına olumsuz bakan değerlendirmeye katılmalarının mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. K3 ise erkeklerin de bazı duygu durumsal nedenlerle benzer olumsuzlukları yaşama olasılığı olduğunu, yetiştirdiği çocuklarla topluma ikincil bir kamu hizmeti sunan kadının yönetimde başarısız olacağını söylemenin büyük haksızlık olduğunu belirtmiştir. K30'a göre bu değerlendirmelerin nedeni, araştırmacıların erkek bakış açısına veya bir önyargıya sahip olmalarından kaynaklanmaktadır.

Üst yönetimlerde, kadınlara, hormonların etkili olduğu bazı biyolojik durum ve dönemler nedeniyle sıkıntı yaşayacakları düşünülerek fazla yer verilmemektedir (Barutçugil, 2002: 13). Katılımcıların çoğunluğu ise başka farklı duygu, durum ve hormonların erkekleri de etkileyebileceğini ifade etmişlerdir. Bunun dışında erkek egemen toplum yapısının kadınların yönetime olan taleplerini engellediğini belirtmişlerdir. Bu nedenle kadın yoğun meslek olma özelliği devam eden hemşirelik meslek yöneticiliğinin (başhemşirelik) belirli bir cinsiyete daha uygun olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda cinsiyetin katılımcıların çoğunluğu tarafından yöneticilik için liyakat unsuru olarak görülmemesinin literatürle benzer olduğu söylenebilir. Ancak ruhsal ve bedensel katkısının yüksek olacağı tahmin edilen bazı durumlarda belirli bir cinsiyetin liyakat unsuru olabileceği ise yeni ve farklı bir bakış açısı olarak ortaya çıkmıştır.

Kıdem

Kıdem, yöneticiye hedeflerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu her türlü yeteneği edinme ve kullanma kabiliyeti kazandırdığı düşünülerek liyakat konusunda önem verilen unsurlardan biridir. Kıdem, literatürde, işe bağlılığı artırdığı ve başka iş arama isteklerini azalttığı için kazancı son derece iyi bir yatırım aracına benzetilmektedir. Öyle ki kamu yönetiminde çalışanların ücret miktarının belirlenmesinden yükselmelerine kadar başvuru önemli bir kavram olarak dikkati çekmektedir (Tunçer, 2017, s. 21). Kıdem, dini literatürde ise Allah (c.c.)'in bir sıfatı, Hz. Peygamber (SAV) sonrası halifelik tartışmalarında ise emneti ehline vermenin en önemli kriterlerinden biri

olmuştur (Dinçer, 2019, s. 90). Kıdem, Osmanlı Enderun Sistemi'nin 'Çıkma Kanunu' gibi düzenlemelerle padişahların dahi uyması zorunlu tutulan ender kavramlardan biri olmuştur (Günay, 2005, s. 81).

Kıdem, katılımcıların çoğunluğuna göre bilgi, beceri, tecrübe ve kurumsal hafıza gibi unsurlarla birlikte ancak liyakat unsuru olabilecektir. Başarıyı getiren faktörlerden biri olarak da görülen kıdem bir katılımcı tarafından şu şekilde ifade edilmiştir;

Kıdeme göre o işle ilgili bir tecrübe, kafanızda o işle ilgili bir hafıza oluşur. (...) Hafıza olmadan bir işi tabir yerindeyse balıklama dalarsanız başarılı olma şansınız azalır. Bu başarıyı etkileyen bir faktör K7

Bu bağlamıyla K24 ve 30 kıdemi, belirli bir yaşı ve çalışmışlığı ifade etse de bu sürede kişiliği gelişmemiş, her şeyi bildiğini düşünen, danışmadan yoksun, otoriter davranış tarzı benimsemiş bir yapıya sahip olunması durumunda kesinlikle liyakatin değil ehliyetin bir unsuru olabileceğini belirtmişlerdir. Ehliyeti, liyakatin olmazsa olmazı ve içindeki bir unsur olarak düşünmektedirler. Bu durumda kıdem şartlı bir liyakat unsuru olabileceği şu şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır;

Kıdem kavramı bana göre her ne kadar liyakat kavramı içerisinde olsa da bir ehliyet unsurudur. (...) Bu kişiler çalışma süresince deneyim kazanmışlar ise bir noktaya kadar sözlerine itibar edilebilir aksi halde geri planda tutulabilirler. Dolayısıyla şartlı bir liyakat unsurudur diyebilirim. K30

K28, önceleri kendisine son derece anlamlı ve değerli gelen kıdem, kamuda, sadece yıl olarak fazla olmasına itibar edildiğini gördüğünde o anlam ve değeri yitirdiğini belirtmiştir. Yöneticilik için deneyim, tecrübe ve çalışan üzerinde etkili olma gibi yönetsel yeteneklerin kazanıldığı 5-10 yıllık ilgili alandaki kıdem ancak yeterli olabileceğini ifade etmiştir. Katılımcıların çoğunluğu da bu yönde görüş bildirmiştir. Ancak katılımcılar, yoğun iş temposuna sahip sağlık hizmetlerinde ise 5 yıllık kıdemini diğer alanların 15 yıl ve üstü kıdeme denk geldiğini ileri sürmüşlerdir. K14 ise genellikle uygulayıcı olan alt kademe yöneticileri için 5 yıllık kıdem yeterliyken, planlayıcı olan üst pozisyonlar için en az 15-20 yıl gibi bir kıdem gerekli olduğunu ifade etmiştir. Buna göre katılımcıların, kıdem arttıkça yöneticilerin iyi yönetim özelliklerinin artacağını düşündükleri söylenebilir. Literatürde yapılmış çalışmalarda da kıdemle birlikte yöneticilerin iyi ve faydalı yönlerinin daha fazla ortaya çıktığını gösteren sonuçlara rastlanmıştır.

Kıdem kavramı, yaşı genellikle bilgi ve tecrübenin önüne geçirerek genç ama yetenekli kişilerin önünü kestiği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Katılımcıların büyük

çoğunluğu son dönemde yürürlüğe konulan kamuda uzun yıllar çalışarak gelinen makamlara özel sektörde sadece birkaç yıl çalışarak gelinebilmesine imkân tanıyan düzenlemelerin aslında eleştirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu kapsamda K13, bu düzenlemeleri ilk bakışta olumlu olarak algıladığını ancak kısa süre sonra bu düzenlemelerin esas amacının rant odaklı siyasilere sorgusuz, sualsiz kendilerine itaat etmesini istedikleri kişileri seçmek olduğunu anladığını ileri sürmüştür. Zira düzenlemelerin, sık yönetici değişimi ve görevden almalarla kurumsal hafıza için tehdit oluşturabilecek sonuçlarını gösterdiğini ifade etmiştir. Öztürk (2001), genellikle liyakata yönelik iyi niyetli bu düzenlemelerin süreç içerisinde amacından saptırıldığını ileri sürmüştür.

K26 ise özel sektörden kamuya üst düzey yönetici atanmasına olanak sağlayan 2011 yılı torba kanunu ve 2018 yılı atanma koşullarının belirlendiği 3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin kamuda liyakati dikkate almadığını ve kıdem etkisinin azaltıldığını ifade etmiştir. K; 9, 11, 12, 17, 18, 20, 21, 23, 25 de liyakata, günümüz kamu yönetici seçimlerinde eskiye göre daha az önem verildiğini gözlemlediklerini belirtmişlerdir.

Medeni durum

Medeni durumun, literatürde yöneticilerin uygulamalarına olumlu/olumsuz etki yaptığına dair çok sayıda tespite rastlanmaktadır. Bu olumlu etkilerin başında, düzenli ve dengeli hayat, eşlerin birbirine destek verdiği varsayımıyla evli olmak gelmektedir. Evlilik, insan ve toplum hayatındaki birçok olumsuzluğu kaldırdığı gerekçesiyle de olumlu görülmektedir.

Bu kapsamda K:1, 12 ve 22, evli olmanın düzenli ve dengeli hayat getirdiğinden olumlu yansımalarının olduğunu ileri sürmüşlerdir. K1, uzun süre evlenmemiş kişilerin yaygın antisosyal davranışlar gösterme eğiliminde olduklarını gözlemlediğini belirtmiştir. Bu eğilimin, özellikle yönetici kadınlarda daha da belirgin olduğunu; ileri yaş evlenmemiş kadınların gergin, kompleksli ve kavgacı olup mobbinge daha yatkın olduklarını belirtmiştir. Bu davranışların erkeklerde daha az görülme nedeninin ise cinsel tatmin sağlama konusunda toplumun erkeklere daha fazla özgürlük tanınması olduğunu ileri sürmüştür. Katılımcı, çocuk sahibi olamamanın da benzer etkiler gösterdiğini, aile ve çocuk sevgisini tadan kişilerin daha demokratik ve sorumluluk sahibi olduklarının görülebileceğini ifade etmiştir. Başarılı bir iş hayatı için evli ve çocuklu olmanın yeri şu şekilde ifade edilmiştir;

Hastane içinde ileri yaşta olup bekar olan birçok insan var. (...) bu tip insanların biraz daha gergin, biraz daha kavgaya ve tartışmaya daha meyilli olduklarını

düşünüyorum. (...) özellikle ileri yaş erkek ve kadınlarda çocuk sahibi olamamanın insanı gergin ve huzursuz yaptığından (...) medeni halin (...) bir liyakat unsuru olduğunu düşünmüyorum. K1

K26, iş başvurularında evli olmanın özellikle belirtilme gayretlerine şahit olduğunu ifade etmiştir. Buna göre az sayıdaki katılımcı, dini ve toplumsal gereklilik olarak kabul edilen evli olmanın yöneticiler için liyakat unsuru olarak görüldüğünü ifade etmişlerdir. Dündar ve Demirli (2018) kişinin işiyle ilgili sorunlar yaşamasında ekonomik, duygusal veya başkaca nedenler olabileceği ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda kumar ve gece hayatını bu nedenler arasında gösteren K16 ve 19, evli olmanın yönetim faaliyetlerine olumlu veya olumsuz yansıtacağını ileri sürmenin doğru olmadığını belirtmişlerdir. Zira işe karşı duyulan bağlılık nedeniyle ailevi sorunlar yaşayabileceği gibi mutsuzluk ve huzursuzluk nedeniyle işle ilgili sorunlar yaşanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle Türkiye’de dul ve kadın olmanın çok zor olduğuna da değinen K19, liyakat konusunda kişisel ve kültürel birikimler ile iş ahlakını daha önemli bulduğunu ifade etmiştir.

K; 6, 8, 10, 13 ise boşanma durumunun, travmayı atlatmak isteyen kişilerin işlerine daha sıkı sarılmaya yol açarak olumlu yansımalarının olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle yönetici liyakatinde belirli bir medeni durumda ısrar etmenin doğru olmadığını belirtmişlerdir. Evliliğin, mutlu ve sorumlulukların bilincinde olunduğunda ancak tali (ikincil) bir liyakat unsuru olabileceğini ifade etmişlerdir. Durumu bizzat yaşadığı olayla anlatmaya çalışan katılımcı görüşü aşağıdaki gibidir;

Yurt dışında çalıştığım cerrahi servisinin şefi evli ve 3 çocuk babasıydı. Kişi bir süre sonra hem bize hem de ailesine homoseksüel olduğunu açıkladı ve eşinden boşandı. Ama kurum ne o kişinin işine son verdi, ne de yöneticilikten aldı (...) Böylesine uç bir örnekte bile etkili olmayan medeni durumun yönetimde liyakat unsuru olmasını doğru bulmuyorum. K6

Yukarıda da ifade edildiği üzere katılımcıların çoğunluğu, medeni durumu yöneticilerde liyakat unsuru olarak görmemektedir.

Eğitim (diploma, belge, sertifika, yabancı dil sahipliği vb.)

Yönetimde olanların, insan ilişkilerinden yapılan işin gerektirdiği teknik bilgiye kadar geniş yelpazede bilgi ve becerilere sahip olması gerekmektedir. Bu becerilerin bir kısmı doğuştan, büyük bir kısmı da akademik, mesleki, teknik ve yabancı dil bilgisi gibi çok geniş yelpazede kendini gösteren eğitimlerle sonradan kazanılmaktadır (Kazıcı ve Ayhan, 2010, s. 516). Eğinli (2009)’ye göre de

eğitim, iş tatmini, mutluluk düzeyi, maddi refah ve yaşam kalitesine büyük etkide bulunmaktadır.

Eğitim, insanoğlunun avlanmasından yemek pişirmesine, okuma-yazmasına ve gelişimine kadar etkili olduğundan devlet yönetiminde de olmazsa olmaz bir gereklilik olarak görülmektedir. Yönetici seçimlerinde genellikle, diploma, sertifika vb. belgeler önemli duruma gelmiştir.

Eğitim seviyesi

K: 9, 10, 16, 24, 27 ve 28 eğitimi diploma, belge vb. objektif unsurlarla ispatlanabildiğinden liyakatin objektif öncülü ve gerek şartı olarak görmekle birlikte sadece eğitim seviyesine bakarak yönetici yapılmasının da doğru olmayacağını, diğer liyakat unsurlarının da dikkate alınmasının gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu ise eğitimi, gelişime olan açıklığın bir göstergesi olarak gördüklerini, eğitimin işle ilgili bilgi ve becerileri artırdığından çıktıkları daha etkili ve pozitif yaptığını ifade etmişlerdir. Bunun yanında olayları farklı açılardan görebilmeyi sağlayan akademik eğitimden yoksun kişilerin yönetici yapılmasını doğru bulmadıklarını belirtmişlerdir. Zira çalışanların düşük eğitim seviyesindeki kişilerce yönetilmesi durumunda toplumun genel huzur ve refahı için tehlikeli olan eğitimden uzaklaşma davranışının yerleşebileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle de eğitimin, yönetici seçiminde kesinlikle liyakat unsuru olarak aranması gerektiği ifade etmişlerdir.

Eğitim seviyesi, sadece K9 ve 28’a göre Türk kamu yönetiminin mevcut durumunda üzerinde en fazla hassasiyet gösterilen liyakat unsuru olarak görülmektedir. K9, yönetime talip olanların eğitim seviyelerini artırma gayretlerine şahit olduğundan, K28, kamu yöneticilerinin ilköğretim, lise, iki ve dört yıllık üniversite gibi döneminin en yüksek eğitimlileri arasından seçildiğinden bu kaniya sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Diğer katılımcılar ise eğitimin, mevcut durumda dikkate alınmadığını ileri sürmüşlerdir. Eğitimin, gerektiği halde dikkate alınmamasının ancak bir takım kişisel çıkarların ön planda tutulduğu faydacı anlayış nedeniyle olabileceği bir katılımcı tarafından şu şekilde ifade edilmiştir;

(...) mevcut yönetici seçim anlayışımızda buna dikkat edilmediğini söyleyebilirim. Mesela benim eşim yüksek lisans mezunu bir ilahiyatçı, eğer atanacaksa cenaze hizmetleri veya manevi hizmetler gibi bölümlere atanmalıdır (...) ancak o zaman gerçek liyakatten bahsetmek mümkün, diğer türlü faydacı bir amaç söz konusu gibi geliyor. K13

Dinçer (2019)’a göre de mesleki, teknik, iş deneyimi, yabancı dil bilgisi gibi çok geniş bir yapıya sahip olan eğitim, maddi gelirin belirlenmesindeki etkisi nedeniyle

özellikle iş hayatı için önemli bir liyakat unsuru olarak görülmektedir. Eğitim seviyesi, katılımcıların çoğunluğu tarafından liyakat unsuru olarak görülmektedir.

Yabancı Dil Bilgisi

Yabancı dil bilgisinin dünyada ortaya çıkan yeni bilgilerin öğrenilmesinden toplumlar arası iletişime kadar birçok faydaları olmaktadır. Bu kapsamda sadece K23, yabancı dilin daha çok teknoloji ve mühendislik bilimleri için gerekli olduğunu, yöneticiler için bir liyakat unsuru olamayacağını ifade etmiştir. K2, 17 ve 30 ise teknoloji ve bilim dili olarak kendini kanıtlamış İngilizce başta olmak üzere dünyadaki olup bitenleri anlayıp başka pencereden bakabilme fırsatı veren yabancı bir dilin kesinlikle yöneticiler tarafından bilinmesi gerektiğini, bir liyakat unsuru olarak aranması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu ihtiyacı, Türkiye'nin özellikle son dönemde maruz kaldığı büyük insan göçünün açıkça gösterdiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların çoğunluğu ise yabancı dil bilgisinin, özellikle orta, üst kademe ve dış ilişkilerle ilgili yöneticiler için liyakat unsuru olması gerekirken, daha alt kademe yöneticiler için gerekli olmadığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda K: 7, 10 ve 11, küreselleşen dünyayla ilişkilerin yürütülmesi, akademik bilgi, makine, alet, teknoloji kullanımını ve satın alma konularında çalışanlarına örnek olması gereken üst düzey yöneticilerde yabancı dil bilgisinin zorunlu tutulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Nitekim alt kademe yöneticilikler için bu zorunluluğun, Türkiye'nin sahip olduğu insan ve eğitim kalitesi dikkate alındığında, yeterli yönetici bulamamaya yol açabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Katılımcıların tamamı yabancı dilin, mevcut kamu yönetici seçimlerinde, liyakat unsuru olarak aranmadığını ifade etmişlerdir. Hatta kanuni zorunluluk olmasına rağmen yabancı dil bilgisi olmayan kişilerin görevlendirildiğine şahit olduklarını ifade etmişlerdir. Kamu zararına neden olduğu düşünülen bu durum ise şu şekilde ifade edilmiştir;

(...) ülkemizde yabancı dil bilmeden görevlendirilmiş büyükelçiler bile var, bu beni ziyadesiyle üzüyor. Halbuki olması gereken sadece İngilizce değil o yerel dilin de bilinmesi gerekiyor. Bunların yanında bir de tercüman gidiyor, kaynak israfıdır bu. K13

Dinçer (2019), dünyada olup biteni okuyan, gelişime ve değişime açık yöneticilerin ideolojiden uzak, insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğüne dayanan davranışlar sergilediğinin görülebileceğini ileri sürmüştür. Bu nedenle de toplumları sevk ve idare etmekle kalmayıp onlara örnek olması gereken yöneticilerin, değişim ve gelişmeleri yakından takip etmeleri istenmektedir (Türk, 2018). Öyle

ki, yabancı dil bilgisi, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 41. ve 48. Maddeleri ile 'Uzman İstihdamı' başlıklı Ek 41. Maddesi, Taşra teşkilatında uzman istihdamı Ek Madde 44 ve Geçici Madde 39- (Ek: 11/10/2011 – KHK-666/4) ve 399 sayılı KHK'nın 30. maddesi gibi eğitim kavramını konu alan kanunlarda ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Yabancı dil bilgisi, dışişleri, kaymakam aday ve üst düzey askeri yöneticilerde bulunması gereken şartlardan biridir.

Yabancı dil bilgisi, katılımcıların çoğunluğu tarafından, Türkiye'nin eğitim seviyesi dikkate alındığında, sadece dış temsil ve üst düzey yöneticilerle bir liyakat unsuru olarak görülmektedir.

Yönetim eğitimine sahip olma

Yönetim eğitiminin, yöneticilere yetkinlik kazandıran bir unsur olduğu söylenebilir. K10, eğitim seviyesini kişinin sadece belirli bir konuda yapabilme yetkisini gösteren ehliyet unsuru olarak gördüğünü ifade etmiştir. Diğer tüm katılımcılar ayrı bir bilim olan yönetim eğitiminin yeteneklerin bilgi temelli geliştirilmesine katkı sağlayan önemli bir liyakat unsuru olarak görülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak kamuda genellikle kayırmacılık sebepli çok sayıda yönetim eğitiminden yoksun yönetici olduğunu, bu durumun kalitesiz hizmet, çalışan ve hizmetten yararlanan memnuniyetsizliği gibi birçok sorunun kaynağı olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu eksikliği gidermek adına devletin, hizmet içi eğitim gibi bir formülü keşfettiğini ileri sürmüştür.

Kişinin algı, heves ve ilgileriyle yakından alakalı olan hizmet içi eğitimleri kendilerinin de aldığını belirten katılımcılar, bunların genelde kısa süreli ve sıkıştırılmış tarzda, kağıt üstünde, kalitesiz ve genellikle de 'mış gibi' yapıldığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla yönetim eğitimi eksikliğinin ancak çok küçük bir kısmının giderilebileceğini belirtmişlerdir. Bu durumda olması gerekenin üniversitelerin lisans eğitimi veren ilgili bölümlerinden mezunlarının yönetici yapılması olduğunu ifade etmişlerdir. Hizmet içi eğitim yoluyla eksiklerini gidermeye çalışılan yöneticilik deneyimli bir katılımcı, yaşamış olduğu sıkıntılı durumu şu şekilde ifade etmeye çalışmıştır;

Hastane bilançosu, gelir-gider kalemleri, ihaleler ve yeni birçok şeyi biz yaşayarak, görerek öğreniyoruz (...) Halbuki bunların önceden teorisini öğrensek daha iyi olurdu. Bunun eksikliğini yaşadığımı söyleyebilirim kendi adıma. K7

İyi bir yöneticinin, iyiyi kötüden, eğriyi doğrudan ayırt edebilen akli ve ahlaki özelliklere sahip olduğu kabul edilmektedir. Zira yapacağı işle ilgili teknik bilgi ve becerilerden yoksun yöneticilerin sorunları belirleyip çözüme

kavuşturmaları mümkün olmayacaktır. Aksi halde çalışanlarının motivasyon kaybından tükenmişliğine kadar olumsuz sonuçlara yol açabilecekleri ileri sürülmektedir. Yeterli ve kaliteli yöneticiler için Sağlık Yönetimi, Hastane Yöneticiliği, İşletme, Kamu Yönetimi gibi lisans eğitimleri daha fonksiyonel hale getirilebilir.

SONUÇ

Liyakat kavramına yönelik ulusal literatürde çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışma, araştırma evren ve örnekleme sağlık yöneticileri, hizmeti sunan sağlık çalışanları ve hizmetten yararlanan hasta ve yakınları olması nedeniyle sağlık hizmetleri alanına ilk ve geniş kapsamlı bir perspektif sunacak niteliktedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin 6 ilinde 30 kişiyle yarı yapılandırılmış sorularla mülakat çalışması yapılmıştır.

Değerlendirmelere göre yöneticiler için yaş ve kıdem, beraberinde mesleki tecrübe gibi yönetsel açıdan belirli olgunluk meydana getirmiş ise şartlı-tali (ikincil) liyakat unsuru olarak kabul görmektedir. Çoğunluğunu yöneticilik deneyimlilerin oluşturduğu bazı katılımcılar yaşı, yöneticilik için ana liyakat unsuru olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Cinsiyet, katılımcıların geneli tarafından, yöneticilik için liyakat unsuru olarak görülmemektedir. Ancak katılımcılar, ruhsal ve bedensel katkısının yüksek olacağı tahmin edilen bazı durumlarda belirli bir cinsiyetin liyakat unsuru olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Az sayıdaki katılımcı, cinsiyetin erkek ya da kadının yaratılış özellikleri gereği öğretmenlik ve hemşirelik meslekleri gibi bazı yönetimler için tercih nedeni olabileceğini belirtmişlerdir.

Eğitim, iyi yönetim konusunda en çok önemsenen unsurların başında gelmektedir. Eğitim, objektif karakteri nedeniyle de literatürde genellikle ehliyet unsuru olarak kabul edilmektedir. Katılımcıların yaklaşık yüzde 20'si diploma, belge vb. unsurlarla ortaya konulan eğitim seviyesini, liyakatin ön şartı veya alt kümesi olan ehliyet unsuru olarak düşündüklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların yaklaşık yarısı, en yüksek eğitim seviyesine sahip olanların yönetici yapıldığı bir zamanların Türkiye'sinde eğitimin en fazla dikkat edilen liyakat unsurlarının başında geldiğini ancak son dönemde bu anlayıştan oldukça uzaklaştığımızı belirtmişlerdir. Sağlık hizmetlerinde yaygın olan doktor, hemşire gibi sağlık profesyonellerinin yönetici yapılmasının da bu yönde bir uygulama olarak görülebileceğini ifade

etmişlerdir. Zira büyük kaynaklar harcanarak uzun ve zorlu eğitimlerden geçmiş bu kişilerin, sağlık hizmetinden uzak tutulmasının yaşatacağı mesleki körelme, emek, kaynak ve zaman harcanarak verilen hizmet içi eğitimlerin kamu zararından başka bir şeye neden olmayacağını ileri sürmüşlerdir. Yaygın olan bu uygulamayı, sağlık hizmetlerindeki uzmanlaşmış kurumsal yönetim oluşumunun en büyük engeli olarak nitelendirmişlerdir. Kamuda en alt kademe kamu yöneticisinin günümüzde sahip olunan eğitim seviyeleri dikkate alındığında en az lisans, sağlık hizmetlerinde ise yüksek lisans seviyesinde olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak eğitimin seviyesinden ziyade kalitesinin önemli olduğunu, mevcut durumda eğitim seviyesinin dikkate alındığını söyleyemediklerini belirtmişlerdir.

Yabancı dil bilgisini, az sayıdaki katılımcı yönetim becerisi gibi liyakat unsurlarını beraberinde taşıdığına ancak tali (ikincil) liyakat unsuru olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu durumun daha çok alt kademeler için geçerli olduğunu, yabancı dil bilgisinin üst kademe ve dış ilişkiler gibi temsilden sorumlu yöneticiler için ana liyakat unsuru olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Katılımcıların çoğunluğu ise son dönemde Türkiye'nin maruz kaldığı insan göçünde ve bütün dünyanın koordineli çalışmak zorunda kaldığı Covid-19 pandemi sürecinde yabancı dilin ne kadar önemli ve gerekli olduğunun görüldüğünü ifade etmişlerdir. Bu nedenle en azından teknoloji ve bilim dili olarak kabul edilen İngilizcenin bilinmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak yöneticilik konusunda son derece yetenekli kişilerin sırf yabancı dil bilgileri olmadığı gerekçesiyle göz ardı edilmesinin insan kaynağı israfına yol açacağını da farkında olunması gerektiğini belirtmişlerdir.

Liyakat kavramının muğlaklığı nedeniyle aynı kişi kimine göre liyakatli, kimine göre ise liyakatsiz görülebilmektedir. Bu nedenle liyakat kavramının mümkün olduğunca belirgin hale getirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, demografik faktörlerin yanı sıra adalet, doğruluk, dürüstlük, deneyim ve tecrübe gibi unsurlar araştırmalara dahil edilebilir.

ORCID

Erdem Dibek <https://orcid.org/0000-0002-2012-1788>

Mehmet Cural <https://orcid.org/0000-0001-8759-1904>

KAYNAKÇA

1. Acar, O. K. ve Ertek M. Y. (2019). Türk Yönetim Tarihinde Liyakat: Siyasetnamelerden Günümüze Liyakat Açmazı. 1.Baskı, Ankara: Astana Yayınları.
2. Ak, M. ve Sezer, Ö. (2018). Kamu Sektöründe Görevde Yükselme (Kariyer): 11.10.2011 Tarih ve 663 Sayılı KHK Kapsamında Yapılandırılan Kamu Sağlık Sektöründe Çalışanların Görevde Yükselme Sistemine İlişkin Algılarının Kıdeme Göre Analizi, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 53(2), 678-709.
3. Al, H. (2019). Woodrow Wilson ve İdarenin İncelenmesi: Reform Bağlamında Yeniden Okumak. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 2(3), 538-545.
4. Aydın, N. (2012). Weberyen Bürokraside Liyakat ve Türk Kamu Bürokrasisinden Bir Kesit: Siyasetin Bürokrasi İronisi, Sayıştay Dergisi, 85, 51-67.
5. Barutçugil, İ. (2002). İş Hayatında Kadın Yönetici. İstanbul: Kariyer Yayınları.
6. Dinçer, Ö. (2019). Kamu Yönetimi Adabı; Geleneğin İzinde Modern Bir Siyasetname. İslam Medeniyeti Araştırmaları, İstanbul: Klasik Yayınları.
7. Dündar, Z. ve Demirli C. (2018). Medeni Durumları Farklı Olan Çalışanların Psikolojik İyi Olma Düzeylerinin İncelenmesi, Journal of Educational Reflections, 2(2), 1-10.
8. Eğinli, A. (2009). Çalışanlarda İş Doymu: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İş Doymuna Yönelik Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(3), 35-52.
9. Fukuyama, F. (2008). Devlet İnşası: 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim. Remzi Kitabevi.
10. Gönülaçar, Ş. (2014). İnsan Kaynakları Yönetiminde Kayırmacılık Kuşatması ve Liyakatsizlik Çıkmazı. https://www.academia.edu/9687458/%C4%B0nsan_Kaynaklar%C4%B1_Y%C3%B6netiminde_Kay%C4%B1rmac%C4%B1l%C4%B1k_Ku%C5%9Fatmas%C4%B1_ve_Liyakatsizlik_%C3%87%C4%B1kmaz%C4%B1 (Erişim: 12.05.2023).
11. Günay, Ö.F. (2005). Türkiye’de kamu yöneticisi nasıl yetiştirilmelidir? Ankara: Turhan Kitabevi.
12. İzci, F. ve Yıldız, M. Ş. (2017). Türkiye’de Kamu Personel Yönetiminden İnsan Kaynakları Yönetimine Geçiş: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(3), 397-412.
13. Kazıcı, Z. ve Ayhan, H. (2010). Adalet. TDV İslam Ansiklopedisi. 39, 515-523.
14. Keleş, Ö. (2015). Ne Ara Yönetici Olduk?, Metalurji, 175, 23-24.
15. Öztürk, A. (2001). Kamu Kesiminde Personel ve Ücret Rejimi Arayışları, Sayıştay Dergisi. 42, 3-19.
16. Özyer, K. ve Azizoğlu, Ö. (2010). Demografik Değişkenlerin Kişilerin Etik Tutumları Üzerindeki Etkileri. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(2), 59-84.
17. Saltürk, M. (2006). İşletme Yönetiminde Yöneticinin Kişilik Özellikleri ile Algılanan Yönetim Başarısı Arasındaki İlişki ve Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
18. Sencer, M. (1986). Türkiye’nin Yönetim Yapısı. İstanbul: Alan Yayıncılık.
19. Tunçer, M. (2017). Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi ve Liyakat İlkesi: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
20. Türk, H.B. (2018). Çoban ve Kral: Siyasetnamelerde İdeal Yönetici İmgesi, Araştırma –İnceleme Dizisi 280, İstanbul: İletişim Yayınları.
21. Üstün, A. ve Bozkurt, E. (2003). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Kendilerini Algılayışlarına Göre Problem Çözme Becerilerini Etkileyen Bazı Mesleki Faktörler, Kastamonu Eğitim Dergisi, 11(1), 13-20.
22. Yıldız, G. (2015). Devlet Memurları Kanunu’nda Liyakat İlkesi Çerçevesinde İstisnai Memurluklar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
23. Yıldız, G. (2016). Türk Kamu Yönetiminde Liyakat İlkesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı, Aralık.

Demokrasiyi Küresel Siyasette Etkif Kılma Arayışında Bir Kuramlaştırma Denemesi: Anthony McGrew'ın Ulus-Ötesi Demokrasi Yaklaşımı

Hüseyin BAL¹

¹ Doç. Dr.,
Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü
huseyin_b@hotmail.com

Öz

21. yüzyılı tanımlayan küreselleşme olgusu, ulus-devletin sınırlarının ötesinde bir demokratikleşme imkân ve ihtiyacını doğurmuştur. Günümüzde ulusal demokrasinin geleceği sorgulanmakta ve ulus-ötesi alanda yeni demokrasi modelleri tartışılmaktadır. Temel soru şudur: Demokrasinin küreselleşmesini, küreselleşmenin demokratikleşmesi ile mezcetmek mümkün müdür? Ulus-ötesi demokratik teorinin savunucusu vasfını taşıyan McGrew, belli başlı dört ulus-ötesi demokrasi modeli öngörmektedir. Bunlar liberal enternasyonalizm, radikal demokratik çoğulculuk, kozmopolit demokrasi ve müzakereci demokrasidir. Liberal enternasyonalizm, liberal devletlerin hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla başka devletlere müdahale edebileceğini, hatta yerine göre etmesi gerektiğini savunur. Radikal demokratik çoğulculuk, kimlik ve farklılık konularına makul bir açıklama getirmekle ilgilenir. Kozmopolit demokrasi kuramı, demokratik norm ve değerlerin küreselden yerele farklı düzeylerde uygulanmasını öngörmektedir. Müzakereci demokrasi kuramı ise temel belirleyici kolektif kararların siyasi bir tartışma sürecinin sonunda alındığı bir demokrasi modelidir. McGrew'a göre, bu modellerden son ikisi, ulus-ötesi demokrasi yaklaşımına diğerlerinden daha uygun düşmektedir. Çünkü bu modeller, ulusun sınırlarını aşan demokrasiye ilişkin en sistematik ve ikna edici açıklamayı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ulus-Ötesi Demokrasi, Liberal Enternasyonalizm, Radikal Demokratik Çoğulculuk, Kozmopolit Demokrasi, Müzakereci Demokrasi.

JEL Kodu: Z0

A Theorizing Attempt in the Quest to Make Democracy Effective in Global Politics: Anthony McGrew's Transnational Democracy Approach Abstract

The phenomenon of globalization, which defines the 21st century, creates the possibility and need for democratization beyond the borders of the nation-state. Today, the future of national democracy is being questioned and new democracy models in the transnational arena are discussed. The core question is: is it possible to combine the globalization of democracy with the democratization of globalization? McGrew, who is an advocate of transnational democratic theory, proposes four major models of transnational democracy. These are liberal internationalism, radical pluralist democracy, cosmopolitan democracy and deliberative democracy. Liberal internationalism argues that liberal states can and should even intervene in other states in order to achieve their goals. Radical democratic pluralism concerned with providing a plausible explanation for issues of identity and difference. Cosmopolitan democracy theory envisages the application of democratic norms and values at different levels, from global to local. Deliberative democracy theory is a model of democracy in which the main determinant collective decisions are taken at the end of a political discussion process. According to McGrew, the last two of these models fit better with the transnational democracy approach than the others. Because these models offer the most systematic and convincing explanation of democracy that transcends national borders.

Keywords: Transnational Democracy, Liberal Internationalism, Radical Pluralist Democracy, Cosmopolitan Democracy, Deliberative Democracy.

Jel Code: Z0

Atıf/Cite as: Bal, H. (2023). Demokrasiyi Küresel Siyasette Etketif Kılma Arayışında Bir Kuramlaştırma Denemesi: Anthony McGrew'ın Ulus-Ötesi Demokrasi Yaklaşımı. Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4(2), 26-35.

GİRİŞ

Toplumlar, kolektif ihtiyaçlarını normal olarak devlet aygıtı ve onun hukuk düzeni içinde karşılarlar. Rousseau'dan Locke'a bütün sözleşme teorisyenleri de zaten devletin varlık nedenini ve meşruluk temelini bu çerçevede açıklarlar. Onlara göre, düzenli ve istikrarlı bir var oluş için gereken egemen yapıyı oluşturmak amacıyla, insanlar hürriyetlerinin bir kısmından feragat ederek yaptıkları anlaşma sonucunda (Heywood, 2012: 31) üstün bir kolektif örgütlenme biçimi olarak devleti kurmuşlardır. Bu kolektif örgütlenme yapısı meşruiyetini o sözleşmeden alır; ancak eylem, işlem, karar ve siyasalarında adalet ilkelerine bağlı kaldığı ölçüde/oranda/takdirde/sürece bu meşruiyeti daim ve tahkim edebilir. Bu aynı zamanda devletin egemen bir güç olmasının da hem en önemli bir göstergesi hem de doğal bir sonucudur.

Devlet egemenliğinin anlamı, devletin ülke sınırları dâhilinde sınırsız kontrol sahibi olması, vatandaşlık şartlarını koyması ve uluslararası hukuk nezdinde diğer tüm devletlerle eşit statüdeki hukuki bir varlığı ve ayrıca yasa, yürütme ve yargı gibi organların toplamı mesabesinde olan bir siyasal aygıtı temsil etmesidir (Birch, 2007: 14). Ancak son dönemlerde yaşanan ve adına "küreselleşme" denilen olgunun sonuçları olarak görülen birtakım gelişmelerin ortaya çıkardığı sosyal, siyasal ve aktüel realite, devletin bu egemen konum ve imtiyazını daha uzun süre sürdürmeyeceğine ilişkin argüman ve iddiaları gündeme getirmiştir. Bu durum ayrıca dünya siyasetinin baş aktörü rolündeki ulus devletin egemenliğinin aşınmakta ve aşılmakta olduğuna dair tartışmalar başlatmış; bu bağlamda "küreselleşmenin etkisi ile ulus devletlerin yönetsel ve ekonomik süreçlerde güç kaybetmekte olduğu" ileri sürülmüştür (Karabulut ve Bayrakçı, 2019: 80). Ekonomik meseleler, bilim, teknoloji, kültür, göç, çevre kirliliği, salgın hastalıklar, uluslararası terör ve örgütlü suçlar gibi daha çok yeni döneme özgü olgu ve sorunların, devletler için ulusal sınırların ötesine uzanan yeni bir siyasal pozisyon ihtiyacı ve talebi doğurduğu ifade edilmektedir. Bu ihtiyaç ve talep küresel bir nitelik arz ettiğine göre, ona uygun bir küresel siyasetin de kaçınılmaz olduğundan sözü edilmektedir (Höffe, 2007: 1).

Başka bir ifadeyle, ulus devlet bağlamı içinde işlemekte olan modern demokratik sistem açısından problem, son dönemlerde baş gösteren bölgesel ve küresel ilişki, iletişim ve bağlantıların, demokratik teori ve pratikle alakalı temel sorunların geleneksel ulusal bağlamda çözümünü neredeyse imkânsız kılmasıdır. Ulus devlet ve demokrasi eleştirmenlerine göre, çağdaş yönetim/yönetişimin içerdiği ve karşı karşıya kaldığı sorunlar, artık ulus-devlet yapısının üstesinden gelebileceği sınırın çok ötesine taşmıştır. Held (1995: 16-17)'e göre bugün artık ulusal topluluklar ve onların sosyo-politik örgütleri, hiçbir surette sadece kendilerini alakadar eden ve etkisi sadece kendileri ile sınırlı olan karar ve siyasalar belirleme ve uygulama lüks ve ayrıcalığına sahip olmadıkları gibi, devletler de genel siyasete ilişkin temel kararları belirlerken, sadece kendi vatandaşlarının çıkarlarını değil, "küresel vatandaşlık"ın (Carter, 2001) gereklerini de göz önünde bulundurmaları zorundadırlar. Bu meyanda birkaç örnek sıralanabilir. Mesela nükleer santallerin ve genetik yapısı değiştirilmiş ürünlerin dünya için ciddi boyutlarda tehdit oluşturdukları bilinmektedir. Yine enflasyon veya döviz kuru istikrarsızlığı sorunu her ne kadar genellikle "milli" bir mesele olarak görülmemekte ise de, ulus devletlerin bu konudaki politikaları başka ülkelerin ekonomilerini etkileme potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca yağmur ormanlarına yönelik bir karar, ekolojik duyarlılıklar nedeniyle tüm dünyayı ilgilendirmektedir. Nihayet AIDS ve Covid-19 gibi ülke sınırlarını aşan salgın hastalıklar, küresel ölçekte önlemleri gerektirmektedir. Sıralanan bu örnekler, yol açabilecekleri sonuçlar açısından, bir devletin sınırlarını aşan bir niteliğe sahiptirler. Dolayısıyla küreselleşme olgusu, günümüzde hiçbir devletin başka ülkeleri ve halkları ilgilendiren meselelerde kendi başına hareket edemeyeceği ve tek başına inisiyatif kullanamayacağı anlamına gelmektedir.

Bu olgunun siyasal rejimler açısından da bir karşılığı vardır. Mesela, günümüzde en yaygın rejim olan demokrasi, artık sadece ulus devletle sınırlı bir anlam ve fonksiyona sahip değildir. Çünkü küresel siyasal ağ ve ilişkiler sistemi, ilave bazı soru ve sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Mesela, küresel çağda demokrasiyi nasıl bir gelecek beklemektedir? Uluslararası arenayı "milletler demokrasisi" olarak düzenleme fikri, küreselleşmeden nasıl ve ne derece

etkilenmiştir? Uluslararası yönetim sistemindeki gelişmeler, devletler arasındaki ilişkilerin demokratikleşmesi ile uyumlu mudur? Demokrasi çerçevesinde tanımlanan bir uluslararası sistem fikri makul ve mümkün müdür? (Aligica, 2009: 35). Küreselleşme belli bir toprak parçasına dayalı (teritoryal) yönetim örüntülerine meydan okumakta mıdır? Küresel sorun ve dinamikler ulus-üstü veya ulus-ötesi düzeyde etkili yönetimi gerektirir mi? Küresel yönetim/yönetişimin demokratik prensip ve pratiklere dayanması mümkün ve istenir midir? (Bellamy ve Jones, 2000: 202). Demokratik siyaset fikri, ulusal ve uluslararası güç odakları ve onların baskıları sonucunda mı oluşmuştur? Siyasal otoritelerin ve güç odaklarının birçok açıdan birbirleriyle bağlantılı ve iletişim içinde olduğu bir dünyada “ulusal self-determinasyon” ilkesi bir anakronizm midir? Vatandaşlığın ve vatandaşlık haklarının günümüzdeki anlamı nedir? Teritoryal temsil ilkesi, siyasal temsilin esasının ve niteliğinin belirlenmesi açısından en uygun ilke midir? Sınırların ötesinde anlam ifade eden görev ve yükümlülükler var mıdır? Varsa nelerdir? Bunların yasal ve siyasal etki ve yansımaları nasıldır? Ulus-devletin sınırlarını aşan birim, organizasyon veya kurumlar nasıl ve hangi ilkelere göre düzenlenecektir? Nihayet, en uygun demokratik kontrol düzeyi nedir; yerel mi, ulusal mı, bölgesel mi yoksa küresel mi? (Held, 1995: x).

Bu soru ve sorunlar, demokrasinin ve onunla birlikte demokratik siyasetin altında yatan prensip ve pratiklerin bugün artık yeniden düşünülüp formüle edilmesi ihtiyacını gözler önüne sermektedir. Son dönemlerde demokrasiye olan ilginin artış göstermesi, demokrasinin hangi türü veya modelinin bugünün şartlarına daha uygun düştüğü, demokrasinin en uygun uygulama alanının ulus-devlet olup olmadığı ve ulusal sınırlar dışındaki uygulanma imkânlarının neler olduğu gibi soruların doğru bir şekilde yanıtlanması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada, alanın en yetkin isimlerinden biri olan Anthony McGrew’in analizlerinden hareketle bir ulus-ötesi demokrasi perspektifi geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

SORUNUN ORTAYA KONULUŞU VEYA ULUS-ÖTESİ DEMOKRASİ YAKLAŞIMININ SAVUNUSU

Küreselleşme ve onunla bağlantılı süreçlerin etkisiyle, siyasetin sınırların ötesine taşması, çağdaş siyasal yönelimlerde paradigmatik bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Ekonomik ve siyasal karşılıklı bağımlılığın karakterize ettiği bu gelişme, “siyaset alanında iç işler ve dış işler, ekonomi alanında yerli ve uluslararası, kültür alanında yerel ve küresel arasında keskin bir ayrımın varsayıldığı ortodoks yaklaşımların eksiklikleri üzerine daha fazla düşünülmesini” (Held ve McGrew, 2008: 7) sağlayan mümbit bir entelektüel ortamın oluşmasına katkı sunmuştur. Keza

küreselleşme, siyasal kuramda yerleşik paradigmalardan ve siyasal ortodoksilerin sorgulanmasına hatta yer yer revizyona tabi tutulmasına zemin hazırlamıştır.

Geçen yüzyılın ikinci yarısında, bir dizi uluslararası organizasyonun kurulmasını, kendine özgü birtakım özel yönetim düzenlemeleri ve kamusal-özel ortaklığının doğuşu izlemiştir (Bexell, 2010: 81). Küresel siyasal arenadaki bu fiili durumun teorisini kurmak ve geliştirmek üzere, ulus-ötesi demokrasi hakkında yeni bir literatür oluşmaktadır. McGrew (2002b: 270)’a göre bu literatürün bağlamı, küreselleşmenin yoğunlaşması, küresel demokratikleşmenin üçüncü dalgası ve ulus-ötesi sosyal hareketlerin ortaya çıkışı gibi çağdaş gelişmelerdir. Yine bu literatürde ulus-ötesi demokrasinin potansiyel kurumsal formlarına ve normatif prensiplerine ilişkin akademik değerlendirmelerde mesnet ittihaz edilen ilkeler şeffaflık, hesap verilebilirlik ve temsildir. Yazara göre, bütün bunların sonucunda, bugün küreselleşme ve demokrasi hakkındaki akademik literatür, demokrasinin devlet-ötesi normatif ve kurumsal temelleri ile ilgili önemli çalışmalarla zenginleşmektedir. Yazarın daha literatürden başlayarak, ulus-ötesi demokrasiye yönelik savunmacı, olumlayıcı ve meşrulaştırıcı bir retorik göze çarpmaktadır.

McGrew (2002b: 270)’a göre, ulus-ötesi demokrasiye pozitif yaklaşılmasını gerektiren sebep, küreselleşmenin gündeme getirdiği yeni meseleler ve dayattığı yeni sorunlar karşısında, ulusal demokrasilerin etkinliklerinin zayıflamasıdır. Ona göre ortaya çıkan yeni gelişmeler, insanları demokrasiyi etkin kılmanın imkânları üzerinde düşünmeye sevk etmiştir. Mesela ekonomik demokratikleşme, demokrasi ile küresel piyasanın ve ulus-ötesi networkların işleyişi arasındaki gerilimi büyütmektedir. Bu durumda, en güçlü devletler bile ulus-ötesi iş birliklerinin faaliyetleri veya küresel piyasaların işleyiş tarzı karşısında yetersiz kalmaktadır. Ona göre ulus-ötesi güç odaklarını ve ilişkilerini hesaba katmayan bir demokrasi, Sandel (1996; aktaran McGrew, 2002b: 269)’ın işaret ettiği tehlikeyle karşı karşıya kalacaktır. Bu tehlike, öz-yönetimin ihlal edilmesi suretiyle, demokrasinin en önemli dayanak ve meşruiyet kaynaklarından birini kaybetme ihtimalidir.

Diğer bir husus, küreselleşme olgusuyla birlikte küresel siyasal arenaya katılan yeni siyasal aktörlerin konumudur. Küresel düzende zayıf demokratik güvenceleri olan bu aktörlerin demokratik sistem içindeki statülerinin uygun bir tarzda belirlenmesi gerekmektedir. Siyasal kuramın odaklandığı devlet, iktidar, otorite ve egemenlik nosyonları, küresel politikanın niteliği bağlamında çok açıklayıcı bir kavram seti olmayabilir. Dolayısıyla, özel ve kamusal aktörlerin ulus-ötesi ve küresel ölçekte ele alındığı bir çağda, demokrasiye ilişkin değerlendirmelerin yeniden gözden geçirilmesi gerekebilir. Gerçi demokrasilerin halkın tercih, çıkar ve ihtiyaçlarını

karşılamadaki performansının yeterli düzeyde olmadığı, onlara yöneltilen eleştirilerden (Dahl, 1993) bilinmektedir. Ancak küreselleşmenin ortaya çıkardığı yeni durumda, siyasal kurum, örgüt ve yapıların daha şeffaf ve hesap verebilir olmasına yönelik baskılar her geçen gün artmaktadır. McGrew burada Keohane (1998; aktaran McGrew, 2002b: 271)'in de-ğindiği soruna yani "efektif uluslararası kurumların demokratik pratiklerle nasıl mezciledileceği" soruna dikkat çeker. Ona göre, bu probleme cevap kabilinden geliştirilen en güçlü argümanlardan biri, sivil toplum kuruluşlarından gelmiştir. En önemlileri arasında hükümetten bağımsız örgütlerin ve bunların faaliyetlerinin küresel düzeyde hızla artışı, ulus-ötesi sivil toplumun altyapısını oluşturmuştur. Her ne kadar dünya halklarının resmi temsilcileri vasfını taşımasalar da, bu ulus-ötesi sivil toplum kuruluşları, bireylerin ve toplulukların çıkarlarını uluslararası arenada savunmaya başlamışlardır. Fakat bu kuruluşların demokratik ehliyetlerinin olup olmadığı, varsa da bunun yeterli olup olmadığı hâlâ müphemdir. Dolayısıyla, bu kuruluşların dünya düzeninin demokratikleştirilmesi açısından önemli bir güç mü yoksa imtiyazlı güçlerin hegemonyalarını sürdürme aracı mı oldukları meselesi, kişinin bakış açısına göre değişen -yorumu açık- bir konudur (McGrew, 2002b: 271).

Nihayet, McGrew (2002b: 271)'a göre demokrasinin ulus-ötesi düzeyde yeniden ele alınarak değerlendirilmesini gerektiren son neden, siyasal bir yönetim sistemi olarak liberal demokrasinin küresel düzeyde yaygınlaşmasıdır. 20. yüzyılın başlarıyla mukayese edildiğinde, liberal temsilî demokrasi, küresel düzeyde (en azından kurumsal anlamda) hâkim siyasal örgütlenme sistemi olarak ortaya çıkmış ve izleyen dönemde neredeyse evrensel siyasal standart hâline gelmiştir. Modern demokratik proje hakkında düşünürken ciddiyetle ele alınması gereken önemli bir gelişmeye işaret eden bu ulus-ötesi dönüşümü teori-leştirilmeye yönelik girişimler de aslında bu olgunun siyaset teorisi açısından önemini ortaya koymaktadır.

Demek ki, McGrew günümüzde küreselleşmeyi veri almakta ve yukarıda sayılan nedenlerden hareketle, demokrasinin ulus-ötesi düzeyde realizasyonunu sorunsallaştırmaktadır. Verili küresel koşullarda demokratik siyasal rejimi işlevsel kılabilmek için uygun teorik çerçevenin oluşturulmasıdır. McGrew bu amaçla belli başlı dört ulus-ötesi demokrasi teorisi belirlemiştir.

ULUS-ÖTESİ DEMOKRASİ TEORİLERİ

McGrew'ın ulus-ötesi demokrasi ile ilgili yeni yeni filizlenmekte olan literatürden hareketle teşhis etmiş olduğu normatif teoriler "liberal enternasyonalizm", "radikal demokratik çoğulculuk", "kozmpolit demokrasi" ve

"müzakereci demokrasi" adlarını taşımaktadır. Ona göre bu teorik şema biraz kaba dolayısıyla itiraza açık bir tipoloji olsa da, bir argümanlar manzumesini tanımladığı ölçüde, hayli karmaşık bir alanın basit bir haritasını çıkarmak gibi bir avantaja sahiptir. Hele hele bu tipolojide yer alan kuramlar, ulus-ötesi demokrasiyi tanımlayan temel ilkelerin ortak bir anlayışını yansıtan normatif argüman ve teorilerin genel sentezleri bağlamında "ideal tipler" olarak kabul edildiklerinde, mezkûr avantajları daha da perçinlenecektir. Dolayısıyla bu tipoloji, ulus-ötesi demokrasi ile ilgili tartışmaların sistematik analizi için bir temel sağlamaktadır.

Yazar, önce belirlemiş olduğu tipolojide yer alan teorileri genel hatlarıyla ortaya koymuş, sonra da bunlardan hangisi veya hangilerinin ulus-ötesi demokrasi nosyonuna en uygun teorik yaklaşım olduğuna dair kendi tercihini belirtmiştir. Bu bağlamda söz konusu teorilerin yazarın sıralayışına uygun bir şekilde ele alınmasının isabetli olacağı düşünülmektedir.

Liberal enternasyonalizm

Liberal enternasyonalizm, liberal devletlerin amaçları doğrultusunda diğer devletlere sadece askerî işgal değil aynı zamanda insanî yardım çerçevesinde de müdahalede bulunabileceğini savunan bir dış politika doktrini olarak, genellikle Amerika'nın eski başkanlarından Woodrow Wilson ile ilişkilendirildiğinden, "Wilsonculuk" olarak da adlandırılır (Hoffman, 1995: 159; Yıkıcı ve Salman, 2020). Wilson'a göre, özellikle dış siyaset ve güç dengeleri açısından istikrarsızlığın ve çatışmanın temel kaynağı, uluslararası politikanın demokratik olmayan mahiyetidir (Dunne, 2020: 111). Bu doktrinin temel amacı, insan hak ve hürriyetlerini korur ve yüceltirken, serbest ticareti ve demokratik pratikleri yaymak suretiyle, demokrasiyi rakiplerine karşı korumaktır (Hoffman, 1995: 159). Bu açıdan, küreselleşmeye karşı olumsuz bir tutum ve yaklaşım sergileyen liberal enternasyonalizmin (Heywood, 2013: 41) dünya ilişkilerini algılama tarzında, Immanuel Kant'tan mülhem "ebedi barış" kavramının etkisini kabul etmek gerekir (Dorman, 2011: 2).

"Liberal düşüncede düzen, iş birliği ve çoklu bir bakışla meydana gelmektedir. Bu düşüncede ülke yönetimleri tek karar verici (baskın güç) olmayıp, devletin yanında farklı oyuncular da yer almakta ve etkinlikte bulunmaktadır" (Bahtiyar, 2020: 93). Bu oyuncular ulusal olduğu gibi uluslararası arenada da etkin olabilmektedirler. Liberal enternasyonalizm, uluslararası siyasete yön verecek kapsamlı bir teorik perspektif olarak sahneye çıktığı dönemde, dünya siyasetini ulus-devletlerin çıkar hesaplarıyla açıklayan "reel politik" perspektifi egemendi. Dolayısıyla, McGrew (2008: 591)'a göre liberal enternasyonalizmin carî

dünya düzeniyle ilk yüzleşmesindeki tavrı eleştireldi. Böyle olması normaldir çünkü reel politik muhayyile mevcut uluslararası düzeni, öncelikle ekonomik ve askeri olarak en güçlü devletlerin (ve onların ajanlarının) faaliyetleri dolayısıyla ve onlar tarafından oluşturulan bir yapı olarak görürken (Held ve McGrew, 2008: 13), erken dönem liberal teorisyenlerinin amacı ticaret, hukukun üstünlüğü ve devletlerarası işbirliği yoluyla, ekonomik bağımsızlığa dayalı uluslararası bir düzen inşa etmek ve bu sayede, despotların keyfi yönetimlerine son vermektir. (Nitekim uluslararası organizasyonlar, Woodrow Wilson gibi düşüncelerini politikalara dönüştürme imkânı bulan bazı liberal siyasetçilerin onay ve takdirlerini kazanmışlardır.)

Mamafih, liberal enternasyonalizmin çağdaş varyantları, dünya düzeninin dönüşümünden ziyade, reformunu öne çıkarmakla, aslında bu radikal dönüşümü yeterince fark ve takdir edememişler, dolayısıyla yeni durumun gereklerine adapte olamamışlardır. Çünkü piyasaya müdahalesizlik varsayımı üzerine kurulu klasik liberalizmin (Bahtiyar, 2020: 93) izini takip eden liberal enternasyonalizm, küresel siyaset ve ulus-ötesi demokrasi anlayışlarıyla derinden çelişmekteydi. Hâlbuki uluslararası ilişkilerin kurumsal yapısı, öncelikle uluslararası iş birliğini salık vermektedir. Bu ise siyasal iradenin küresel piyasaya belli ölçülerde müdahale etmesini gerektirmektedir. Çünkü küresel düzeyde mali piyasaların gelişmesi nedeniyle sermayenin artan hareketliliği, devletler ve piyasalar arasındaki güç dengesini değiştirmiştir. Her şey bir yana, küresel siyaset açısından temsil gücü daha yüksek, daha şeffaf ve daha hesap verebilir uluslararası kurumlar yaratmak için söz konusu müdahale kaçınılmaz bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Bu aynı zamanda, bazı piyasa güçlerinin uluslararası arenada tekel oluşturmalarını önlemek suretiyle, uluslararası düzeyde, demokratik çoğulcu bir yapının oluşumuna da yardımcı olabilecekti. Meseleye siyasal hayat açısından bakıldığında, canlı ve hareketli bir ulus-ötesi sivil toplumun parti örgütlerini daha şeffaf ve hesap verebilir olmaya zorlayabilmesi kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca devlet ve sivil toplum kuruluşlarının çıkarlarını tanımlayıp birleştirmenin yolu da açılmış olacaktır. Dahası böyle bir yapıda çoğulcu uluslararası kuruluşlar, konsensüsün ve kolektif kararların tecessüm ettiği temel siyasal birim vasfını kazanacaklardır (McGrew, 2008: 592).

Bu olumlu yönlerine rağmen, liberal enternasyonalist muhayyile, bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Bunların başında, onun, sınırlı ve teknokratik bir ulus-ötesi demokrasi görüşüne dayalı, ayakları yere basmayan, bir tür soyut felsefi pozisyonu temsil etmesi ve demokrasiyi, güçlülerin çıkarlarının tutsağı yapmaya aracı olması iddiası gelmektedir. Ayrıca, liberal enternasyonalist kuram, iktidar temerküzünden kaynaklanan tehditlere yeterince duyarlı

olmaması nedeniyle de eleştirilmektedir. Bu ise küresel sistemdeki yapısal güç eşitsizliklerini ve özel olarak da, ulus-ötesi sivil toplum örgütleri ve küresel sermaye arasındaki güç dengesizliklerini gözden kaçırmaya neden olmaktadır. Böylece, ulus-ötesi sivil toplumun önemini kabul etmekle birlikte liberal enternasyonalist yaklaşım, uluslararası kurumların ulusal yönetim-ler karşısında saydamlığına ve sorumluluğuna vurgu yaparak olağandışı ölçüde batı ve devlet-merkezli olarak kalmaya devam etmektedir (McGrew, 2008: 592). Liberal enternasyonalizme yöneltilen bu eleştiriler, bir diğer ulus-ötesi demokrasi teorisi olan radikal demokratik plüralizme giden yolun kaldırım taşlarını döşer niteliktedir.

Radikal demokratik çoğulculuk

Bugün radikal demokratik çoğulculuk, yeni milenyumun başlarında, “özellikle etnik, kültürel ve cinsiyet farklılıklarıyla alâkalı Sol düşünce geleneğine mensup aydın ve teorisyenler için etkili bir normatif ve analitik referans çerçevesi oluşturmuştur. Bu düşünce yapısı kimlik, farklılık ve tercih konularına yaptığı vurguyla, Marksizm’in ve radikal feminizmin temelci ve otoriter karakterine başkaldırarak, ortodoks solun meta-anlatılarına ve aksiyomatik kesinlik atfettiği inançlar manzumesine tümenden karşı çıkmıştır” (Cooper, 2000: 1062). Dolayısıyla, Bevir ve Reiner (2012: 179)’ın da belirttikleri gibi, bugün neo-liberalizmin siyasal başarılarına ve yeni sosyal hareketlerin yükselişine Sol düşünceden ortaya çıkan radikal ve sosyalist çoğulculuk, esasen kimlik ve farklılık meselelerine odaklanmak ve bunlara makul bir izahat getirme amacını taşıyan fikrî yapıdır.

McGrew (2008: 593) de radikal demokratik çoğulculuk yaklaşımının, liberal enternasyonalizmin tercih ettiği reformcu yöntemden ziyade, köklü birtakım dönüşümlerin peşinde olduğunu düşünmektedir. Ona göre bu teorik açılımın radikalizmi de buradan gelmektedir zaten; küreselden yerel ölçeklere değin alternatif formların yaratılması yoluyla, “demokratik” ve “özerk” politik yapıların tesisi zorunluluğu üzerindeki ısrarlı duruş. Radikal demokratik çoğulculuk, bu duruşuyla tutarlı olarak, liberal yenilikçi pozisyona başka bir nedenle de karşı çıkmaktadır. Bu, liberal reformculuğun halkın çoğunluğunun çıkar ve ihtiyaçlarına kulak tıkarken, güçlü ve müreffeh kozmokrasiinin çıkarlarına öncelik tanınmasıdır. İçlerinde Burnheim, Connolly, Patomaki ve Walker’ın (Held, 1995: 229; aktaran McGrew, 2008: 593) da yer aldığı radikal çoğulcu demokrasinin müdafileri, bu nedenle “birey ve toplulukları güçlendirecek yeni bir siyasetin normatif temelleriyle ilgilenmekte ve eşitlik, aktif yurttaşlık, kamusal ikinin gözetilmesi ve doğal çevreyle uyumlu insani yönetim gibi konuları gündeme getirmektedirler”. (Hutchings, 1999: 166-167; McGrew, 2008: 593)’ın post-modernist ve Marksist ve kentsel

cumhuriyetçi demokratik kuram unsurlarının bir kokteyli olarak gördüğü radikal demokratik çoğulculuk, dünya düzeninin “aşağıdan yukarıya” demokratikleştirilmesini amaçlamaktadır. Bunu da çevre hareketi, feminist hareket, barış hareketi ve diğer sosyal hareketler üzerinden realize etmeyi planlamaktadır. Çünkü bu teoriye göre gerçek demokrasiyi tesis etmek, ancak çok sayıdaki ve yerelden küresele değişik uzamsal ölçeklerde oluşturulmuş özerk ve kendi kendine örgütlenen toplulukların bir araya gelmesiyle mümkün olabilecektir (McGrew, 2008: 593).

Yukarıda da ifade edildiği gibi radikal plüralist demokratik teori, çok sayıda bakış açısıyla (dolaysız ve katılımcı demokrasi, neo-Marksist perspektif ve kentsel cumhuriyetçi gelenek) bağlantı hâlinindedir. Bu durum McGrew (2008: 593)’a göre onun bir yandan özgünlüğüne gölge düşürürken, diğer yandan da farklı eleştirilere maruz kalmasına neden olmaktadır. Nitekim alternatif küresel yönetim biçimlerinin oluşturulmasını gerektirdiğinden hareketle, bu teorinin, dünya düzeninin mevcut işleyiş ilkelelerine bir tehdit oluşturduğu ileri sürülmektedir. Bu eleştiriyi gündeme getirenler, öncelikle onun çok sorunlu bir şekilde, dünya düzeninin yapısını reddetmesi üzerinde dururlar. Mesela, belli ölçüde bir egemenlik anlayışı ve araçları olmadan, çok sayıdaki toplulukların aynı hudutlar içinde bile uzlaştırılabilmesi zor iken, farklı ülkelerin halkları ortak ilkeler etrafında nasıl uzlaştırılabilecektir? Dahası, hukukun üstünlüğü ilkesini ve örgütlü şiddet kullanımına normatif tahditleri içeren mevcut liberal dünya düzeninin yokluğunda, ulus-ötesi demokrasiyi tesis ve idame ettirmenin güvenli bir yolu var mıdır? Radikal çoğulcu teorisinin eleştirildiği bir diğer argüman ise demokratik siyasal rejim açısından hayati önemde olmasına rağmen, “hukukun üstünlüğü” ve “egemenlik” gibi prensiplere yönelik tavrının açık olmayışıdır (McGrew, 2008: 593-594).

Kozmopolit demokrasi

En ünlü temsilcilerinden biri olan Held (2008: 609)’e göre kozmopolitlik, sosyo-politik bir örgütlenme biçiminin temsilcisi olsa da hiçbir unsurun aşmaması gereken standartları ya da sınırları belirleyen temel değerler şeklinde tanımlanabilir. Antik Yunan’ın Sofistleri bir yana bırakılırsa, “kozmpolit” düşüncelere en az 17. yüzyıldan beri rastlamak mümkündür (Tännsjö, 2006: 267). Zaten 18. yüzyılda da uluslararası yönetişimin ilk ham örneği kabilinden Avrupa İşbirliği olarak bilinen yapı teşekkül etmiştir. Bu yapı, Avrupa devletleri arasında, periyodik konferanslar aracılığıyla, uluslararası barış ve iş birliğinin sağlanmasını amaçlamış ve buna hizmet etmiştir. Kozmopolit demokrasi teorisi, demokrasinin norm ve değerlerine küreselden lokale farklı düzeylerde müracaatı öngören bir kuramsal yaklaşımdır. Temel problematiği, “halkın halk

tarafından halk için” küresel yönetiminin ne anlama geldiğini belirlemektir. Kozmopolit demokrasinin akademik camiada önde gelen temsilcileri David Held, Danielle Archbugi, Richard Falk ve Mary Kaldor gibi kuramcılardır. Tek bir hiyerarşik otorite formunun söz konusu olmadığı kozmopolit demokrasi modelinde siyasal kararlar, ya direkt katılımı ya da seçilmiş temsilciler aracılığıyla, onlardan etkilenen yurttaşların tümü tarafından alınır.

McGrew (2008: 594)’a göre kozmopolit demokrasi, siyasetin yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerinin tümünde, radikal çoğulcu yaklaşıma nazaran, etkin demokratik yönetim için zorunlu olan kurumsal ve politik koşullara özel bir önem atfetmektedir. Bu da anlaşılabilir bir şeydir çünkü ulus-ötesi ve teritoryal demokrasiyi çatışmaktan ziyade birbirini destekleyen siyasal anlayışlar olarak gören kozmopolit siyaset, bununla tutarlı olarak, demokratik bölgeler ve küresel networkların olduğu kadar, demokratik kurum, kent ve ulusların da var olduğu bir sosyo-politik örgütlenme tarzı tesis etmenin peşindedir.

Kozmopolit modelin esasını “özerklik” prensibi oluşturur. Bunu sağlamanın yolu, bir dünya hükümeti kurmaktan ziyade, küresel ve bölünmüş bir otorite sistemi tesis etmekten geçmektedir. Bununla uyumlu olarak kozmopolit model, lokalden küresele siyasal otoriteye dayalı bir hiyerarşikten ziyade, “heterarşik” bir düzenleme gerektirir. Bu düzenleme, kavramsal olarak federalizmden daha gevşek ama konfederalizmden daha sıkı olmak itibarıyla, bu ikisi arasında bir yerde durur. Dolayısıyla burada mevcut küresel yönetim çerçevesinin ulus-ötesi siyaset bağlamında yeniden inşa edilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu yeniden inşa ameliyesi, demokrasiyi bölgesel ve uluslararası kuruluş ağları aracılığıyla, “dışarıdan” tahkim ederek, onun sivil kuruluşlara ve topluluklara yerleştirilmesini gerektirir (McGrew, 2008: 594).

Bütün bu olumlu gibi duran yönlerine rağmen, kozmopolit demokrasi düşüncesi de eleştirilerden azade değildir. Mesela Sandel (1996: 342; aktaran McGrew, 2008: 595) onu liberal bireyci yönelimi nedeniyle eleştirir. Ona göre demokrasi liberal bireycilikle değil, ortak bir yurttaşlık kimliği taşıyan bir demokratik topluluk yaratılarak gelişebilir. Bununla bağlantılı bir diğer eleştiri, kozmopolit teorisyenlerin, onu realize edecek etik ve kültürel kaynakların nasıl yaratılabileceğine ilişkin ikna edici argümanlarının olmayışına dairdir. Ayrıca yine eleştiri bağlamında, rıza ve meşruiyet gibi politik kuramın en temel kavramlarının kozmopolit düzendeki akıbetleri ile ilgili soru işaretlerinden bahsedilmektedir. Nihayet, kozmopolit demokrasi perspektifinin, Batılı demokratik değerlerin evrensel geçerliliğini kabul etmekle, yeni bir emperyalizm şeklini meşrulaştırdığı ithamlarına maruz kalma ihtimalinden söz edilmektedir (McGrew, 2003: 504). Bu eleştiriler, politik

tartışma ve müzakereyi gündeme getirmesi açısından daha toplulukçu olan başka bir ulus-ötesi demokrasi teorisini öne çıkarmaktadır.

Müzakereci demokrasi

“Müzakere”, katılımcıların kendi sorunlarıyla ilgili bir karara varmadan önce, argümanlar ekseninde birbirlerini ikna etmeyi ve böylece bir uzlaşmaya varmayı sağlayacak şekilde aralarında dikkatlice istişarede bulunma süreci olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, “müzakereci demokrasi”, bir toplumun geleceğini ilgilendiren ortak kararların böyle bir tartışma süreci sonunda alındığı bir demokrasi modeline karşılık gelmektedir (Erdoğan, 2012: 27).

Bantas (2010: 1)’ın da belirttiği gibi, müzakereci demokrasinin odağında, genel tercihin veya genel iradenin ortak akıl yoluyla tecellisi yer alır. Dolayısıyla ortak aklın tecelligâhı, herkesin katılabildiği ve başkalarını ikna etmeye yarayan argümanlarını serbestçe dile getirebildiği kamusal müzakerelerdir. Müzakereci demokrasi teorileri, tercih beyanından ziyade, görüşme ve iletişime odaklanırlar. Bu, oylamanın ve seçimlerin devre dışı bırakılması demek değildir. Aksine, müzakereci demokrasi, vatandaşların bazı müzakere süreçleri yoluyla, siyasal kararlar alıp siyasal sorunları çözüme kavuşturdukları demokrasi türüdür. Bir tartışma kültürüdür yani. Müzakereci demokrasi ibadethaneler, birlikler, siyasal partiler, lobi grupları, mahkemeler ve parlamentolar gibi, mevcut siyasal sistemde tahkim edilmiş müzakereci araç ve unsurlara sahiptir. Bu demektir ki, bir sosyal siyasal örgütlenmede siyasal problemleri çözmek için sadece yurttaşların oyları sayılmaz; bundan ziyade, yurttaşlar kamusal müzakerelere katılmaya teşvik edilirler. Dolayısıyla, müzakereci demokrasi teorisinde, yasa ve siyasaların meşruiyeti, kamusal aklın kullanılmasıyla yakından ilişkilidir.

Bunun küresel siyasetteki görünümünü tartışan McGrew (2008: 596)’a göre, müzakereci demokrasi, küresel bir siyasa için yeni bir anayasal çerçeve önermekten veya alternatif küresel yönetim yapıları geliştirmekten ziyade, uluslararası sistemin yönetimini demokratikleştirme imkânlarını araştırmaktadır. Küresel siyaset bağlamında müzakereci modelin ilgi alanı, uluslararası yönetişimin aktif işleyişi öncelikle mevcut küresel yönetişimin müzakereci kaynaklarının belirlenmesidir. Bunun yanı sıra müzakereci demokrasi yanlıları, müzakerenin gerçek bir ulus-ötesi kamusal alanın oluşturulması için gereken şart ve ilkeleri de benimsemektedirler. Mezkûr ilkeler, tahakkümsüzlük, katılma, kamusal tartışma, şeffaf yönetim ve herkesin çıkarlarını etkileyen temel belirleyici kararlarda söz sahibi olma hakkıdır. Dryzek (1999: 44; aktaran McGrew, 2008: 596)’ın da belirttiği gibi, ulus-ötesi

demokrasinin gerçekleştirilmesi, “demokratik meşruiyetin seçim veya temsilden ziyade, müzakereye bulunduğunu” kabul etmekten geçer.

Liberal ve kozmopolit modeli yetersiz bulan müzakereci pozisyon, küresel siyasetle ilgili kararların, katılımcıların müzakeresiyle alındığı bir platformun yaratılmasını hedefler. Bu yöntem, paydaşların diyalogunu geliştirmesi yanında, ulus-ötesi kamusal alanların oluşmasına da katkıda bulunacaktır. Öncelikli hedef, küresel ilişkiler ağında tüm paydaşların çıkar ve tercihleri arasında bir konsensüsün sağlanmasıdır. Şüphesiz bu, politik tartışmada ilgili, bilgili, aktif ve katılımcı yurttaşların varlığını gerektirir (McGrew, 2008: 596). Ayrıca güncel koşullarda iktidarın kullanımı ve düzenlenmesi, artık siyasal topluluklarla sınırlı olmadığına göre, bunu küresel yönetişime de teşmil etmek gerekmektedir. Bunun yolu ise kapsayıcı, hesap verici ve sorumlu bir ulus-ötesi demokrasinin üzerine inşa edilebileceği müzakereci bir prensipler manzumesi ihdas etmek ve onu işlevsel kılmaktan geçmektedir.

Müzakereci modelin ortodoks ve radikal varyantları, farklı öneriler manzumesi sunmaktadırlar. Birinciler müzakerenin reformist tarafını öne çıkarırken, ikinciler onun dönüştürücü potansiyeline vurgu yaparlar. McGrew (2008: 597), müzakereci demokrasinin iki formu arasındaki bu gerilimin, onun geleneksel eleştirel teori, cumhuriyetçilik, katılımcı ve dolaysız demokrasiyi içine alan eklektik felsefi köklerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Şüphesiz, diğer ulus-ötesi demokrasi teorilerinde olduğu gibi, müzakereci teoriyle ilgili olarak da önemli eleştiriler vardır.

İlk eleştiri dizisi, onun farklı ve özgün bir demokrasi modeli olmadığına ilişkindir. Buna göre müzakereci model başlı başına değil, ancak hâlihazırda var olan demokratik modeller bağlamında bir değer ifade edebilir. Diğer bir eleştiri, her ne kadar politik tartışmaya önem verse de, müzakereci demokrasinin ulus-ötesi müzakereci kamusal alanın oluşturulması açısından dil ve kültür farklılıklarının yol açabileceği problemleri fark edemediği gibi, onların nasıl üstesinden geleceğine ilişkin herhangi bir plâna da sahip olmadığı argümanıdır. Nihayet, müzakereci modelin, çıkar ve değer çatışmalarından kaynaklanabilecek ihtilâfların, otoriteye dayalı yöntemler kullanılmadan nasıl çözümleneceğine dair bir açıklamasının olmadığı eleştirisi vardır. McGrew (2008: 598)’a göre müzakereci demokrasi teorisyenlerinin felsefi ve entelektüel birikim ve seviyelerinden kimsenin şüphesi yoktur. Şüphe ve eleştiriler, bu birikimin ulus-ötesi demokrasiyi mümkün ve efektif kılabilecek uygulanabilir plân, program ve projelere dönüştürme kapasitesi üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Ele alınan bu modellerden hangisi veya hangilerinin ulus-ötesi demokrasi açısından daha uygun ve

uygulanabilir olduğu meselesi önem taşımaktadır. Bu durum ise söz konusu modellerin karşılaştırılmasını gerektirmektedir.

MODELLERİN MUKAYESESİ

McGrew, demokrasiyi ulus-ötesi alanda faal kılmak adına ortaya koyulan kuramları ele aldığı çalışmasında, kendi tabiriyle “ilginç bir çelişki”den bahseder: Bugün demokrasi iyi yönetişimin küresel standardı hâline gelmiş olmasına rağmen, kendi müdafileri nazarında bile, uluslararası yönetişime tatbik edilecek uygun bir ilke olarak telakki edilmemektedir (McGrew, 2002a: 149). Demokrasiyi ulus-ötesi ya da küresel siyasete uygulanacak uygun ve kullanışlı bir ilke kabul etmeyenler de aslında bir yönetim biçimi olarak demokrasiyi benimseyen teorisyenlerdir. Yani onların demokratlığından kuşku duyulmamaktadır. Dolayısıyla onların kuşku duydukları şey demokrasinin kendisi değil, onun küresel siyaseti düzenlemede etkin bir araç olma güç ve kapasitesidir.

Held ve McGrew (2008: 11) küreselleşmenin toplumsal zaman, coğrafi mekân ve evrensel uzam bağlamında tam olarak neye tekabül ettiği konusundaki kuşku tutumlarından ötürü, bunlara “şüpheciler” nitelemesini yapmışlardır. Ama onlar demokrasi değil, küreselleşme konusunda şüphelidirler. “Küreselleşme içinde ‘küresel’ olan nedir?” (Hirst, 1997) diye sormak suretiyle, her şeyden önce küreselleşme kavramının kendisini sorgulama konusu yapmaktadırlar. Şüphelilere göre “eğer küresel, harfi harfine evrensel bir görüngü olarak yorumlanamazsa, bu demektir ki küreselleşme kavramı özgünlük içermekten yoksundur” (Held ve McGrew, 2008: 11). Ayrıca şüpheliler, “küresel bir serbest piyasa yaratmak ve dünyanın belli başlı ekonomik bölgeleri dâhilinde Anglo-Amerikan kapitalizmini pekiştirmek demek olan neoliberal küresel projeyi meşrulaştırmaya ve haklı çıkarmaya yarayan uygun bir mit” (Gordon, 1988; Hirst, 1997; Hoogvelt, 1997) olduğu gerekçesiyle, küreselleşmenin aslında “ideolojik” bir pozisyona tekabül ettiğini düşünmektedirler. Dolayısıyla, şüphelilere göre zaman, mekân ve uzam konusunda neyi ifade ettiği tam olarak kestirilemeyen ve ilişki ağlarıyla etki alanları net olarak bilinmeyen, üstelik de ideolojik bir yönelim olduğu kanaati uyandıran bir olguya tatbik edilmesi, her şeyden önce demokrasinin kendisi açısından sakıncalar içerecektir.

O hâlde şüphelilerin çekincelerini doğru ve yerinde adederek, küresel siyasetin demokratik tahayyül ve tasarımı-ndan vazgeçmek mi gerekir? Onların tüm bu olumsuz yaklaşımlarına rağmen, McGrew ulus-ötesi demokrasiyi, mevcut demokratikleşme trendi ile halâ uyumlu ve tutarlı bulmaktadır. Ancak burada önemli olan husus, mezkûr trendin hüviyetini tespit etmektir. Yani bu trend küresel

siyasetin demokratikleşmesi anlamına mı gelmektedir? Eğer öyle ise, bu kez de onu somutlaştırmanın ve hayata aktarmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle, siyasetin küresel düzeyde tasarımı, sadece teorik inşa ameliyesi ile sınırlı kalmamalı, onun pratik ve kurumsal düzeyde de bir karşılığı olmalıdır. Yani küresel siyaseti kuramsallaştırmak kadar hatta belki ondan da önemli olan husus, onun gerçekleştirilebilir olmasını sağlamaktır. Bu da sözü edilen dört ulus-ötesi demokrasi teorisinden hangisi ya da hangilerinin buna imkân tanıdığı veya bunun için diğerlerinden daha kullanışlı/elverişli olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Dolayısıyla McGrew (2003: 510)’a göre sorun, “bu teorilerden herhangi birinin kendi gerçekleşmesi için etik ve siyasi koşulların ikna edici ve tutarlı bir açıklamasını sunup sunmadığıdır.” Yazar her bir ulus-ötesi demokrasi teorisini bu açıdan değerlendirmeye tabi tutmaktadır.

Liberal enternasyonalizm, mesela Wallerstein (2002)’in sözünü ettiği mevcut “Dünya Sistemi” ya da liberal dünya düzeni ve onun muktedirlerinin değerleri ile uyumlu olmasından ötürü, ulus-ötesi demokrasiye en çok uyan teori gibi gözükebilir. Üstelik bu teori, şeffaflık ve hesap verilebilirlik söylemi sayesinde küresel yönetimle ilgili güncel müzakereleri domine etmiş olma avantajını da elinde bulundurmaktadır. Mamafih liberal enternasyonalizm, temel varsayımları itibarıyla kalite odaklı değil, süreç odaklı, üstelik de devleti öne çıkaran bir demokrasi anlayışıdır. Dolayısıyla, bu yönüyle yani halklardan ziyade devletleri incelemekle, bu demokrasi anlayışı “ulus-ötesi demokrasi” yerine bir “devletlerarası demokrasi” öngörmektedir (McGrew, 2003: 510).

Buna karşılık, yeni toplumsal hareketlerin tercihini yansıtan *radikal çoğulcu demokrasi*, köktenci değişim çağrısı yapmasından ötürü cazip durmaktadır. Ancak o da herhangi bir egemen otoritenin veya hukukun üstünlüğü ilkesinin yokluğunda, ulus-ötesi demokrasinin nasıl gerçekleştirilebileceği veya kurumsallaştırılabileceğinin teorik veya tarihsel olarak belirlenememesi nedeniyle sorunlu görünmektedir. Ayrıca, radikal çoğulcu demokrasi teorisi, son derece adem-i merkezîyetçi bir sosyo-politik örgütlenme tarzı önermektedir. Böyle bir düzende, gerçek bir ulus-ötesi kamusal alan geliştirme veya küresel yönetişimi demokratikleştirme hayli zor gözükmektedir. Tüm bu nedenlerle, tıpkı liberal enternasyonalizm gibi radikal çoğulcu demokrasinin de kendi gerçekleşme koşullarına dair ikna edici bir anlatı sunmadığı ortadadır (McGrew, 2003: 510).

Öte yandan *kozmpolit demokrasi* ve *müzakereci demokrasi* teorilerine bakıldığında, küresel siyasetin demokratikleştirilmesi konusunda her iki teorisinin de temel kaygıları açısından kendi olasılık koşullarına dair makul argümanlar eşliğinde daha sistematik ve ikna edici açıklamalar

sundukları görülmektedir. Bunu gösteren en az üç neden sayılabilir. Öncelikle bunların her biri dünya düzeninin demokratik bir devletler ve halklar topluluğuna doğru dönüşümünü arzuladığı ölçüde normatif olarak iddialı ve radikaldir. İkincisi, bunların her ikisinin de ulus-ötesi demokrasi beklentilerini engelleyen güçlü yapısal ve ekonomik güçlerin farkında olmaları, ayrıca avantaj hanelerine yazılması gerekir. Nihayet, bunların her ikisi de sadece kendi olasılık koşullarına değil, dünya düzeninin demokratikleşmesini sağlamak için gerekli ön koşul ve süreçlere dair de titiz ve tutarlı bir açıklama sunmaktadırlar. Dolayısıyla, küresel siyasetin demokratik tasarımı açısından en ikna edici argümanları oluşturan kozmopolit ve müzakereci demokrasi teorileri, iktidarın örgütlenmesi ve uygulanmasının ulus-ötesi, bölgesel hatta küresel boyutlar kazandığı bir dünyaya uyum sağlamak için demokrasiyi yeniden tahayyül etmeye yönelik orijinal ve kapsamlı modelleme çabalarını temsil etmektedirler (McGrew, 2003: 510).

SONUÇ

Dünya siyasetinin gittikçe uluslararası, ulus-üstü, ulus-aşırı ve ulus-ötesi yani küresel bir karakter kazanması karşısında, bugün bu olgunun gerektirdiği bir sosyo-politik örgütlenme biçimi olarak “kozmoskrasi”den veya “ulus-ötesi demokrasi”den bahsedilmektedir. Bu olgu ve gelişme karşısında acilen cevaplandırılması gereken sorular şunlardır: Etkin ve efektif uluslararası kurumlar, demokratik pratiklerle nasıl uyumlu hâle getirilecektir? (Keohane, 1998: 12). Küreselleşme siyasal pratiklere meydan okumakta ya da onu yerinden etme potansiyeli taşımakta mıdır? Küresel sorun ve dinamikler, demokratik siyasetin ulus-üstü veya ulus-ötesi düzeye angajmanını gerektirmekte midir? Küresel siyasetin demokratik ideal, prensip ve pratiklere dayanması mümkün ve istenir midir?

Bellamy ve Jones (2000: 202)'in da belirttikleri gibi, ulus-ötesi veya küresel demokrasiyi savunanlar, bu soruların tümüne olumlu cevap vermektedirler. Onlara göre ulus-devlet artık liberal demokrasinin en münasip türünü temsil edememektedir. Küreselleşme sadece kamusal iyiye yönelik ortak bir kimlik vaat ettiği veya sunduğu için değil, ayrıca vatandaşlara ekonomik veya fiziki güvenlik sağladığı için de ulus-devletin kapasitesini aşmaktadır. Bu nedenle, bugün kozmopolit demokrasiye ihtiyaç vardır ve bu hayata aktarılabilir bir şeydir. Bu görüşün karşısında yer alanlar ise aslında hiçbir şeyin değişmediğini; ticaretin, sosyal ilişkilerin, kimlik yapılarının ve siyasal yönetim örüntülerinin halâ ulus devlete dayandığını ileri sürmektedirler.

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Anthony McGrew, meseleyi ortaya koymak üzere, kendi tabiriyle “yaman bir çelişki”den (McGrew, 2002a: 149) hareket

etmektedir: Bugün demokrasi iyi yönetişimin küresel standardı hâline gelmiş olmasına rağmen, kendi müdafileri nazarında bile, uluslararası yönetişime tatbik edilecek bir nosyon olarak telakki edilmemektedir. Yazar, hareket noktasını oluşturan bu çelişkiyi dile getirdikten sonra, meseleyi birkaç temel soruyla bağlantılı bir şekilde irdelemeye koyulmuştur: Bu şüpheli yaklaşım aşılabilir ya da tolere edilebilir sınırlara çekilebilir mi? Ayrıca küresel kurumlar demokratikleştirilebilir mi? İlaveten, demokrasi küresel yönetim yapıları açısından ne anlam ifade etmektedir? (McGrew, 2002a: 149).

McGrew'a göre demokratik teorinin tarihi, demokrasi projesinin yeni şartlara başarılı bir şekilde uyarlanmasının ve bu şartlara göre imaj yenilemesinin hikâyesidir. Demokrasi teorisyenleri, çağdaş küreselleşme ve bölgeselleşme örüntülerine cevaben, hâlihazırda küresel ve ulus-üstü güçlerin demokrasinin mevcut kurumlarından uzaklaşmakta olmalarını açıklamak için, ulus-ötesi demokrasinin gerekliliği, istenirliği, meşruiyet ve makuliyeti üzerine fikir beyan etmeye başlamışlardır. Demokrasinin imajını bölgesel ve küresel yönetim çerçevesinde yenilemek üzere, ciddi bir akademik ve siyasal tartışma platformu oluşmuştur. McGrew'ın incelediği ulus-ötesi demokrasi modelleri de bu çabanın ürünleridir.

McGrew'ın ele aldığı “liberal enternasyonalizm”, “radikal demokratik çoğulculuk”, “kozmoskrasi” ve “müzakereci demokrasi” modelleri, küresel bir karakter kazanmış olan demokrasinin mevcut imajını tazelemeye yönelik teorilerdir. Şüphesiz, bu teoriler bazı yerli-yersiz, haklı-haksız eleştirilere maruz kalmışlardır; ancak McGrew'ın amacı, bu teorileri değil, onlar aracılığıyla ulus-ötesi demokrasi fikrini savunmaktır. McGrew ayrıca kozmopolit ve müzakereci demokrasinin, diğer ikisine nazaran daha tercihe ve kabule şayân olduklarını iddia etmiştir. Her ne kadar bunlardan özellikle müzakereci demokrasi “metafiziksel olarak abartılı, epistemolojik olarak kusurlu, psikolojik olarak aşırı iddialı ve operasyonel olarak da imkânsız” (Kuper, 2004: 50) olduğu gerekçesiyle ağır eleştirilere maruz kalmış ise de, McGrew bu iddiasında ısrarlıdır. Çünkü ona göre bu iki teori, küreselleşmenin meydan okumalarına ve demokratik bir küresel ve bölgesel yönetim yapısı beklentilerine daha makul cevaplar vermektedirler.

McGrew'ın ulus-ötesi demokrasinin niteliğine ilişkin teorileştirme denemesi kuşkusuz hak ettiği ilgiyi görmüştür. Bu konu zaten demokratik siyasetin en güncel tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Şüphesiz, yazarın konuyu ele alış biçiminde dikkat çeken olumlayıcı ve iyimser bakış açısı eleştirilebilir. Nitekim eleştirilmektedir de. Ancak bütün bunlar, yazarın küresel siyasetin demokratikleştirilmesine yönelik teorik tasarımdaki yetkinliğine gölge düşürmez. Yazar, önerdiği teorik şemada yer alan her bir

modeli lehte ve aleyhteki tüm argümanlarla birlikte okurun dikkatine sunmaktadır. Bu da konu üzerinde yeni okuma ve tartışmalara kapı aralamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aligica, P. D. (2009). From the 'Democracy of Nations' to Stakeholders-Based Governance Systems. A. J. Langlois ve K. E. Softan (Eds.). *Global Democracy and Its Difficulties* içinde (pp. 35-54). London: Routledge.
- Bahtiyar, K. (2020). Hegemonyanın Tarihsel Gelişimi Doğrultusunda Avrupa Birliği Süreci ve Almanya Örneği. *Turkish Studies - Economics, Finance, Politics*, 15(1), 85-109.
- Bantas, H. (2010). *The Complete Deliberative Democracy*. Reluctant Geek.
- Bellamy, R. ve Jones, R. J. B. (2000). *Globalization and Democracy - An Afterword*. B. Holden (Ed.). *Global Democracy: Key Debates* içinde (pp. 202-216). London: Routledge.
- Bevir, M. ve Reiner, T. (2012). The Revival of Radical Pluralism: Associationism and Difference. M. Bevir (Ed.). *Modern Pluralism: Anglo-American Debates Since 1880* içinde (pp. 179-214). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bexell, M., Tallberg, J. ve Uhlin, A. (2010). Democracy in Global Governance: The Promises and Pitfalls of Transnational Actors. *Global Governance*, 16(1), 81-101.
- Birch, A. (2007). *The Concepts and Theories of Modern Democracy*. London: Routledge.
- Carter, A. (2001). *The Political Theory of Global Citizenship*. London: Routledge.
- Cooper, D. (2000). Promoting Injury or Freedom: Radical Pluralism and Orthodox Jewish Symbolism. *Ethnic and Racial Studies*, 23(6), 1062-1085.
- Dahl, R. A. (1993). *Demokrasi ve eleştirileri*. (L. Köker, çev.). Ankara: Yetkin Basımevi.
- Dorman, M. (2011). Liberal Internationalism. <http://www.e-ir.info/2011/08/02/liberal-internationalism/>(Erişim: 12.09.2023).
- Dryzek, J. S. (1999). Transnational Democracy. *Journal of Political Philosophy*, 7(1), 30-51.
- Dunne, T. (2020). Liberal Internationalism. J. Baylis, S. Smith ve P. Owens (Eds.). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations* içinde (pp. 103-114). Oxford: Oxford University Press.
- Erdoğan, M. (2012). Müzakereci Demokrasi ve Sınırları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(22), 25-43.
- Gordon, D. (1988). The Global Economy: New Edifice or Crumbling Foundations?. *New Left Review*, 168(1), 24-65.
- Held, D. (1995). *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. California: Stanford University Press.
- Held, D. (2008). Kozmopolitanizm: Küreselleşmeyi Evcilleştirmek. D. Held ve A. McGrew (Eds.). *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (ss. 609-627). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Held, D. ve McGrew, A. (2008). Büyük Küreselleşme Tartışması. D. Held ve A. McGrew (Eds.). *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (ss. 7-69). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Heywood, A. (2012). *Siyasetin Temel Kavramları*. (H. Özler, çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Küresel Siyaset*. (N. Uslu ve H. Özdemir, çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Hirst, P. (1997). The Global Economy: Myths and Realities. *International Affairs*, 73(3), 409-425.
- Hoffmann, S. (1995). The Crisis of Liberal Internationalism. *Foreign Policy*, (98), 159-177.
- Hoogvelt, A. (1997). *Globalization and the Postcolonial World: The New Political Economy of Development*. New York: Macmillan.
- Höffe, O. (2007). *Democracy in an Age of Globalisation*. Dordrecht: Springer.
- Hutchings, K. (1999). *International Political Theory: Rethinking Ethics in a Global Era*. London: SAGE Publications.
- Karabulut, N. ve Bayrakçı, E. (2019). Yerel Demokrasi ve Yerel E-Katılım. *Turkish Studies - Economics, Finance, Politics*, 14(1), 71-94.
- Keohane, R. O. (1998). International Institutions: Can Interdependence Work?. *Foreign Policy*, (110), 82-96.
- Kuper, A. (2004). *Democracy Beyond Borders: Justice and Representation in Global Institutions*. Oxford: Oxford University Press.
- McGrew, A. (2002a). Democratizing Global Institutions: Possibilities, Limits and Normative Foundations. J. Anderson (Ed.). *Transnational Democracy: Political Spaces and Border Crossings* içinde (pp. 149-171). London: Routledge.
- McGrew, A. (2002b). *Transnational Democracy: Theories and Prospects*. A. Carter ve G. Stokes (Eds.). *Democratic Theory Today: Challenges for the 21st Century* içinde (pp. 269-295). Oxford: Polity Press.
- McGrew, A. (2003). Models of Transnational Democracy. D. Held ve A. McGrew (Eds.). *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate* içinde (pp. 500-514). Cambridge: Polity Press.
- McGrew, A. (2008). Ulusötesi Demokrasi Modelleri. D. Held ve A. McGrew (Eds.). *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (ss. 591-608). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Sandel, M. J. (1996). *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Tännsjö, T. (2006). Cosmopolitan Democracy Revisited. *Public Affairs Quarterly*, 20(3), 267-291.
- Wallerstein, I. (2002). *Modern Dünya Sistemi*. (L. Boyacı, çev.). İstanbul: Bakış Yayıncılık.
- Yıkıcı, A. ve Salman, T. (2020). 21. Yüzyılda Ayrılıkçılık: Katalan Örneği. *Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 67-78.

ORCID

Hüseyin Bal <https://orcid.org/0000-0001-6946-9219>

Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Etkisinin Analizi: Türkiye İçin Ampirik Bir Çalışma

Tuğba YILMAZ¹

¹ Doktora Öğrencisi
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
tu_yilmaz@hotmail.com

Öz

Sosyal devlet anlayışının gereksinimlerinden biri olan sosyal güvenlik harcamalarının kamu harcamaları içindeki payının artırılması gelir dağılımı eşitsizliği ile mücadelede önemli bir politika aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle bu çalışma Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğine etkisini analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda 1987-2017 dönemi yıllık verileri kullanılarak ilgili değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olup olmadığı Johansen eşbütünlük testi ile analiz edilmiştir. Analizde gelir dağılımı eşitsizliğini temsilen Gini katsayısı değişkeni kullanılmıştır. Sosyal güvenlik harcamaları temel bağımsız değişken olarak ele alınmış ayrıca literatürde gelir dağılımı eşitsizliğini etkileyen faktörler olarak kullanılan işsizlik ve enflasyon oranı değişkenleri ise kontrol değişken olarak modele dâhil edilmiştir. Sonuçta ilgili değişkenler arasında uzun dönemde bir eşbütünlük vektörü olduğu bulunmuştur. Uzun dönem katsayı tahminlerine bakıldığında ise sosyal güvenlik harcamalarında meydana gelecek herhangi bir artışın Gini katsayısını artıracacağı yani gelir dağılımındaki eşitsizliği artırıcı etki yapacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik Harcamaları, Gelir Dağılımı, Zaman Serisi Modelleri

Jel Kodları: H55, O15, C32

Analysis of the Effect of Social Security Expenditures on Income Distribution Inequality: An Empirical Study for Türkiye

Abstract

Increasing the share of social security expenditures, which is one of the requirements of the social state concept, in public expenditures emerges as a significant policy tool in combating income inequality. Based on this premise, this study aims to analyze the impact of social security expenditures on income inequality in Türkiye. To achieve this goal, we utilized annual data spanning the years 1987 to 2017 to investigate the presence of a long-term relationship among the pertinent variables via the Johansen cointegration test. The Gini coefficient variable was utilized to represent income inequality in the analysis. Social security expenditures were considered as the main independent variable, and unemployment and inflation rate variables, identified in the literature as factors influencing income inequality, were included in the model as control variables. Consequently, the analysis revealed the existence of a single cointegration vector among the relevant variables over the long term. Looking at the long-term coefficient estimates, it is concluded that any increase in social security expenditures will increase the Gini coefficient, indicating a disruptive effect on income inequality.

Keywords: Social Security Expenditures, Income Distribution, Time Series Models

Jel Codes: H55, O15, C32

Bu makale Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Atıf/Cite as: Yılmaz, T. (2023). Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Etkisinin Analizi: Türkiye İçin Ampirik Bir Çalışma. Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4(2), 36-45.

GİRİŞ

Günümüzde ülke ekonomilerinde gelir dağılımındaki eşitsizlik önemli bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin nedenlerine ilişkin görüşler genellikle yapısal ve kurumsal olarak iki grupta toplanmaktadır. Tarihsel olarak iktisatçılar, küreselleşme ve teknolojik değişimi artan gelir eşitsizliğinin yapısal nedenleri olarak vurgulamıştır. Bununla birlikte son yıllarda, özelleştirme, deregülasyon ve refah indirimleri gibi neoliberal reformların benimsenmesi sonucunda ortaya çıkan kurumsal siyasi faktörler gelir eşitsizliğinin nedenleri olarak sıralanmaktadır (Polacko, 2021: 342-343). Diğer taraftan ülke ve hane halkı düzeyindeki eşitsizliğin ardındaki temel faktör ücret eşitsizliği ve diğer işgücü geliri eşitsizlikleridir. İşgücü verimliliğindeki küresel yavaşlama ve işgücü gelirinin azalan payı, son yıllarda ücret artışını engellemiştir (Vazquez-Alvarez vd., 2022: 93).

Devlet gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmak için birincil gelir dağılımına müdahale ederek üst gelir gruplarından alt gelir gruplarına doğru gelir transferi yapmaktadır. Bu müdahale sosyal devlet anlayışının bir gereğidir. Sosyal güvenliğin temel işlevlerinden birisi de toplumun çeşitli grupları arasında gelir transferi yaparak gelirin yeniden dağılımına katkıda bulunmaktır. Bu gelir transferi sosyal sigortalar (primli rejimler) ile sosyal yardım ve sosyal hizmetler (primsiz rejimler) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Sosyal güvenlik sistemleri gelir güvencesini ve sağlığın korunmasını garanti altına alarak yoksulluğun ve eşitsizliğin önlenmesine ve azaltılmasına katkıda bulunmaktadır.

Literatüre bakıldığında daha çok sosyal harcamaların gelir eşitsizliği üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalar yapıldığı buna karşılık sosyal harcamaların bir alt kalemi olan sosyal güvenlik harcamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisine ilişkin çalışmaların az sayıda olduğu gözlenmektedir. Yapılan çalışmanın bu açıdan literatüre katkı sağladığı düşünülmektedir.

Bu bilgiler ışığında bu çalışma Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğine etkisini 1987-2017 dönemi için analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışma beş bölüme ayrılmıştır. Öncelikle sosyal güvenlik harcamaları ve gelir dağılımı eşitsizliği ilişkisi incelenmiş ve daha sonra ilgili literatür özetlenmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde analizde kullanılan değişkenler, ekonometrik metodoloji ve bulgular ortaya konmuştur. Son olarak sonuç bölümünde elde edilen analiz bulguları değerlendirilmiştir.

SOSYAL GÜVENLİK VE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ İLİŞKİSİ

Ekonomik performans üretim artışının yanı sıra üretimden elde edilen harcanabilir gelirin dağılımıyla da ilişkilidir. Bu itibarla, gelirin adil bir şekilde dağılımı ekonomiler için önem arz eden bir konudur. Adaletsiz gelir dağılımı ekonomik ve sosyal boyutlu bir dizi soruna yol açmakta ve ülkelerin sosyo-ekonomik kalkınmasında caydırıcı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu, özellikle orta gelir grubundaki ülkelerde yoksulluğa yol açmaktadır. Yoksulluk iktisadi büyümeyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü yoksullar iktisadi büyüme sürecine katkıda bulunmamakta ve bir kısır döngünün ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu yüzden gelirin adil bir şekilde dağıtılmaması birçok gelişmekte olan ülke için ekonomik durgunluk ve yoksulluk kısır döngüsünün temel nedenlerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Verberi ve Yaşar, 2021: 41).

Gelir dağılımında adaleti sağlamak, diğer bir ifadeyle gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmak amacıyla ülkeler değişik politikalar ortaya koymaktadır. Uygulamaya konulan politikaların başarılı olabilmesi için gelir dağılımı eşitsizliğinin nedenlerini belirlemek ve anlamak gerekmektedir. Gelir dağılımında eşitsizliğe yol açan faktörler küreselleşme, servet dağılımındaki dengesizlik, ülkede uygulanan ekonomi politikaları, emeğin niteliksel özellikleri, nüfus artış hızı ve göç şeklinde sayılabilir (Acar, 2015: 48-50).

Gelir dağılımı eşitsizliği çok çeşitli olumsuz etkilere yol açabilir. Çocukların gelişimine zarar verebilir, hastalık ve ölüm oranlarını artırabilir, kadınların statüsünü sınırlayabilir, devlete güvensizlik yaratabilir, şiddet ve sosyal huzursuzluk seviyelerini artırabilir, yoksulluğun azaltılma hızını yavaşlatabilir ve iktisadi büyümeyi engelleyebilir. Bu nedenle ülkelerin gelir dağılımı eşitsizliğiyle mücadele etmek ve daha adil ve daha saygın toplumlar oluşturmak için harekete geçmeleri zorunluluktur (Kidd vd., 2022: v).

Gelir dağılımı diğer bir ifadeyle birincil gelir dağılımı genel olarak bir ülkede belli bir dönemde oluşturulan milli gelirin bireyler, gruplar ya da üretim faktörleri arasında nasıl dağıldığını göstermektedir. Gelirin birincil dağılımı adil bir paylaşımı temsil etmediğinde sosyal refah devleti gelir dağılımının düzeltilmesi amacıyla kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin yanı sıra sosyal yardımlar, sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik uygulamaları yoluyla gelir dağılımını düzeltme yönünde çaba göstermektedir. İkincil gelir dağılımı olarak da adlandırılan gelirin yeniden dağılımı sosyal politika ve kamu ekonomisinin ilgi alanına girmektedir (Özgüler, 2017: 61).

Sosyal güvenlik sistemi, ülkelerin gelir dağılımı ayarlanması ve yetersiz geliri olan veya hiç geliri olmayan kişilere

yardım etmesi için önemli bir yeniden tahsis aracıdır. Sistem, vatandaşlar arasındaki gelir uçurumunu daraltabilir ve insan mutluluğuna katkıda bulunan gelecekteki belirsizliği azaltabilir. Dahası tüketimi teşvik edebilir ve bu sayede ekonominin gelişimi daha güçlü ve sürdürülebilir hale gelebilir. Gelir dağılımının dengelenmesinin tüketimi artırabileceği görüşünden hareketle, sosyal güvenlik sistemi Keynes tarafından önerilen tüketim fonksiyonuna dayalı olarak kurulmuştur. Bu görüşe göre farklı gelirlere sahip ailelerin farklı marjinal tüketim eğilimleri vardır. Düşük gelirli ailelerin marjinal tüketim eğilimleri daha yüksek iken, yüksek gelirli ailelerin marjinal tüketim eğilimleri daha düşüktür. Dolayısıyla servetin yüksek gelirli ailelerden düşük gelirli ailelere gelir dağılımı yoluyla aktarılması genel olarak tüketimi artırabilir (Deng vd., 2019: 1828).

Uluslararası Para Fonu (IMF) hükümetlerin eşitsizlikle mücadele edebilecekleri üç temel aracın altını çizmiş ve dağılım öncesi (birincil) ve yeniden dağılım (ikincil) politikaları arasında ayrıma gitmiştir. Dağılım öncesi politikalar, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerinin yanı sıra asgari ücret mevzuatı gibi aktif işgücü piyasası politikalarını içermektedir. Bu politikalar, fırsatları artırarak ve beşerî sermayeyi yükselterek kapsayıcı büyümeyi teşvik ederken adil işgücü piyasasına katılımı da desteklemektedir. Yeniden dağılım hem vergileri hem de transferleri, diğer bir deyişle sosyal güvenlik yatırımlarını kapsamaktadır. Bunlar sadece zenginlerden toplumun çoğunluğuna servet aktarmakla kalmamakta, aynı zamanda beşerî sermayeyi daha da güçlendirmekte ve iktisadi büyümenin sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Kidd vd., 2022: 15).

LİTERATÜR ÖZETİ

Sosyal güvenlik sistemlerinin gelirin yeniden dağıtım mekanizması olarak gelir eşitsizliğini azaltıp azaltmadığına ilişkin literatürde çok sayıda çalışma mevcuttur. Bununla birlikte, sosyal güvenliğin bu özelliği hakkında açık bir fikir birliği bulunmamaktadır. Aşağıda bu çalışmalardan bazılarına yer verilmektedir.

De Moura vd. (2013) tarafından yapılan bir çalışmada sosyal güvenlik harcamalarının 1987-1996 yılları arasında yalnızca yaşlılar için eşitsizliği azalttığı ve diğer yaş grupları için istikrarlı bir eğilim söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmalarında 1996-2006 yılları arasındaki dönem için elde edilen sonuçların Brezilya sisteminin tüm gruplar için tarafsız olduğunu ortaya koymuşlardır.

He ve Sato (2013) 1995 ve 2002 ulusal temsili kentsel hane halkı anketlerini kullanarak Çin'de sosyal güvenlik reformunun yeniden dağıtıcı etkisini araştırmıştır. Ana bulgularını dört noktada toplamışlardır. Birincisi, kamu

emeklilik maaşı Çin'deki yaşlılar için ana gelirdir. Yaşları 60 ve üzerinde olan kişilerin çoğunluğu (1995'te %72 ve 2002'de %82) emekli maaşı almaktadır. İkincisi, Çin'deki sosyal güvenlik sistemi düşük gelirli ve ileri yaş gruplarının gelirini artırmış ve göreceli yoksulluk oranını azaltmıştır. Ancak, yeniden dağıtıcı etki artan gelir eşitsizliğini telafi edememiş ve 2002 yılında yeniden dağıtılan gelirin Gini katsayısı 1995 yılına göre daha yüksek olmuştur. Üçüncü olarak, 1995 ve 2002 yılları arasında hem düşük gelirli hem de yüksek gelirli gruplar sosyal güvenlik sisteminden pozitif net fayda elde etmiş, ancak net fayda gelire birlikte artmıştır. Çin sosyal güvenlik sistemi katkılarda ilerlemecilikten yoksundur ve faydalar açısından yoksulların lehine değildir. Dördüncü olarak, reform politikasının kamu sektörü çalışanlarına uygulandığı varsayıldığında, yaşam boyu gelirleri kullanılarak hesaplanan çalışan nüfus için emeklilik sisteminin uzun vadeli yeniden dağıtıcı etkisi daha büyüktür.

Muinelo-Gallo ve Roca-Sagalés (2014) çalışmalarında Vektör Otoregresyon (VAR) modellerinden yararlanarak Latin Amerika'da eşitsizliğin en düşük olduğu ülkelerden biri olan Uruguay'da 1981-2010 dönemi boyunca kamu harcamalarıyla ilişkili önemli uzun vadeli dağılımsal etkiler bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu etkilerden birisi olarak sosyal güvenlik harcamalarında meydana gelecek bir artışın harcanabilir hanehalkı gelir dağılımı eşitsizliğini artırdığını dile getirmişlerdir.

Deng vd. (2019) Çin'de sosyal güvenlik sisteminin farklı sosyal statülere sahip vatandaşlar arasındaki gelir farkını daraltarak ve gelir ve maliyet belirsizliğini azaltarak vatandaşların tüketim davranışlarını nasıl etkilediğini test etmişlerdir. Belirsizlik hipotezini test etmek için mutlak riskten kaçınma katsayısı (CARA) modelini kullanmışlardır. Ampirik olarak, 2003-2012 döneminde sosyal güvenlik sisteminin gelir açığını azaltarak tüketim üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır.

Yu ve Li (2021) Çin'in 1978-2018 yılları arasındaki sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal refahı kapsayan ulusal istatistik verilerine dayanan çalışmada, sosyal güvenlik harcamalarının gelir eşitsizliğini ve kırsal yoksulluğu azaltmadaki etkisini eşbütünleşme analizi ile değerlendirmektedir. Uzun vadede sosyal güvenlik harcamaları ile kent ve kır sakinlerinin gelir uçurumu arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuşlardır.

Pradhan ve Quazi (2022) 1991-2019 dönemi boyunca Bangladeş'te kamu sosyal güvenlik harcamaları ile yoksulluk, gelir eşitsizliği ve GSYH büyümesi arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleşme testi ve VECM ile analiz etmeyi amaçlamışlardır. Tahmin sonuçları, Bangladeş'te kamu sosyal güvenlik harcamalarının brüt sermaye oluşumu üzerindeki etkilerinin önemli olduğunu, ancak kısa

dönemde yoksulluk veya gelir eşitsizliği üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını ortaya koymuştur.

Hazman (2011) çalışmasında toplam kamu harcamalarının seviyesini de analize dâhil ederek gelir dağılımında adalet ve sosyal güvenlik harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisini Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) ile belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmasında 1980-2005 dönemi yıllık verilerini kullanmıştır. Yaptığı analizde, gelir dağılımından kamu harcaması büyüklüğüne doğru ve sosyal güvenlik harcamaları payından kamu harcaması büyüklüğüne doğru tek yönlü nedensellik olduğu sonucuna varmıştır.

Eroğlu vd. (2017) Türkiye dâhil 21 OECD ülkesi için 2004-2011 dönemi boyunca sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında panel veri analizi yöntemlerini kullanmışlardır. Yaptıkları analize göre sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımını pozitif yönde etkilediği ve gelir dağılımının düzenlenmesinde sosyal yardım harcamalarının eğitim harcamalarından daha etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Baylan (2019) Johansen ve Juselius (JJ) Eşbütünleşme testi ile Türkiye’de 1975-2010 dönemi sosyal güvenlik harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmasında birim kök testleri sonucunda tüm değişkenlerin birinci farklarında durağan olduğunu, eşbütünleşme testi sonucunda ise değişkenlerin uzun dönemli bir ilişkiye sahip olmadığını tespit etmiştir. Söz konusu dönemde Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının gelir dağılımını negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Altunöz ve Çondur (2019) Türkiye’de sosyal güvenlik harcamaları ve gelir dağılımı adaletsizliğine ilişkin nedensellik ilişkisini VECM ile 1985-2016 dönemi için analiz etmiştir. Analiz bulgularına göre Gini katsayısından kamu harcamaları büyüklüğüne doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca sosyal güvenlik harcamaları/GSMH değişkeninden kamu harcamaları değişkenine doğru tek yönlü nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yardımcıoğlu ve Yayla (2020) 7 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi için 2005-2017 yılları verilerini kullanarak sosyal

koruma harcamaları ve emekli maaş ödemelerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini panel veri analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Yaptıkları analizde emekli maaş ödemelerinin gelir dağılımı adaletsizliğini olumsuz yönde etkilediğini, buna karşılık sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımı adaletsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır.

Kalkavan ve Ersin (2020) 1980-2015 döneminde Pedroni ve Kao Panel Eşbütünleşme ve Dumitrescu-Hurlin Panel nedensellik yöntemleri aracılığıyla OECD ülkelerinde sosyal harcamalar ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda OECD ülkelerinde sosyal harcamalar ile gelir dağılımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu ve sosyal harcamalardan gelir dağılımına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğu belirlenmiştir.

Şahin ve Ahlatçı (2021) 2010-2017 dönemine ilişkin 32 ülkenin verilerini göz önünde bulundurarak sosyal güvenlik harcamalarının GSYH’ya oranı, Gini katsayısı, istihdam, kişi başına düşen milli gelir ile maddi yoksunluk arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi amaçladıkları çalışmalarında panel veri analiz yöntemlerini kullanmışlardır. Çalışma sonucunda kamu harcamaları içerisinde sosyal güvenlik harcamalarına ayrılan payın arttırılmasının yoksullukla mücadele etmede diğer bir ifadeyle gelir eşitsizliğini azaltmada önemli bir araç olduğunu tespit etmişlerdir.

VERİ SETİ VE DEĞİŞKENLER

Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlayan bu çalışmada 1987-2017 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Gini katsayısı değişkeni için 1987 yılı öncesi ve sosyal güvenlik harcamaları değişkeni için 2017 yılı sonrası verilere ulaşılamaması nedeniyle veri dönemi 1987-2017 olarak belirlenmiştir. Ayrıca işsizlik oranı verilerinde gözlem kaybı yaşamamak için interpolasyon yöntemine başvurulmuştur. Analizde ele alınan değişkenler, değişkenlerin tanımları ve kaynakları Tablo 1’de yer almaktadır.

TABLO 1 Değişkenler, Değişkenlerin Tanımları ve Kaynakları

Değişkenler	Tanımlar	Kaynaklar
Gelir Dağılımı Eşitsizliği (LGİNİ)	GİNİ katsayısı	SWIID ve TÜİK
Sosyal Güvenlik Harcamaları (LSGH)	Konsolide Bütçe Harcamaları İçindeki Yüzdesi (GSYH’ya Oran)	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
İşsizlik Oranı (LİO)	Toplam İşgücü İçindeki Payı	Dünya Bankası
Enflasyon Oranı (LEO)	Tüketici Fiyatları (% Yıllık)	Dünya Bankası

Analizde gelir dağılımı eşitsizliğini temsilen literatürde sıklıkla başvurulan Gini katsayısı değişkeni kullanılmıştır. Modelde Gini katsayısı değişkeni bağımlı değişken, sosyal güvenlik harcamaları, işsizlik oranı ve enflasyon oranı değişkenleri ise bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Analizde, modele literatürde gelir dağılımı eşitsizliğini etkileyen faktörler de göz önünde bulundurularak işsizlik oranı ve enflasyon oranı değişkenleri kontrol değişkenler olarak eklenmiştir. Tüm değişkenler logaritmik dönüşüm uygulanarak analize dâhil edilmişlerdir.

EKONOMETRİK METODOLOJİ VE BULGULAR

Bu çalışmada zaman serisi tahmin yöntemleri kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Zaman serisi veri seti ile çalışılan her çalışmada olduğu gibi öncelikle analize konu olan değişkenlere durağanlık analizleri yapılmıştır. Durağanlık dereceleri belirlenen serilere en uygun eşbütünleşme testi uygulanarak aralarında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı test edilmiştir. Test edilen model aşağıdaki gibidir:

$$LGINI_t = c + \beta_1 LSGH_t + \beta_2 LiO_t + \beta_3 LEO_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Burada t , c ve ε sırasıyla zaman periyodunu, sabit terimi ve hata terimini ifade etmektedir.

Zaman serisi veri setleri ile çalışırken öncelikle serilerin durağanlığının sınanması gerekmektedir. Aksi takdirde durağan olmayan serilerle analizi gerçekleştirmek araştırmacıları sahte regresyon problemiyle karşı karşıya bırakmaktadır (Sevüktekin ve Çınar, 2017: 324).

Bu çalışmada serilerin durağanlığını sınamak için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Philips-Perron (PP) birim

kök testleri kullanılmıştır. Çalışmada ADF birim kök testi için kullanılan denklemler şu şekildedir (Gujarati, 1999: 720):

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \delta Y_{t-1} + \alpha_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \alpha_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Burada ΔY_t durağanlığı sınanan serinin birinci farkı alınmış hali, t zaman ya da genel eğilim değişkeni, ΔY_{t-i} gecikmeli fark terimleri ve m gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Uygun gecikme uzunluğu Akaike ve Schwarz bilgi kriterleri doğrultusunda belirlenmektedir. Bu çalışmada Akaike bilgi kriteri kullanılmıştır. Sıfır hipotezi $\delta = 0$ yani Y 'nin birim köke sahip olduğu durumu ifade eden hipotezdir. Alternatif hipotez ise birim kök olmadığı durumu yani serinin durağan olduğu durumu ifade etmektedir. Durağan olmayan serileri durağanlaştırmak için seriler durağanlaşana kadar serilerin farkının alınması gerekmektedir.

Philips-Perron (1988) çalışmalarında DF ve ADF birim kök testlerini geliştirerek hata terimleri arasında varabilecek ardışık ilişkiyi non-parametrik istatistiksel yöntemleri kullanarak analiz etmektedir. Philips ve Perron (1988) geleneksel test istatistiklerini Z istatistiklerine dönüştürmüşlerdir. Bu testte de DF ve ADF olduğu gibi aynı kritik değerler ve hipotezler kullanılmaktadır. Analize konu olan değişkenlere ilişkin birim kök test sonuçları Tablo 2'de yer almaktadır.

TABLO 2 Birim Kök Test Sonuçları

Variable	ADF				PP			
	Sabitli		Sabitli ve Trendli		Sabitli		Sabitli ve Trendli	
Düzye	Birinci Fark	Düzye	Birinci Fark	Düzye	Birinci Fark	Düzye	Birinci Fark	
LGINI	-0.841 (0.792)	-4.403 (0.001)***	-1.641 (0.752)	-4.403 (0.010)**	-1.001 (0.739)	-4.383 (0.001)***	-1.797 (0.680)	-4.281 (0.010)**
LSGH	-1.165 (0.675)	-3.968 (0.004)***	-1.154 (0.902)	-3.969 (0.021)**	-1.165 (0.675)	-3.942 (0.005)***	-3.391 (0.842)	-3.839 (0.028)**
LiO	-1.717 (0.412)	-4.774 (0.000)***	-2.818 (0.202)	-4.686 (0.004)***	-1.745 (0.398)	-7.077 (0.000)***	-2.390 (0.376)	-7.362 (0.000)***
LEO	-0.658 (0.842)	-5.231 (0.000)***	-2.083 (0.533)	-5.030 (0.001)***	-0.685 (0.835)	-5.231 (0.000)***	-2.136 (0.505)	-5.030 (0.001)***

Not: %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyleri sırasıyla ***, ** ve * sembolleri ile gösterilmiştir. Olasılık değerleri parantez içinde verilmiştir. ADF birim kök testinde Schwarz bilgi kriteri kullanılırken, PP testinde Barlett Kernell tahmin yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 2 incelendiğinde tüm serilerin düzey hâllerinde durağan olmadıkları gözlemlenmektedir. Serilerin birinci farkları alındığında birim kökün varlığını ifade eden sıfır hipotezinin %5 anlamlılık düzeyinde reddedildiği ve dolayısıyla serilerin birinci derecede entegre oldukları

sonucuna ulaşılmaktadır. Yani tüm seriler I(1)'dir. Serilerin durağanlık derecelerini belirledikten sonra değişkenler arasında uzun dönemli bir denge ilişkisinin olup olmadığı Johansen eşbütünleşme testi ile sınanmıştır.

Durağan olmayan zaman serileri arasında herhangi bir ilişkinin olup olmadığını belirleyen eşbütünleşme testlerinin öncülleri Engle ve Granger (1987)'dir. Bu yöntemde seriler arasındaki uzun dönemli denge ilişkisi vektörel değil, tekildir. Yani değişkenlerden birinin içsel, diğerinin dışsal olduğu tek yönlü bir eşbütünleşme ilişkisi ortaya konmaktadır. Ancak modelde ikiden fazla değişken olması durumunda birden fazla eşbütünleşme vektörü söz konusu olabilmektedir. Buradan hareketle Johansen (1988), Johansen ve Juselius (1990) ile Johansen (1996) tarafından çok denklem yaklaşımı geliştirilmiştir ve her bir değişken içsel olarak ele alınmaktadır (Mert ve Çağlar, 2023: 275).

Eşbütünleşme ilişkisi için analiz edilecek olan zaman serisi vektörü $Y_t = (X_{1t}, X_{2t}, \dots, X_{mt})'$ şeklindeyse değişkenler arasındaki ilişki aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$Y_t = A_1 Y_{t-1} + A_2 Y_{t-2} + \dots + A_p Y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (4)$$

TABLO 3 Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

H_0	λ_{iz} istatistiği	Kritik Değerler(%5)	λ_{max} istatistiği	Kritik Değerler(%5)
$r = 0$	81.042	63.876*	40.699	32.118*
$r \leq 1$	40.343	42.915	20.786	25.823
$r \leq 2$	19.556	25.872	12.645	19.387
$r \leq 3$	6.910	12.517	6.910	12.517

Not: * %5 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 3'e bakıldığında hem iz istatistiği hem de maksimum özdeğer istatistiği için eşbütünleşme vektörünün olmadığını ifade eden sıfır hipotezinin ($r = 0$) %5 anlamlılık düzeyinde reddedildiği (81.042>63.876) görülmektedir. Bu durumda hem iz istatistiği hem de maksimum özdeğer istatistikleri için bir tane eşbütünleşme vektörü olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi ortaya konulduktan sonra değişkenlerin hem uzun dönemli hem de kısa dönemli ilişkisini ortaya koyan bir vektör hata düzeltme modeli (VECM) formüle edilebilir. Değişkenlere ilişkin uzun dönem katsayı tahminleri Tablo 4'te sunulmuştur:

TABLO 4 Uzun Dönem Katsayı Tahminleri

Değişkenler	Eşbütünleşme Katsayıları
LSGH	0.008
LİO	0.158
LEO	0.066
Sabit	-1.460

Not: * %5 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Eşitlikten vektör hata düzeltme modeli (VECM) aşağıdaki gibi elde edilmiştir:

$$\Delta Y_t = \Gamma_1 \Delta Y_{t-1} + \Gamma_2 \Delta Y_{t-2} + \dots + \Gamma_{p-1} \Delta Y_{t-p+1} + \Pi Y_{t-1} + \varepsilon_t(5)$$

Burada uzun dönem parametresi $\Pi = \alpha\beta'$ olmak üzere iki bileşenli bir parametredir. Johansen eşbütünleşme testi Π matrisinin rankının bulunmasına dayanmaktadır. Π matrisinin rankı eşbütünleşme vektör sayısını vermektedir. Eşbütünleşme vektör sayısı, uzun dönem modelinde yer alan bütünleşik değişken sayısının en fazla bir eksiği kadar olabilmektedir. Π matrisinin rankını belirlemesi için maksimum özdeğer (λ_{max}) ve iz (λ_{iz}) test istatistiklerinden yararlanılmaktadır. Maksimum özdeğer (λ_{max}) ve iz (λ_{iz}) test istatistikleri kritik değerlerden daha büyük ise sıfır hipotezi reddedilir ve sonuçta değişkenlerin eşbütünleşik olduğu ifade edilmektedir (Mert ve Çağlar, 2023: 285). Johansen eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir:

Uzun dönem katsayı tahminleri sonucunda elde edilen modelin matematiksel gösterimi aşağıdaki gibidir:

$$LGINI_t = -1.460 + 0.008LSGH_t + 0.158LİO_t + 0.066LEO_t \quad (6)$$

Tablo 4'e bakıldığında Türkiye'de 1987-2017 dönemi boyunca LSGH, LİO ve LEO değişkenlerinin Gini katsayısını pozitif etkilediği görülmektedir. Sosyal güvenlik harcamalarında meydana gelecek %1'lik bir değişim Gini katsayısında %0.008'lik, işsizlik oranında meydana gelecek %1'lik bir değişim Gini katsayısında %0.158'lik, enflasyon oranında meydana gelecek bir değişim ise Gini katsayısında %0.066'lık bir artışa neden olmaktadır. Gini katsayısının artmasının gelir dağılımı eşitsizliğini artırıcı etki ortaya çıkardığı göz önünde bulundurulduğunda LSGH, LİO ve LEO değişkenlerinde meydana gelecek artışların gelir dağılımı eşitsizliğini artırdığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tahmin edilmesinden sonra kısa dönemli ilişkiyi ortaya koyan hata düzeltme modeli katsayıları tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır.

TABLO 5 Hata Düzeltme Modeli Katsayıları

Bağımlı Değişken: $\Delta LGINI_t$		
	Katsayı	t istatistiği
$\Delta LGINI_{t-1}$	0.326	1.60
$\Delta LGINI_{t-2}$	-0.191	-0.87
$\Delta LSGH_{t-1}$	-0.010	-0.98
$\Delta LSGH_{t-2}$	-0.003	-0.35
$\Delta LİO_{t-1}$	-0.050	-1.61
$\Delta LİO_{t-2}$	-0.027	-0.55
ΔLEO_{t-1}	-0.007	0.19
ΔLEO_{t-2}	-0.015	0.22
c	-0.001	-0.38
ECM_{t-1}	-0.584	-2.96

Not: Burada Δ terimi fark işlemcisini göstermektedir.

Kısa dönem model tahmini sonucunda elde edilen hata düzeltme katsayılarının matematiksel gösterimi aşağıdaki gibidir:

$$\begin{aligned} \Delta LGINI_t = & -0.001 + 0.326\Delta LGINI_{t-1} - 0.191\Delta LGINI_{t-2} - 0.010\Delta LSGH_{t-1} - 0.003\Delta LSGH_{t-2} \\ & - 0.050\Delta LİO_{t-1} - 0.027\Delta LİO_{t-2} - 0.007\Delta LEO_{t-1} - 0.015\Delta LEO_{t-2} - 0.584ECM_{t-1} \end{aligned} \quad (7)$$

Hata düzeltme modeli katsayılarına bakıldığında buradaki ECM (Error Correction Model-Hata Düzeltme Modeli) katsayısı kısa dönemde ortaya çıkan dengeden sapmaların ne kadar sürede düzeleceği hakkında bilgi vermektedir. ECM katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olmalıdır. Aksi takdirde tahmin edilen model anlamsız ve yorumlanması zor olmaktadır (Mert ve Çağlar; 2023: 291). Gini katsayısı değişkeni bağımlı değişken iken ECM katsayısının negatif (-0.584) ve %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ($|-2.96| > 1.96$) olduğu gözlemlenmektedir. Yani kısa dönemde herhangi bir kriz veya şok nedeniyle ortaya çıkan dengesizlikler

$1/|-0.584| \approx 1.71$ dönem sonra tekrar dengeye gelecektir yorumu yapılabilmektedir.

Analizin bu aşamasına kadar değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisi olduğu ortaya konmuş, uzun ve kısa dönem katsayı tahminleri yapılmıştır. Elde edilen bulguların doğruluğunu ortaya koyabilmek için modelin bir dizi diagnostik testlerden geçmesi gerekmektedir. Bunlar otokorelasyon, değişen varyans ve normallik testleridir. Tahmin edilen modelin kalıntılarında otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olmaması ayrıca tahmin edilen modelin kalıntılarının normal dağılımlı olması beklenmektedir. Diagnostik test sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur:

TABLO 6 Diagnostik Test Sonuçları

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Otokorelasyon (Breusch-Godfrey)00	0.656	0.81
Değişen Varyans (Breusch-Pagan)	181.68	0.45
Normallik (Jarque-Bera):	3.725	0.88

Tablo 6 incelendiğinde tüm diagnostik testler için olasılık değerlerinin 0.05 değerinden büyük olduğu görülmektedir. Yani tahmin edilen modelin kalıntılarında otokorelasyon ve değişen varyans sorunu olmadığı ayrıca kalıntıların normal dağılım gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu da tahmin edilen modelin iyi bir model olduğunu ortaya koymaktadır.

Tahmin edilen modelin gerekli diagnostik testlerden geçmesinden sonra her bir değişken için zayıf dışsalık testleri yapılmıştır. Bir değişkenin zayıf dışsal olması yalnızca kendi gecikmeli değerlerinden etkilendiği veya ele alınan diğer değişkenlerden etkilenmediği anlamına gelmektedir (Mert ve Çağlar; 2023: 287). Değişkenlerin zayıf dışsalık testi sonuçları Tablo 7'deki gibidir:

TABLO 7 Zayıf Dışsallık Test Sonuçları

Değişkenler	Ki-Kare Test İstatistiği	Olasılık Değeri
LGINI	4.713	0.029*
LSGH	0.093	0.759
LİO	0.512	0.473
LEO	2.079	0.149

Not: * %5 anlamlılık düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 7'deki zayıf dışsallık test sonuçları incelendiğinde LGINI değişkeni için %5 anlamlılık düzeyinde değişkenin dışsal olduğunu söyleyen sıfır hipotezinin reddedildiği yani LGINI değişkeninin içsel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. LGINI değişkeni bağımlı değişken olduğunda hata düzeltme katsayısının negatif (-0.584) ve %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olması ($|-2.96| > 1.96$) bize LSGH, LİO ve LEO değişkenlerinin LGINI değişkeninin uzun dönem nedeni olduğunu göstermektedir. Diğer değişkenlerin olasılık değerlerine

bakıldığında %5 anlamlılık düzeyinde değişkenlerin dışsal olduğunu ifade eden sıfır hipotezi kabul edilmektedir. LSGH, LİO ve LEO değişkenlerinin dışsal olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dışsallık testleriyle seriler arasındaki uzun dönemli nedensellik ilişkilerine bakıldıktan sonra seriler arasındaki kısa dönemli nedensellik ilişkileri araştırılmıştır. Bu amaçla serilere Granger nedensellik testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 8'de gösterilmiştir.

TABLO 8 Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken: $\Delta LGINI$	χ^2	Olasılık Değeri
$\Delta LSGH$	0.184	0.912
$\Delta LİO$	2.946	0.229
ΔLEO	4.277	0.117
Bağımlı Değişken: $\Delta LSGH$		
$\Delta LGINI$	3.136	0.208
$\Delta LİO$	1.039	0.594
ΔLEO	1.954	0.376
Bağımlı Değişken: $\Delta LİO$		
$\Delta LGINI$	2.011	0.365
$\Delta LSGH$	1.526	0.466
ΔLEO	0.760	0.683
Bağımlı Değişken: ΔLEO		
$\Delta LGINI$	3.937	0.139
$\Delta LSGH$	0.740	0.690
$\Delta LİO$	2.535	0.281

Granger nedensellik test sonuçlarına göre tüm olasılık değerlerinin 0.05 değerinden büyük olduğu görülmektedir. Yani kısa dönemde değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada Türkiye için 1987-2017 döneminde sosyal güvenlik harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisi zaman serisi tahmin yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda analizde kullanılan değişkenler Gini katsayısı, sosyal güvenlik harcamaları, işsizlik oranı ve enflasyon oranıdır. Burada işsizlik oranı ve

enflasyon oranı gelir dağılımı eşitsizliğini etkileyen kontrol değişkenler olarak modele dahil edilmiştir. Zaman serisi tahmin yöntemlerini kullanan tüm araştırmalar da olduğu gibi öncelikle serilere uygun birim kök testleri uygulanmıştır. Sonuçta tüm serilerin birinci dereceden entegre yani I(1) oldukları ortaya konmuştur. Modelde ikiden fazla değişken olması ve tüm değişkenlerin I(1) olması değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin analizinde Johansen eşbütünleşme testini uygulama imkanı sunmuştur. Johansen eşbütünleşme testi sonuçları hem iz istatistiği için hem de maksimum özdeğer istatistiği için bir tane eşbütünleşme vektörü olduğunu ortaya koymuştur. Eşbütünleşme ilişkisinin varlığı belirlendikten sonra uzun ve

kısa dönem katsayıları tahmin edilmiştir. Uzun dönem katsayı tahminlerine bakıldığında sosyal güvenlik harcamaları, işsizlik oranı ve enflasyon oranı değişkenleri ile Gini katsayısı arasında aynı yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani sosyal güvenlik harcamalarının artması Gini katsayısını artıracak ve gelir dağılımı eşitsizliği artıracaktır. Bu sonuç Baylan (2019) ve Muinelo-Gallo ve Roca-Sagalés (2014) çalışmalarının sonuçları ile benzerlik gösterirken Şahin ve Ahlatçı (2021) çalışmasının sonucu ile çelişmektedir. Benzer şekilde enflasyon oranının veya işsizlik oranının artması da Gini katsayısını artırarak gelir dağılımı eşitsizliğini artırıcı etki yapacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Ampirik çalışma sonucunda elde edilen sonuçlar çerçevesinde Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğini önlemede ve adil bir gelir dağılımını sağlamada başarılı olamadığı ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımında eşitliği sağlamak için maliye politikalarının

etkin araçlarından biri olan vergi kompozisyonunda değişikliğe gidilmelidir. Bu bağlamda vergi gelirleri içerisinde dolaylı vergilerin payı azaltılırken dolaysız vergilerin payı artırılmalıdır. Diğer bir ifadeyle vergi geliri yüksek olanlardan daha yüksek, düşük olandan daha düşük vergi alınmalıdır. Ayrıca sosyal güvenlik sisteminin temel gelir kaynağı olan prim gelirlerinin tahsil edilmesi ve artırılmasına yönelik politikaların hayata geçirilmesi de önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışanlara insan onuruna yakışır işler sunulmalı ve kayıt dışı istihdamın önüne geçilmelidir. Böylece sosyal güvenlik sistemlerinden beklenen daha çok yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere doğru dikey gelir dağılımı yapılmasına imkân tanıyan transfer harcamaları için daha fazla kaynağa sahip olunacaktır.

ORCID

Tuğba Yılmaz <https://orcid.org/0000-0002-5433-7317>

KAYNAKÇA

- Acar, İ. (2015). Türkiye’de Gelir Dağılımı. HAK-IŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 47, 48-50.
- Altunöz, U. ve Çondur, F. (2019). Sosyal Güvenlik Harcamaları Gelir Dağılımında Etkin Mi? Türkiye Ekonomisi İçin Nedenellik Analizi. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 15(15), 173-18.
- Argun, A. İ. (2016). Finansal Gelişme ve Gelir Eşitsizliği. Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 61-74.
- Baylan, M. (2019). Impact of Social Security Expenditures on Income Distribution: Case Of Turkey. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(3), 2579-2593.
- De Moura, R. L. vd. (2013). Social Security Effects on Income Distribution: A Counterfactual Analysis for Brazil. Applied Economics Letters, 20(7), 631-637.
- Deng, X., Tian, J. ve Chen, R. (2019). Effect of Social Security System on Consumption Through Income and Uncertainty: Evidence from China. Sustainability, 11(7), 1828.
- Engle, R. F. ve Granger, C. W. (1987). Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, And Testing. Econometrica: Journal of the Econometric Society, 251-276.
- Eroğlu, N. vd. (2017). OECD Ülkelerinde Sosyal Yardım Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Panel Veri Analizi. Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3(3), 335-354.
- Gujarati, D. N. (1999). Temel Ekonometri. Çev. Ümit Şenese, Gülay Günlük Şenese. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Hazman, G. G. (2011). Türkiye’de Gelir Dağılımında Adalet ve Sosyal Güvenlik Harcamaları Arasındaki Nedenellik İlişkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(1), 205-216.
- He, L. ve Sato, H. (2013). Income Redistribution in Urban China by Social Security System an Empirical Analysis Based on Annual and Lifetime Income. Contemporary Economic Policy, 31(2), 314-331.
- Johansen S. (1996). Likelihood-based Inference in Cointegrated Vector Auto-Regressive Models. 2nd ed., Oxford: Oxford University Press.
- Johansen, S. (1988). Statistical Analysis of Cointegration Vectors. Journal of Economic Dynamics and Control, 12(2-3), 231-254.
- Johansen, S. ve Juselius, K. (1990). Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Applications to the Demand for Money. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 52(2), 169-210.
- Kalkavan, H. ve Ersin, İ. (2020). Sosyal Harcamalar ile Gelir Dağılımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: OECD Üzerine Bir Uygulama. Sosyal Güvence, (17), 265-282.
- Kidd, S. vd. (2022). Inequality and Social Security in the Asia-Pacific Region. United Nations Development Programme.
- Mert, M. & Çağlar, A. E. (2023). Eviews ve Gauss Uygulamalı Zaman Serileri Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Muinelo-Gallo, L. ve Roca-Sagalés, O. (2014). Is the Fiscal Policy Increasing Income Inequality in Uruguay. Journal of Economics, 2(3), 137-156.
- Özgüler, V. C. (2017). Gelirin Yeniden Dağılımı. Özdemir, Ç. M. ve İslamoğlu, E. (Eds.). Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Kavram-Teori-Uygulama içinde (ss. 61-75). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Phillips, P. C. ve Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression. Biometrika, 75(2), 335-346.
- Pradhan, M. A. H. ve Quazi, R. (2022). The Relationship Between Public Social Security Expenditures and Poverty, Income Inequality, and Gdp Growth: An Empirical Case Study of Bangladesh. The Journal of Developing Areas, 56(4), 65-77.

22. Polacko, M. (2021). Causes and Consequences of Income Inequality: An Overview. *Statistics, Politics and Policy*, 12(2), 341-357.
23. Sevüktekin, M. ve Çınar, M. (2017). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*. Bursa: Dora Yayıncılık.
24. Şahin, S. ve Ahlatçı, D. (2021). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik Harcamalarının Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 24(2), 307-322.
25. Vazquez-Alvarez, R., Xu, D. ve Belser, P. (2022). *Global Wage Report 2022-23: The Impact of Inflation and COVID-19 on Wages and Purchasing Power (1st ed.)*. ILO.
26. Verberi, C. Ve Yaşar, S. (2021). The Effects of Social Spending on Income Inequality in 30 OECD Countries. *İstanbul İktisat Dergisi*, 71(1), 39-57.
27. Yardımcıoğlu, F. ve Yayla, Y. E. (2020). Sosyal Harcamaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri Örneği. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 7(19), 34-48.
28. Yu, L. R. ve Li, X. Y. (2021). The Effects of Social Security Expenditure on Reducing Income Inequality and Rural Poverty in China. *Journal of Integrative Agriculture*, 20(4), 1060-1067.

Yahudi Etkisini Anlamak I: Yahudi Aktivizminin Arka Plân Özellikleri*

Hüseyin BAL¹

¹ Doç. Dr.,
Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Kamu Yönetimi Bölümü
huseyin_b@hotmail.com

* Bu çeviri Kevin MacDonald'ın
*Understanding Jewish Influence I:
Background Traits for Jewish Acti-
vism* adlı İngilizce eserinden
Türkçe'ye aktarılmıştır.

Öz

Yahudi topluluklar, Antik dünyadan başlayarak, tarih boyunca Batı toplumları içinde defalarca güç ve nüfuz sahibi bir konuma ulaşmışlardır. Bu makalede, Yahudilerin söz konusu etkiyi yaratmalarına imkân veren uygun arka plan özelliklerini tartışacağım: Bunlar “etnosentrizm”, “zekâ ve zenginlik”, “psikolojik yoğunluk” ve “saldırganlık” olmak üzere dört tanedir. Burada üzerinde en çok duracağım özellik olan Yahudi etnosentrizmini tarihsel, antropolojik ve evrimsel olmak üzere üç bağlamda ve üç kritik psikolojik süreçle ilişkisi içinde tartışacağım. Bunlar ahlâkî tikelcilik, kendini kandırma ve algılanan tehdit koşulları altında dışlayıcı ve otoriter gruplar halinde bir araya gelme yönündeki güçlü Yahudi eğilimidir.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Etnik-Merkezcilik, Zekâ, Psikolojik Yoğunluk, Saldırganlık.

Understanding Jewish Influence I: Background Traits for Jewish Activism

Abstract

Beginning in the ancient world, Jewish populations have repeatedly attained a position of power and influence within Western societies. I will discuss Jewish background traits conducive to influence: ethnocentrism, intelligence and wealth, psychological intensity, aggressiveness, with most of the focus on ethnocentrism. I discuss Jewish ethnocentrism in its historical, anthropological, and evolutionary context and in its relation to three critical psychological processes: moral particularism, self-deception, and the powerful Jewish tendency to coalesce into exclusionary, authoritarian groups under conditions of perceived threat.

Keywords: Judaism, Ethnocentrism, Intelligence, Psychological Intensity, Aggression.

Bu makale Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Atıf/Cite as: MacDonald, K. (2023). Understanding Jewish Influence I: Background Traits for Jewish Activism - Yahudi Etkisini Anlamak I: Yahudi Aktivizminin Arka Plân Özellikleri, (Çev. Bal, H.) . Karadeniz Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4(2), 46-65.

Yahudiler, içinde yaşadıkları toplumlar üzerinde her zaman muazzam etkilerde bulunmuşlardır. Bunun nedeni, Yahudiliğin merkezinde yer alan çeşitli niteliklerdir: Her şeyden önce, Yahudiler etnosentriktir ve son derece organize, uyumlu ve etkili gruplar halinde iş birliği yapabilirler. Aynı zamanda yüksek zekâ da önemlidir. Buna zekânın servet edinme, medyada öne çıkma, akademik dünyada ve hukuk mesleğinde seçkinlik kazanmadaki faydası da dâhildir. Öte yandan daha az ilgi gören diğer iki nitelik olan psikolojik yoğunluk ve saldırganlığı da tartışacağım.

Etnosentrizm, zekâ, psikolojik yoğunluk ve saldırganlık gibi dört arka plân özelliği, Yahudilerin zorlu, etkili gruplar –yani aralarında yaşadıkları halklar üzerinde güçlü, dönüştürücü etkileri olabilen gruplar- üretebilmelerine aracılık etmektedir. Modern dünyada bu özellikler akademik dünyayı, ana akım ve elit medya dünyasını etkilemekte ve böylece geleneksel toplumlara kıyasla Yahudilerin etkinliğini artırmaktadır. Bununla birlikte, Yahudiler yeterli sayıda buldukları toplumlarda sürekli olarak elit ve güçlü bir grup haline gelmişlerdir. Genellikle küçük bir azınlık olan Yahudilerin uzun bir tarihî olaylar listesinin merkezinde yer alması dikkat çekicidir. Dördüncü yüzyılda Batı’da Hıristiyan hâkimiyetinin oluştuğu yıllarda Yahudiler Kilise Babalarının gündemindeydi. Gerçekten de dördüncü yüzyıl Kilisesinin Yahudi karşıtı güçlü tutum ve yasalalarının, Yahudilerin ekonomik gücüne ve Yahudi olmayanların köleleştirilmesine karşı savunmacı bir tepki olarak anlaşılması gerektiğine daha önce değinmişim.¹ Görünüşte Hıristiyanlığı kabul eden ancak evlilik ve ticaret yoluyla etnik bağlarını sürdüren Yahudiler, İspanya, Portekiz ve Yeni Dünya’daki İspanyol kolonilerinde 250 yıl süren Engizisyonun odak noktası olmuşlardır. Temelde Engizisyon, bu “Yeni Hıristiyanların” ekonomik ve siyasî ege-menliğine karşı savunmacı bir tepki olarak görülmelidir.²

Yahudiler aynı zamanda yirminci yüzyılın tüm önemli olaylarının göbeğinde yer almışlardır. Yahudiler, Sovyetler Birliği’ni kuran Bolşevik devriminin önemli bir bileşeni idiler ve en azından İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme kadar Sovyetler Birliği’nde elit bir grup olarak kaldılar. Keza Almanya’da Nasyonal Sosyalizmin önemli bir odağıydılar hatta Avrupa kökenli ülkelere beyaz olmayan kitlesel göçün teşvik edilmesi de dâhil olmak üzere, Amerika Birleşik

Devletleri’nde 1965 sonrası kültürel ve etnik devrimin başlıca taşıyıcıları oldular.³ Günümüz dünyasında, örgütlü Amerikan Yahudi lobi grupları ve Bush yönetimi ve medyasında derin bağlantıları olan Yahudiler, neredeyse tüm Arap dünyasına karşı savaşa yol açan İsrail yanlısı ABD dış politikasının da perde arkasında yer almışlardır.

Nasıl oluyor da bu kadar küçük bir azınlık Batı tarihi üzerinde bu kadar büyük etkilere sahip olabiliyor? Bu makale, bu soruya cevap arayan Yahudi etkisi üzerine üç bölümlük bir serinin ilkidir. Serinin bu ilk makalesi, Yahudi etnosentrizmine ve Yahudilerin başarısını etkileyen diğer arka plan özelliklerine bir giriş mahiyetindedir. İkinci makale, yirminci yüzyıl Yahudi etnosentrizminin mükemmel örneği ve oldukça etkili Yahudi entelektüel/siyasî hareketinin bir timsali olarak Siyonizm’i tartışmaktadır. Daha geniş bir amaç ise Yahudi tarihiyle ilgili bir genellemeyi tartışmak olacaktır; yani uzun vadede Yahudi toplumunun daha aşırı unsurlarının diğerleri üzerinde galebe çalmasını ve tüm grubun yönünü belirlemesini. Jonathan Sacks’ın da işaret ettiği gibi, cemaatin gelecekteki yönünü belirleyen, şu anda özellikle ABD’deki son derece etkili ve güçlü Yahudi aktivist örgütler ile İsrail’deki aşırı milliyetçi unsurlardan oluşan kararlı çekirdektir.⁴ Üçüncü ve son makale, Yahudi entelektüel ve siyasî hareketi olarak neo-muhafazakârlığı tartışacaktır. Yahudiler hakkındaki üçlememde neo-muhafazakârlığa değinmiş olsam da,⁵ bu hareketin ABD dış politikası üzerindeki mevcut etkisi çok daha kapsamlı bir incelemeyi gerektirmektedir.

YAHUDİLER HİPERETNOSENTRİKTİRLER

Başka bir yazımda Yahudilerin aşırı etnosentrizminin Orta Doğu kökenlerine kadar uzandığını ileri sürmüştüm.⁶ Geleneksel Yahudi kültürü, Yahudileri bölgenin ata kültürleriyle özdeşleştiren bir dizi özelliğe sahiptir. Bunlardan en önemlisi, Yahudilerin ve diğer Orta Doğu kültürlerinin, erkeklerin egemen olduğu büyük grupları destekleyen koşullar altında evrimleşmiş olmasıdır.⁷ Bu gruplar temelde, Eski Ahit’te onaylanan amca-yeğen evliliği de dahil olmak üzere, yüksek düzeyde endogami (yani akrabalık grubu içinde evlilik) ve akraba evliliğine (yani kan akrabalıklarıyla evlilik) sahip geniş ailelerdi. Bu özellikler Batı Avrupa’daki eğilimlerin tam tersidir (Bkz. Tablo 1).⁸

¹ MacDonald 1998a, Ch. 3.

² MacDonald 1998a, Ch. 4.

³ MacDonald 1998b/2002.

⁴ Sacks 1993, ix–x.

⁵ MacDonald 1998b/2002, passim.

⁶ MacDonald 1994/2002, Ch. 8; 1998b/2002, Preface.

⁷ Burton et al. 1996.

⁸ Bkz. MacDonald 1994/2002, Chs. 3 ve 8 Yahudilerin çok eşlilik, endogami ve akraba evliliğine yönelik eğilimleri hakkında bir tartışma için.

TABLO 1 Avrupa ve Yahudi Kültür Formları Arasındaki Zıtlıklar

	AVRUPA KÜLTÜR ÖZELLİKLERİ	YAHUDİ KÜLTÜR ÖZELLİKLERİ
Evrimsel Tarih	Kuzeyli Avcı-Toplayıcılar	Orta Eski Dünyalı Çobanlar
Akrabalık Sistemi	Çift yönlü; Zayıf Atamerkezci	Tek yönlü; Güçlü Atamerkezci
Aile Sistemi	Çekirdek aile	Geniş Aile; Ortak Ev
Evlilik Uygulamaları	Dış eşli; Tek eşli	İç eşli; Akraba; Çok eşli
Evlilik Psikolojisi	Arkadaş canlısı; Karşılıklı Rıza ve Sevgiye Dayalı	Çıkarıcı; Aile Stratejisi ve Akrabalık Grubunun Kontrolüne Dayalı
Kadının Konumu	Nispeten Yüksek	Nispeten Düşük
Sosyal Yapı	Bireyci; Cumhuriyetçi; Demokratik	Kolektivist; Otoriter; Karizmatik Liderler
Yabancı Düşmanlığı	Nispeten Düşük	Nispeten yüksek; "Hiperksenofobi"
Sosyalleşme	Bağımsızlığa ve Kendine Güvene Vurgu Yapar	Grup İçi Özdeşleşmeyi ve Akrabalık Grubuna Karşı Yükümlülükleri Vurgular
Entelektüel Duruş	Akıl; Bilim	Dogmatizm; Grup İçi Otoriteye ve Karizmatik Liderlere Teslimiyet
Ahlâkî Duruş	Ahlâkî Evrenselcilik: Ahlâk Grup Bağlılığından Bağımsızdır	Ahlâkî Özelcilik; Grup İçi/Grup Dışı Ahlâk; "Yahudiler için iyi olan şey iyidir"

Batı toplumları bireyciliğe meyilli iken, Yahudilerin temel kültürel formu kolektivizmdir; burada güçlü bir grup kimliği ve grup sınırları duygusu vardır. Ortadoğu toplumları antropologlar tarafından nispeten geçirgen olmayan, akrabalık temelli gruplar halinde örgütlenmiş "segmenter toplumlar" olarak nitelendirilmektedir.⁹ Grup sınırları, Yahudilerin tarihleri boyunca sıklıkla yaptıkları gibi, genellikle saç stili veya kıyafet gibi dış göstergelerle pekiştirilir. Carleton Coon'un aşağıdaki anlatımında görüldüğü gibi, farklı gruplar homojenliklerini korudukları farklı bölgelere diğer homojen gruplarla birlikte yerleşirler:

Burada ideal olan, bir ülkenin vatandaşlarının bir bütün olarak tekdüzeliğini değil, her bir özel kesim içinde tekdüzeliği ve kesimler arasında mümkün olan en büyük zıtlığı vurgulamaktır. Her etnik birimin üyeleri kendilerini bazı sembollerle tanımlama ihtiyacı hissederler. Eğer tarihleri nedeniyle ırksal bir özelliğe sahiplerse, bunu özel saç kesimleri ve benzerleriyle pekiştireceklerdir; her durumda ayırt edici giysiler giyecek ve ayırt edici bir şekilde davranacaklardır.¹⁰

Bu toplumlar hiçbir şekilde çok kültürlülüğün mutlu cennetleri değildir. Gruplar arası çatışma genellikle yüzeyin hemen altında gizlidir. Örneğin, on dokuzuncu yüzyıl Türkiye'sinde Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar bir

tür yüzeysel uyum içinde yaşamış ve hatta aynı bölgelerde ikamet etmişlerdir; ancak "en ufak bir kıvılcım fitili ateşlemeye yetmiştir."¹¹

Yahudiler, Orta Doğu'nun hiperkolektivizm ve hiperetnosentrizm eğiliminin en uç noktasındadırlar. Yahudilik üzerine yazdığım üçlemede Yahudi aşırı etnosentrizmine dair birçok örnek verdim ve birçok yerde Yahudi aşırı etnosentrizminin biyolojik temelli olduğunu öne sürdüm.¹² Ortadoğu etnosentrizmi ve fanatizmi, belki de yirminci yüzyılın en önemli evrimsel biyoloğu olan William Hamilton da dâhil olmak üzere birçok insanı çok etkilemiştir. Hamilton şöyle yazmaktadır:

Dünyanın en ikna edici ve aynı zamanda en bölücü ve birbirleriyle uyumsuz üç dinini yaratacak kadar çeşitli ve yoğun doğruluk duygularını besleyen dünyanın bu bölümünde ne olduğunu merak eden ilk kişinin ben olmadığımı eminim. Genellikle güçlü duygularımızın köklerini aradığım yerde, içimizdeki en derin kısımda, biyolojimizde ve evrimimizde kökleri ayırt etmek zordur.¹³

Hamilton daha sonra Yahudilik üzerine yazdığım ilk iki kitaba atıfta bulunarak, "bu konu üzerine yakın zamanda yazılmış bir tez bile, genel temasına ne kadar katılsam da, bana tartışmanın bu noktasına pek ulaşamamış gibi görünüyor" demiştir. Yahudi etnosentrizmini tanımlama ya da

⁹ Örn. Coon 1958, 153; Eickelman 1981, 157–174.

¹⁰ Coon 1958, 153.

¹¹ Dumont 1982, 222.

¹² MacDonald 1994/2002, Ch. 8; MacDonald 1998a, Ch. 1.

¹³ Hamilton 2001, p. 273. Hamilton Yahudiliği, yemek hazırlama gibi kültürel uygulamaların rol oynadığı bir türleşme olayına benzetmektedir: "Biyolojik durumlardan temel (ancak ılımlı) farkı, Yahudiliğin bir zamanlar genlerin daha yavaş bir şekilde yaptığı şeyin yerine kültürel bir kalıtım unsuru kullanmaya başlamış olmasıdır" (s. 271). Ayrıca,

"Hayvanlar dünyasında, karıncalar belki de Homo'nun tipik niş genişliği için en yakın eşdeğerini sağlar. Uzmanlaşmamış bir karınca türünün bir İncil'i olsaydı, bu İncil'de yiyecek, karınca soykırımı ve benzeri konularda gerçek İncil'de bulduklarına son derece benzer emirler bulmayı beklerdim ve bunların her bir karınca kolonisinin varoluş mücadelesinde iyi hizmet ettiğini düşünmekte zorluk çekmezdim" (s. 271).¹⁴ Hamilton 2001, 271–272.

analiz etme konusunda yeterince ileri gidemediysem, bunun nedeni belki de konunun her yerde psikolojik sonuçları olan, neredeyse akıl almaz derecede derin görünmesidir. Bir pan-hümanist olarak Hamilton, insan etnosentrizminin ve özellikle de Yahudi etnosentrizminin sonuçlarının çok iyi farkındaydı. Yahudiliği yeni bir insan türünün yaratılmasına benzeten Hamilton şunları kaydetmiştir:

Hümanist bir bakış açısıyla, Marslıların bin yıl kadar önce kasaba ve köylerde görmeyi düşündükleri bu “türler” iyi bir şey miydi? Kristallerinin büyümesine izin vermesi miydik; onları geriye dönük olarak onaylıyor muyuz? Toprak ilhâki yoluyla sayılarının artması, yakın zamanda Arapları katleden bir katilin kahramanlaştırılması [örneğin 1994’te El-Halil’deki Patrik Mağarası’nda aralarında çocukların da bulunduğu 29 Arap’ı öldüren Baruch Goldstein] ve çoğu kesinlikle Yahudi olmayan çalışanlarını dolandırarak İsrail’i kısmen zenginleştiren bir yayıncılık patronuna [Robert Maxwell] onurlu cenaze töreni yapılmasıyla, bazı İsraililer tıpkı eski İsrail Oğulları ve Nazi Almanları gibi “ırkçı” ve sınırsız bir rekabetten yana görünmektedir. Ülkenin büyüklüğü ve dünyanın izleme derecesiyle orantılı olarak, panhümanizmden bu geri dönüş eğilimini ele veren eylemlerin kendileri henüz küçük görünebilir; ancak bunların ardındaki ruh, hem insanlarda hem de hayvanlarda uzun zamandır var olan eğilimlerle neredeyse aynı görünmektedir.¹⁴

Yahudi etnosentrizmi hakkında düşünmek için iyi bir başlangıç, İsrail Shahak’ın çalışmasıdır; özellikle de İsrail’de Yahudi Köktencililiği adlı ortak çalışması.¹⁵ Günümüz köktencileri, Aydınlanma öncesi (yani yaklaşık 1750 öncesi) Yahudi topluluklarının yaşamını yeniden yaratmaya çalışmaktadırlar. Bu dönemde Yahudilerin büyük çoğunluğu Cabbala-Yahudi mistisizmine inanıyordu. Gershom Scholem gibi etkili Yahudi akademisyenler, Kabala’nın¹⁶ evrenselci bir mesajı olduğunu öne sürmek için “insanlar”, “insanoğlu” ve “kozmetik” gibi kelimeler kullanılarak Kabala’daki bariz ırkçı, dışlayıcı materyali görmezden gelmişlerdir. Asıl metin kurtuluşun sadece Yahudiler için olduğunu, Yahudi olmayanların ise “şeytani ruhlara” sahip olduğunu söylemektedir.¹⁷

Bu tür ifadelerde görülen etnosentrizm sadece geleneksel Yahudi toplumunda bir norm olmakla kalmamış, aynı zamanda İsrail siyaseti üzerinde önemli etkileri olan çağdaş Yahudi köktencililiğinin güçlü bir akımı olmaya devam etmiştir. Örneğin, Lubavitcher Rebbe diye tanınan Haham Menachem Mendel Schneerson, Yahudiler ve

Yahudi olmayanlar arasındaki farkı tanımlarken şöyle demektedir:

Bir kişinin sadece daha üstün bir seviyede olduğu derin bir değişim vakası söz konusu değildir. Aksine... tamamen farklı bir türün söz konusu olduğu bir durumla karşı karşıyayız. Yahudi bir kişinin bedeni dünyadaki tüm ulusların [üyelerinin] bedeninden tamamen farklı bir niteliktedir... [Bedenin] içsel niteliğindeki farklılık... o kadar büyüktür ki, bedenler tamamen farklı türler olarak değerlendirilebilir. Talmud’un Yahudi olmayanların bedenleri hakkında [Yahudilerin bedenlerine kıyasla] yaradılıştan gelen bir tutum farklılığı olduğunu belirtmektedir: “onların bedenleri fuzulidir”... Ruh konusunda daha da büyük bir fark vardır. Birbirine zıt iki tür ruh vardır; Yahudi olmayan ruh üç şeytani küreden gelirken, Yahudi ruhu kutsallıktan kaynaklanır.¹⁸

Bu Yahudi benzersizliği iddiası, Holokost aktivisti Elie Wiesel’in “bizim her şeyimiz farklıdır” iddiasını yansıtmaktadır. Yani Yahudiler “ontolojik olarak” istisnâdirlir.¹⁹

Shahak ve Mezvinsky tarafından tanımlanan Gush Emunim ve diğer Yahudi köktendinci mezhepler, Yahudileri ve Yahudi olmayanları tamamen farklı türler olarak algılayan, Yahudileri goyimlerden²⁰ kesinlikle üstün gören ve radikal bir şekilde farklı bir ahlâki koda tâbi tutan uzun bir ana akım Yahudi geleneğinin parçasıdır. Dolayısıyla, Yahudi halkının çıkarlarını ve bekasını savunmayı en önemli etik hedef haline getiren Yahudi geleneği, ahlâki evrenselcilik ile tezat teşkil etmektedir:

Pek çok Yahudi, özellikle bugün İsrail’deki dindar Yahudiler ve onların yurtdışındaki destekçileri, diğer Yahudilerin görmezden gelmek veya açıklamak istedikleri geleneksel Yahudi ahlâkına bağlı kalmaya devam etmektedir. Örneğin, Nablus/Şekem’deki Yusuf Mezarı’ndan Haham Yitzhak Ginzburg, birkaç öğrencisinin genç bir Arap kızını öldürme şüphesiyle tutuklanmasının ardından şöyle demiştir: “Yahudi kanı Yahudi olmayan birinin kanıyla aynı değildir.” Haham Ido Elba da “Tevrat’a göre, savaş zamanında pikuah nefes (hayat kurtarma) durumundayız ve böyle bir durumda herhangi bir Yahudi olmayan kişiyi öldürebiliriz” demiştir. Haham Yisrael Ariel ise 1982 yılında şöyle yazmıştır: “Beirut İsrail topraklarının bir parçasıdır. [Bu, Yaratılış 15: 18-20 ve Yeşu 1 3-4’te Tanrı ile İbrahim arasındaki Antlaşmada belirtilen İsrail’in sınırlarına bir göndermedir]... liderlerimiz tereddüt etmeden Lübnan ve Beyrut’a girmeli ve her birini öldürmeliydi. Geriye tek bir hatıra bile kalmamalıydı.” CNN’de “Araplara ölüm” sloganları atanlar genellikle Yeşiva öğrencileridir.

¹⁴ Shahak and Mezvinsky 1999.

¹⁵ Ibid., p. 58.

¹⁶ *Kabala*, Yahudi mistizminde içe yönelik (izoterik) bir disiplin, düşünce ekolü veya kurallar bütünüdür. (çev.)

¹⁷ Shahak and Mezvinsky 1999 içinde, 59–60.

¹⁸ Shahak and Mezvinsky 1999 içinde, 59–60.

¹⁹ Wiesel 1985, 153.

²⁰ *Goyim*, Yahudilerin kendilerinden olmayanlar için kullandıkları terimdir. (çev.)

Son zamanlarda İsrail’de ve yurtdışında görülen davalarda belgelenen dini liderlerin hırsızlık ve yolsuzlukları, Yahudilik ve etik arasındaki ilişkiyi sorgulatmaya devam etmektedir.²¹

Ahlâkî tikelcilik en saldırgan haliyle Gush Emunim²² gibi aşırı milliyetçiler arasında görülebilir. Gush Emunim’e göre;

Yahudiler normal bir halk değildir ve olamazlar. Yahudilerin ebedi benzersizliği Sina Dağı’nda Tanrı ile Yahudi halkı arasında yapılan Ahit’in sonucudur... Bunun anlamı, Yahudiler için aşkın zorunlulukların, normal ulusların davranışlarını bağlayan ahlâkî yasaları etkin bir şekilde geçersiz kılmasıdır. Gush Emunim’in en üretken ideologlarından biri olan Rabbi Shlomo Aviner, Yahudi halkına yönelik ilâhî emirlerin “ulusal haklara ilişkin insanî kavramları aştığını” savunmaktadır. Tanrı’nın diğer uluslardan soyut adalet ve doğruluk kurallarına uymalarını isterken, bu tür yasaların Yahudiler için geçerli olmadığını açıklamaktadır.²³

Bu serinin ikinci makalesinde de tartışıldığı üzere, Yahudi toplumu içindeki en aşırı unsurlar nihayetinde topluma bir bütün olarak yön vermektedir. Bu köktenci ve aşırı milliyetçi gruplar, geleneksel Yahudi kültürünün kalıntıları olan küçük marjinal gruplar değildirler. İsrail halkı ve Diaspora’daki pek çok Yahudi tarafından büyük saygı görmektedirler. İsrail hükümeti, özellikle de Likud hükümetleri ve Ariel Şaron başkanlığındaki son ulusal birlik hükümeti üzerinde büyük bir etkiye sahiptirler. Gush Emunim üyeleri İsrail ordusunun seçkin birliklerinin önemli bir yüzdesini oluşturmaktadır ve son derece etnosentrik oldukları hipotezinde beklendiği gibi, Filistinlilere vahşî ve acımasız bir şekilde davranmaya diğer İsrail askerlerinden çok daha isteklidirler. Dinî partiler toplamda İsrail seçmeninin yaklaşık %25’ini temsil etmektedir²⁴ ki bu oran dindar Yahudilerin yüksek doğurganlığı ve Filistinlilerle yaşanan sıkıntıların diğer İsrailileri bu grupların davalarına daha sempatik hale getirmesi nedeniyle artacaktır. İsrail siyasetinin bölünmüş durumu ve dinî grupların artan sayıları göz önüne alındığında, gelecekteki hükümetlerin onların katılımı olmadan kurulması pek olası değildir. Bu nedenle Filistinlilerin tamamen teslim olması ya da kovulması dışında Orta Doğu’da barış pek mümkün görünmemektedir.

Yahudi ahlâkî tikelciliğine ilişkin iyi bir tartışma, -muhtemelen geriye kalan tek liberal Yahudi yayını olan- Tikkun’da yakın zamanda yayınlanan bir makalede bulunabilir. Kim Chernin, neden bu kadar çok Yahudi’nin “İsrail’i

eleştirmekte zorlandığını” merak ediyor.²⁵ İsrail’in eleştirilmesinin önünde muhtelif engeller bulunmaktadır:

1. Yahudilerin her zaman tehlikede olduklarına, zaten her zaman öyle olduğuna ve dolayısıyla şimdi de tehlikede olduklarına dair bir inanç. Bu da: 2. Eleştirinin bir saldırı olduğu ve bizi yıkıma götüreceği ısrarı. Bu da köklerini 3. Yahudilere (veya İsrail’e) yönelik her türlü olumsuzluğun antisemitizm belirtisi olduğu ve (yine kaçınılmaz olarak) yıkımımıza yol açacağı varsayımı... 6. Yeterli miktarda acı çekmenin şiddete başvurma hakkı verdiğine dair daha da gizli bir inanç... 7. İnançlarımızın, ideolojimizin (veya teolojimizin) diğer insanların hayatlarından daha önemli olduğu inancı.

Chernin, Yahudilerin ahlâkî partikülerizm (tikelcilik) psikolojisini şu şekilde ifade etmektedir:

Gözümüzü dört açarız, işaretleri okuruz, imaları tespit ederiz, delilleri toplarız; tam da hayal ettiğimiz gibi, halkımızın hayatta kalmasının sürekli tetikte olan koruyucuları haline geliriz. Tehlike altında olduğumuzu hayal ettiğimiz, tehlike altında olduğumuzda ısrar ettiğimiz için, içimizden birinden bile gelse, herhangi bir olumsuzluk, eleştiri veya sitem abartılı boyutlara ulaşır; bu tür eleştirileri hayatımızı tehdit eden bir saldırı olarak algılamaya başlarız. Korkuya giden yol açıktır. Ancak bu algıya yatkınlığımızın kendisi de farkına varmadığımız tehlikelerimizden biridir. Dünyadaki tehlikeli konumumuzu belirlemek için kanıt topladıkça, yavaş yavaş bu dünyayı seçici bir şekilde algılamaya başlarız. Dikkatimiz nesli tükenmekte olan tür olarak kendimize odaklandığından... kendimize hiçbir zarar veremeyeceğimiz sonucuna varıyoruz. İsrail’de yaşarken seçici algılama pratiği yaptım. Arap komşularımıza ait topraklarda yaşadığımızı fark edene kadar Lübnan sınırındaki küçük kibbutzumuz²⁶ beni çok mutlu etmişti. Gözüm kör olmuş olmalı ki, bu toprakları nasıl elde ettiğimizi sormadım...

Yahudi etnosentrizminin derinliği, tarihsel zulüm duygusuyla yakından bağlantılıdır. Yahudi hafızası, zulmün ve yaklaşan kıyametin hafızasıdır; her türlü tepkiyi haklı çıkaran bir hafızadır çünkü nihayetinde söz konusu olan Yahudilerin bekasıdır:

Nereye bakarsak bakalım, yaklaşan Yahudi yıkımından başka bir şey göremiyoruz... Birkaç yıl önce Nürnberg’in güzel bir meydanında yürürken bir tabelayı okumak için durdum. Şu hikâyeyi anlatıyordu: Ortaçağ boyunca, bir meydan için yer açmak isteyen kasaba yönetimi, daha

²¹ Adelman 1999.

²² *Gush Emunim*, İsrail’in aşırı milliyetçi Ortodoks Yahudi sağcı aktivist hareketidir ve kendini Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Golan Tepeleri’nde Yahudi yerleşimleri kurmaya adanmıştır. (Çev.)

²³ Lustick 1987, 123–124.

²⁴ Shahak and Mezvinsky 1999, 8.

²⁵ K. Chernin, Tikkun, Sept./Oct. 2002.

²⁶ *Kibbutz*, İsrail’de geleneksel olarak tarıma dayalı tüm mülkiyetin ortak olduğu komün-kollektif tarzı yaşayan topluluklara verilen isimdir. İsrail devletinin kuruluşunda önemli etkileri olmuştur. Zamanla çiftçiliğin yanı sıra imalat sanayisi ve yüksek teknoloji işletmeler de ekonomik aktiviteye dâhil olmuştur. Sosyalizmi ve Siyonizm’i ütöpik bir şekilde bir araya getiren kibbutizm İsrail’e mahsus bir deney olarak gelişmiş geçmiş en büyük ortaklaşa toplum hareketlerinden biridir. (Wikipedia)

önce bu alanı doldurmuş olan Yahudileri yakmış, yıkmış ve küle çevirmiş. Hikâye bu. Bu olaydan sonra meydanda yürürken kendimi çok huzursuz hissettim ve sonunda yürümeyi bıraktım. Almanya'da Davut yıldızı takarak dolaşan bir kadın olarak elbette kendimi tehlikede hissediyordum. Ama bundan da öte, yüzlerce yıl önce halkımın öldürülmesini düşünmeye başlamışken, bu kadar canlı, bu kadar mutlu bir şekilde tatilde olduğum için dikkat çekici ve korkunç bir öz suçlama yaşadım. O levhayı okuduktan sonra eğlenmeyi bıraktım ve eski Yahudi toplumuna yapılan kötü muamelenin başka işaretlerini ve izlerini aramaya başladım. Nürnberg'de daha uzun süre kalsaydım, bu yönde daha fazla ilerleyseydim, kısa süre içinde, meydandaki bir açık hava kafesinde dondurma yiyen çağdaş Almanlar tarafından kişisel olarak benim ve halkımın tehdit edildiğine inanmaya başlayabilirdim. Orta Doğu'da, bir savaş bölgesinin ortasında bu alarm eğilimi çok güçlü olmalı!...

Buradaki güçlü tarih duygusuna dikkat ediniz. Yahudiler çok uzun bir tarihsel hafızaya sahiptirler. Yüzyıllar önce meydana gelen olaylar onların mevcut algılarını şekillendirmektedir.

Bu güçlü grup tehlikesi ve tarihsel şikâyet duygusu, Yahudi retoriğinde tekrar tekrar işlenen hiperbolik bir Yahudi düşünce tarzıyla ilişkilidir. Chernin'in "herhangi bir olumsuzluk, eleştiri veya sitem, içimizden birinden bile gelse, abartılı boyutlar kazanır" yorumu özellikle önemlidir. Yahudi zihninde tüm eleştiriler bastırılmalıdır çünkü bunu yapmamak yeni bir Holokost riskini göze almak anlamına gelecektir: "Antisemit bir olaya aşırı tepki vermek diye bir şey yoktur, her yerde var olan tehlikeyi abartmak diye bir şey yoktur. Amerikan toplumunda tehlikeli alametler olduğu fikriyle alay eden herkes 'Holokost'tan ders almamıştır'." ²⁷ Amerikan Yahudi Komitesi tarafından yayınlanan önde gelen neo-muhafazakâr dergi *Commentary*'nin editörü Norman Podhoretz buna bir örnek teşkil etmektedir:

Benim şahsî görüşüme göre Avrupa Yahudilerinin başına gelenler bilinçaltına bir ders yerleştirmişti... Bu ders, Yahudi öğrencilere kota uygulayan ya da ebeveynlerinin modaya uygun kulüplere katılmasını veya prestijli Wall Street hukuk firmalarında iş bulmasını engelleyen nispeten zararsız kibar Yahudi karşıtlığının bile kitlesel katliamlarla sonuçlanabileceği idi. ²⁸

Bu, intikam içeren bir "kaygan zemin" argümanıdır. Şema şu şekildedir: Yahudilerin eleştirilmesi Yahudilerden hoşlanılmadığını gösterir; bu da Yahudilere karşı düşmanlığa, o da Hitler'e ve nihayetinde toplu katliama yol açar. Bu nedenle Yahudilere yönelik tüm eleştiriler bastırılmalıdır.

Böyle bir mantıkla, Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinlilerin haklarıyla ilgili tartışmaları "İsrail'in bekası" söz konusu olduğu için reddetmek kolaylaşır. Örneğin, yeni muhafazakâr yayıncı David Horowitz tarafından dağıtılan aşağıdaki ilânı düşünün:

Orta Doğu'daki mücadele haklı – haksız mücadelesi değildir. Arapların Yahudi devletini yok etmek için elli yıldır gösterdikleri çaba ve genelde Arap devletlerinin özelde ise Filistinli Arapların İsrail'in varlığını kabul etmeyi reddetmeleriyle ilgilidir... Orta Doğu çatışması İsrail'in toprakları işgal etmesi ile değildir; Arapların İsrail ile barış yapmayı reddetmesiyle ilgilidir ve bu da Yahudi devletini yok etme arzularının bir ifadesidir. ²⁹

"İsrail'in bekası" argümanları böylece su gibi kıt kaynakların tahsisi, Filistin topraklarına el konulması, toplu cezalandırma, işkence ve Filistinli toplulukların tamamen izole, askerî işgal altında, Bantustan tipi yerleşim bölgelerine indirgenmesi gibi kaygıların önüne geçiyor. Bu mantık, İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'yi işgalini eleştirenlerin aynı zamanda İsrail'in yok edilmesini ve dolayısıyla milyonlarca Yahudi'nin kitlesel olarak öldürülmesini desteklediğini ima etmektedir.

Benzer şekilde, Carter döneminde Suudî Arabistan'a askeri donanım satılması tartışmaları sırasında "İsrail lobisi, Holokost adlı TV dizisine dayanan kitapların Kongre'ye dağıtılması da dahil olmak üzere her yolu denedi". Kongre'deki başlıca Yahudi lobi grubu olan Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (American Israel Public Affairs Committee-AIPAC), "Altı milyon Yahudi'nin yok edilmesine ilişkin bu tüyler ürpertici açıklama, İsrail'in mevcut müzakereler sırasında dış garantilere dayanmayan güvenlik konusundaki endişelerinin altını çizmektedir" şeklinde bir not eklemiştir. ³⁰ Başka bir deyişle, çok az askerî kabiliyeti olan geri kalmış bir krallık olan Suudî Arabistan'a AWACS keşif uçakları satmak, milyonlarca Yahudi'nin yok edilmesine ortak olmakla eşdeğerdir.

Yahudilerin ABD'ye göç konusundaki düşünceleri de aynı mantığı yansıtmaktadır. Yahudi bir muhafazakâr olan Lawrence Auster bu mantığı şu şekilde açıklamaktadır:

Norman Podhoretz tarafından savunulan "tüm bağnazlıklar bölünemez" şeklindeki liberal düşünce, iç grup/dış grup hissiyatının tüm tezahürlerinin temelde aynı ve eşit derecede yanlış olduğunu ima eder. Bazı dış grupların iç gruptan daha farklı olduğu ve dolayısıyla daha az asimile edilebilir olduğu ve dolayısıyla diğer dış gruplardan daha meşru bir şekilde dışlandığı gerçeğini inkâr eder. Bu, örneğin, Müslüman göçmenleri Amerika'dan dışlamak

²⁷ Novick 1999, 178.

²⁸ Podhoretz 2000, 148.

²⁹ www.frontpage.com; December 12, 2002.

³⁰ Findley 1989 içinde, 102.

istemenin Katolikleri ya da Yahudileri dışlamak istemek kadar suçlanmaya değer olduğu anlamına gelmektedir.

Şimdi Yahudiler “tüm toplumsal önyargı ve dışlamaların potansiyel olarak Auschwitz’e yol açtığı” fikrini “tüm bağnazlıkların bölünmez olduğu” fikriyle bir araya getirdiklerinde, ev sahibi topluma ne kadar yabancı olursa olsun herhangi bir grubun dışlanmasının potansiyel bir Auschwitz olduğu sonucuna varmalıdırlar.

İşte böyle. Yahudilerin kitlesel göç için, hatta en ölümcül düşmanlarının kitlesel göçü için bile durmaksızın bastırmalarına neden olan temel Yahudi inancını tespit ettik. Yahudilerin mantığına göre, Yahudilerden nefret eden Müslümanları Amerika’dan uzak tutmak, başka bir Yahudilere yönelik soykırıma giden yolu hazırlamakla eşdeğerdir.³¹

Amerikalıların -özellikle de çoğunluk grubu olarak Avrupalı Amerikalıların- her türlü dışlayıcı düşüncesinin Yahudiler için kaçınılmaz olarak bir Holokost’a yol açacağı fikri, Yahudi örgütlerinin halâ kitlesel göçü desteklemelelerinin tek nedeni değildir. İki neden daha tespit ettim. Birincisi, daha fazla çeşitliliğin Yahudileri daha güvenli kılacağı inancı, ikincisi de Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’nın geleneksel halklarına ve kültürüne karşı yoğun bir tarihsel şikâyet duygusudur.³² Bu iki düşünce aynı zamanda Yahudi ahlâkî tikelciliğini de göstermektedir. Çünkü göç politikası hakkında düşünürken diğer halkların etnik çıkarlarını dikkate almamaktadırlar. Yakın zamanda “güvenlik olarak çeşitlilik” argümanı, yüzyılı aşkın bir süredir Amerika Birleşik Devletleri’ne açık göçü savunan bir Yahudi grubu olan İbranî Göçmen Yardım Derneği’nin başkanı ve CEO’su Leonard S. Glickman tarafından dile getirilmiştir. Glickman şöyle demiştir: “Amerikan toplumu ne kadar çeşitli olursa, [Yahudiler] o kadar güvende olurlar.”³³ HIAS şu anda Afrika’dan ABD’ye göç edecek mültecilerin toplanmasıyla yakından ilgilenmektedir.

Güvenlik olarak çeşitlilik argümanı ve bunun Avrupa medeniyetine karşı tarihsel şikâyetlerle bağlantısı, Simon Wiesenthal Merkezi’nin (SWC) eski Fransa Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d’Estaing’in Müslüman Türkiye’nin Avrupa Birliği’nde yeri olmadığı yönündeki argümanına cevaben yaptığı son açıklamada üstü kapalı bir şekilde yer almaktadır:

İronik bir şekilde on beşinci yüzyılda Avrupalı hükümdarlar Yahudileri kovarken... onlara kucak açan Müslüman

Türkiye olmuştur. Holokost sırasında, Avrupa kendi içindeki Yahudileri katledeken, Vichy Fransa’sından ve diğer Nazi müttefiklerinden kaçanlara koruma sağlayan Türk konsoloslardı... Bugünün Avrupalı neo-Nazileri ve dazlakları Türk kurbanlara odaklanırken, Sayın Başkan, Papa’nın Konvansiyonunuzun Avrupa’nın Hıristiyan mirasını vurgulaması yönündeki ricasını dikkate aldığınızı bildiriyor. [Merkez, Giscard’ın yeni Anayasasının] çok dinli ve çok etnikli bir Avrupa’nın çoğulculuğunun altını çizmesini ve Müslüman Türkiye’nin katılımının kıtanın Müslüman topluluklarını ve aslında Türkiye’nin kendisini aşırılık, nefret ve köktendincilik tehditlerine karşı destekleyebileceğini önerdi. Sadece Avrupalı bir Türkiye Avrupa ve Orta Doğu’da istikrar için faydalı olabilir.³⁴

Burada Yahudi ahlâkî tikelciliğinin, Avrupa medeniyetine karşı derin bir tarihsel şikâyet (başka bir isimle nefret) duygusuyla ve Avrupa’nın geleneksel etnik temeliyle bir Hıristiyan medeniyeti olarak sona ermesi arzusuyla birleştiğini görüyoruz. SWC’ye göre, “aşırılık, nefret ve köktencilik” tehditleri - tipik olarak Yahudilere karşı - ancak Avrupa medeniyetinin geleneksel kültürel ve etnik temelinin bir kenara atılmasıyla onarılabılır. Beş yüz yıl önce meydana gelen olaylar Yahudi aktivistlerin zihninde hala tazeliğini koruyor; bu da İsrail’in nükleer silahları ve uzun menzilli dağıtım sistemlerini kontrol ettiği bir çağda herkesi duraksatması gereken bir olgudur.³⁵

Gerçekten de ABD’deki Süryaniler hakkında yakın zamanda yayınlanan bir makale, birçok Yahudi’nin 2.700 yıl önce Kuzey İsrail krallığının Asur’un başkenti Ninova’ya zorla yerleştirildiği olayları affetmediğini ya da unutmadığını gösteriyor: “Bazı Asurlular, Yahudilerin kendilerine daha aşına görünen bir grup insan olduğunu söylüyorlar. Ancak İbranice Kutsal Kitap Asurluları zalim ve acımasız fatihler olarak tanımladığı için, Rev. William Nissan gibi kişiler atalarının kötü davranışları konusunda Yahudi hahamlar ve akademisyenler tarafından sürekli sorgulandıklarını söylüyorlar.”³⁶

SWC nefrete karşı çıkmakta ancak Yahudiliğin normatif bir yönü olarak nefret meselesiyle yüzleşmemektedir. Yahudilerin Yahudi olmayanlara yönelik nefreti, antik dünyadan başlayarak çağlar boyunca tutarlı bir tema olarak ortaya çıkmaktadır.³⁷ Romalı tarihçi Tacitus, “İnsanlığın geri kalanına düşmanların tüm nefretiyle bakmalarına rağmen, kendi aralarında son derece dürüst ve merhamet

³¹ L. Auster, The View from the Right, December 9, 2002: <http://www.counterrevolution.net/vfr/archives/001041.html>

³² Bkz. MacDonald 1998/2002, Preface and Ch. 7.

³³ Forward, November 29, 2002.

³⁴ Simon Wiesenthal Center press release, November 10, 2002: http://www.wiesenthal.com/social/press/pr_item.cfm?itemID=6722

³⁵ Hollandalı-İsrailli askeri tarihçi Martin van Creveld ile mülakat, 30 Ocak 2003: “Elimizde birkaç yüz atom başlığı ve roket var ve bunları her yöndeki hedeflere, hatta belki Roma’ya bile fırlatabiliriz. Avrupa

başkentlerinin çoğu hava kuvvetlerimiz için hedefdir. . . . Silahlı kuvvetlerimiz . . . dünyanın en güçlü otuzuncu ordusu değil, ikinci ya da üçüncü ordusudur. Dünyayı kendimizle birlikte dize getirecek kapasiteye sahibiz. Ve sizi temin ederim ki İsrail batmadan önce bu gerçekleştirecek.”

<http://www.de.indymedia.org/2003/01/39170.shtml>

³⁶ Assyrians hope for U.S. protection, Los Angeles Times (Orange County Edition), February 17, 2003, p. B8.

³⁷ MacDonald 1998a, Ch. 2.

göstermeye her zaman hazır olduklarını” belirtmiştir.³⁸ On sekizinci yüzyıl İngiliz tarihçisi Edward Gibbon, antik dünyada Yahudilere yönelik fanatik nefretten etkilenmiştir:

Nero'nun hükümdarlığından Antoninus Pius'un hükümdarlığına kadar, Yahudiler Roma'nın egemenliğine karşı şiddetli bir sabırsızlık duyular ve bu sabırsızlık defalarca en şiddetli katliamlara ve ayaklanmalara yol açtı. İnsanlık, masum yerlilerle haince bir dostluk içinde yaşadıkları Mısır, Kıbrıs ve Cyrene şehirlerinde yaptıkları korkunç zulümleri anlatırken şok olur; ve korkunç ve saf batıl inançları onları sadece Roma hükümetinin değil, insan türünün de amansız düşmanları haline getirmiş gibi görünen bu fanatik ırka karşı lejyonların silahlarıyla uygulanan şiddetli misillemeyi alkışlama eğilimindeyiz.³⁹

On dokuzuncu yüzyıl İspanyol tarihçisi José Amador de los Rios, Müslümanların İspanya'yı fethine yardım eden İspanyol Yahudileri için “yaşadıkları topraklara karşı hiçbir sevgi beslemeden, bir halkı yücelten duygulardan hiçbirine sahip olmadan ve nihayet cömertlik duygularından yoksun bir şekilde, sadece açgözlülüklerini beslemeyi ve Gotları mahvetmeyi amaçladılar; kinlerini ortaya koyma fırsatını yakaladılar ve yüzyıllar boyunca biriktirdikleri nefretleriyle övündüler” diye yazmıştır.⁴⁰ 1913 yılında ekonomist Werner Sombart, Yahudiler ve Modern Kapitalizm adlı klâsik eserinde Yahudiliği şöyle özetlemiştir: “Kendi başlarına bir grupturlar ve bu nedenle de ayrı ayırdırlar; bu antik çağlardan beri böyledir. Tüm uluslar onların başkalarına duydukları nefretten etkilenmiştir.”⁴¹

Meir Y. Soloveichik'in “Nefretin Erdemi” başlıklı yakın tarihli bir makalesi, bu normatif Yahudi fanatik nefreti temasını güçlendirmektedir.⁴² “Affetmenin genellikle bir erdem olmasına rağmen, Yahudilik korkunç derecede kötü olanla uğraşıldığında nefretin erdemli olabileceğine inanır. Affetmek yerine kötülük dileyebiliriz; tövbe etmeyi ummak yerine düşmanlarımızın Tanrı'nın gazabına uğramasını umabiliriz.” Soloveichik, Eski Ahit'in İsraililerin düşmanlarına uygulanan korkunç şiddet içeren ölümlerin tasvirleriyle dolu olduğunu belirtmektedir; bu tasvirler sadece intikam arzusunu değil, aynı zamanda akla gelebilecek en kanlı, en aşağılayıcı şekilde intikam alma arzusunu da içermektedir: “İbranî peygamberler düşmanlarından nefret etmekle kalmıyor, onların acılarından zevk alıyor ve bunda makul bir adalet buluyorlardı.” Ester Kitabı'nda, Yahudiler kendilerine zulmeden Haman'ın on oğlunu öldürdükten sonra, Ester onların darağacında asılmasını ister.

Yahudilikteki bu normatif fanatik nefret, Ortodoks Yahudiler arasında “*yemach shemo*”, yani “adı batsın”

ifadesinin yaygın olarak kullanılmasıyla görülebilir. Bu ifade “Yahudi ulusunun geçmişteki ya da günümüzdeki büyük bir düşmanından bahsedildiğinde” kullanılır. Örneğin, bir kişi sohbet sırasında gelişigüzel bir şekilde ‘Tanrıya şükür, büyükannem ve büyükbabam Hitler, *yemach shemo*, iktidara gelmeden önce Almanya’yı terk etti’ diyebilir. Ya da: ‘Ailem Naziler tarafından öldürüldü, *yemach shemam*’.⁴³ Yine geçmişte yaşanan acıların güçlü bilincinin günümüzde yoğun bir nefrete yol açtığını görüyoruz:

Nefretin doğasında var olan bir başka tehlike de, geçmişte yaptıkları yanlışlar nedeniyle şimdiki kurumlara olan nefretimizi yanlış yönlendirebilmemizdir. Örneğin, Almanya şu anda Avrupa’daki en İsrail yanlısı ülkelerden biri olmasına rağmen, bazı dindaşlarımız Alman olan her şeye karşı özel bir nefret besliyor. Benzer şekilde, yüzyıllar boyunca çektikleri acılardan sonra, bugün kendilerini tehdit edenler lâikler ve İslâmcılar olmasına ve Hıristiyanların aslında doğal müttefikleri olarak görülmesi gerekmesine rağmen, kendi deneyimlerime göre pek çok Yahudi dindar Hıristiyanları hor görmeye devam ediyor. Pek çok Yahudi entelektüel ve nüfuz sahibi kişi, Hıristiyanlığın gerçekliğine dair her iddiayı hala antisemitik bir saldırı olarak algılamaktadır. Katolik Kilisesi’nin Hıristiyanlığı kabul eden bir Yahudi olan Edith Stein’i takdis etmesinin ardından, bazı önde gelen Yahudiler Kilise’nin Holokost’a neden olan rolünü örtbas etmeye çalıştığını iddia etmiştir. Bir de tarihçi Daniel Jonah Goldhagen var ki, Katolik Kilisesi’nin Hıristiyanlığın tek gerçek inanç olduğunu savunmaya yönelik her türlü girişiminin, Kilise’nin geçmişte işlediği suçların devamı niteliğinde olduğunu ileri sürmüştür. Bir kez alevlenen nefreti söndürmek zordur.

Soloveichik, Yahudilerin Amerika Birleşik Devletleri’nin geleneksel halklarına ve kültürüne yönelik nefretini de dahil etmiş olabilir. Bu nefret, 1920’ler ve 1930’larda Doğu Avrupa’dan Yahudi göçünü kısıtladığı için Holokost’ta daha fazla sayıda Yahudi’nin ölmesine yol açtığı düşünülen 1924 tarihli göçmenlik yasasının Yahudiler tarafından hatırlanmasından kaynaklanmaktadır. Yahudiler ayrıca İkinci Dünya Savaşı öncesinde ABD’de yaygın olan Yahudi karşıtı tutumların da farkındadır. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD’de Yahudi karşıtı tutumların fiilen ortadan kalkmasına ve ABD ile İsrail arasındaki güçlü bağlara rağmen bu nefret devam etmektedir.⁴⁴

Yahudi aktivistler tarafından ortaya atılan argümanlardaki açıkça hatalı mantık ve bariz kişisel çıkarlar göz önüne alındığında, Yahudilerin sıklıkla kendi kendilerini kandırdıklarını düşünmek mantıksız değildir. Aslında,

³⁸ Tacitus, 1942, 659.

³⁹ Gibbon 1909, Ch. 16, 78.

⁴⁰ Walsh 1930 içinde, 196.

⁴¹ Sombart 1913, 240.

⁴² Soloveichik 2003. <http://www.firstthings.com/ftissues/ft0302/articles/soloveichik.html>

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Bkz. MacDonald 1998/2002, Preface.

kendini kandırma Yahudi ahlâkî tikelciliğinin çok önemli bir bileşenidir. Separation and Its Discontents⁴⁵ adlı kitabında Yahudilerin kendi kendilerini kandırmaları üzerine koca bir bölüm yazdım ancak bu yeterli olmadı. Yine Kim Chernin şöyle yazmıştır:

Bir halk olarak mağduriyet duygumuz bilme, tanıma, adlandırma ve hatırlama kapasitemize karşı tehlikeli ve kışkırtıcı bir şekilde işliyor. Kendimizi kurban olarak benimsemişimiz için, bırakın bugünkü durumumuzu, kendi tarihimizi bile doğru okuyamıyoruz. Yaşadığımız şiddetin hikayesi, üzerinde tekrar tekrar düşündüğümüz kutsal bir metinde yer alsa bile, onu göremiyoruz. Mağdur olma ihtimali en yüksek insanlar olarak kendi kendimizi seçmemiz, kendi geleneğimizi netleştirmek yerine belirsizleştiriyor. Yuşâ'nın öyküsünü, halkımızın vaat edilmiş topraklara sahip olma hakkını elde edişinin öyküsü olarak okuduğumda kaç kez durup kendi kendime "ama bu diğer halklara yönelik tecavüz, yağma, katliam, işgal ve yıkımın öyküsüdür" dediğimi saymıyorum. Bu haliyle, İsraili yerleşimcilerin ve İsrail ordusunun bugünkü davranışlarıyla rahatsız edici derecede yakın bir benzerlik taşıyor; biz de bu davranışların ne olduğunu göremiyoruz. Kendi psikolojimizin yılan gibi kıvrılan yolunun izini sürüyoruz. Bu yol, şiddete başvurma hakkını kendimizde bulmamıza ve hem Yahudi kimliğimizde hem de dünyayı algılama biçimimizde kaçınılmaz bir çarpıklığa neden olmaktadır. Söz konusu yolun son tahlilde bizi dille zorlu bir ilişki içine sokan bir mağduriyet inancı etrafında örgütlendirdiğini görüyoruz.

İsrail hakkındaki görüşlerini ifade ettiği için profesyonel olarak acı çeken siyasî köşe yazarı Joe Sobran, tüm Orta Doğu'nun İsrail'in çıkarları doğrultusunda yeniden yapılandırılmasını savunan etkili Yahudi sesler korosundan biri olan Norman Podhoretz'in ahlâkî tikelciliğini şu şekilde ortaya koyuyor:

Podhoretz, şu anda Irak ile savaş çağrısı yapanların pek çoğunun Maniheizt fantezi dünyasını farkında olmadan ifşa etmiştir. ABD ve İsrail "iyi"dir; Arap-Müslüman devletler "kötü"dür; ve bu savaşa karşı çıkanlar, görünüşte tarafsız ama gerçekte "kötü"nün yanında yer alan "ahlâkî göreceliliği" temsil etmektedir. Bu tek kelimeyle dengesizdir. Kötülüğü yalnızca düşmanlarında görme yeteneği "ahlâkî netlik" değildir. Bu fanatizmin özüdür. Şimdi bize bir tür fanatizme karşı başka bir fanatizmle savaşmamız tavsiye ediliyor. [Vurgu bana ait]

Sobran'ın da belirttiği gibi, ahlâkî tikelcilik bilinçsizdir - bir kendini kandırma örneğidir. Dünya, Yahudiler için iki bin yıldan uzun bir süredir olduğu gibi, iyi ve kötü (iç grup-dış grup) olarak ikiye ayrılmıştır. Geçenlerde Jared Taylor

ve David Horowitz Yahudi meselelerine değinen bir tartışmaya girdiler. Taylor şöyle yazıyor:

Bay Horowitz "hepimiz kimlik politikalarının esiriyiz" fikrinden üzüntü duyuyor ve ırk ve etnik kökenin üstesinden gelmek için çalışmamız gereken önemsiz konular olduğunu ima ediyor. Eğer öyleyse, FrontPageMag'in ana sayfasında neden sürekli olarak "David'in İsrail'i Savunma Kampanyası"na bağış çağrısı yapılıyor? Neden Kürdistan, Tibet, Bask ya da Çeçenistan değil de İsrail? Çünkü Bay Horowitz Yahudi. Onun İsrail'e olan bağlılığı, tam da benim ve diğer ırk bilincine sahip beyazların reddettiği türden bir tikelci kimliğin ifadesidir. Öz-bilinçli bir Yahudi devletini tutkuyla destekliyor ama ben öz-bilinçli beyaz bir Amerika'ya dönüşten bahsettiğimde, bunu "çokkültürlü miyazmaya teslim olmak" olarak adlandırıyor. İsrail için açıkça etnik bir kimliği destekliyor ama Amerikalıların böyle bir kimliğe sahip olmasına izin verilmemesi gerektiğini söylüyor... Eğer bir Yahudi bir İsrail'i destekliyorsa, bir beyaz da Amerika'yı desteklemelidir.⁴⁶

Taylor, Horowitz'in kendi kendini aldattığını ya da tutarsız olduğunu öne sürmektedir. Horowitz'in kendi anne babasının kendini kandırdığının farkında olması ilginçtir. Horowitz'in ebeveynlerine ilişkin tasviri, yirminci yüzyılın ortalarında Amerika'daki Yahudi komünistlerin gürültülü evrenselciliğinin altında yatan güçlü etnosentrizmi göstermektedir. Horowitz, Radikal Oğul adlı kitabında, Komünist Parti tarafından yönetilen ve Yahudi bayramlarına siyasî bir yorum getirilen bir "şul"a (yani bir sinagoga) katılan ebeveynlerinin dünyasını anlatıyor. Psikolojik olarak bu insanlar on sekizinci yüzyıl Polonya'sında da olabilirlerdi, ancak herhangi bir Yahudi kimliğinin tamamen farkında değillerdi. Horowitz şöyle yazıyor:

Ailemin Komünist Parti'ye katılarak ve Sunnyside'a taşınarak yaptığı şey gettoya geri dönmektir. Aynı ortak özel dil, aynı hermetik olarak mühürlenmiş evren, dış dünyaya bir yüzünü, kabileye başka bir yüzünü gösteren aynı ikili duruş vardı. Daha da önemlisi, aynı zulüm için işaretlenmiş ve özel olarak görevlendirilmiş olma inancı, dışarıdaki daha güçlü ve sayıca daha fazla olan goyimlere karşı ahlâkî üstünlük duygusu vardı. Ve aynı sapkın düşünceler yüzünden kovulma korkusu vardı ki bu seçilmişleri inanca perçinleyen korkuydu.⁴⁷

Yahudiler buldukları her yerde, bunu yaptıklarının tamamen farkında olmasalar bile, Yahudi sosyal yapısını yeniden yaratırlar. Bu komünistlere Yahudi bağlılıkları sorulduğunda, herhangi bir bağlılıkları olduğunu reddetmişlerdir.⁴⁸ Hepsi başka Yahudilerle evlenmiş olmasına rağmen, etnik olarak Yahudi eşler seçtiklerinin de bilinçli olarak farkında

⁴⁵ MacDonald 1998a.

⁴⁶ http://www.amren.com/horowitz_reply.htm

⁴⁷ Horowitz 1997, 42

⁴⁸ Bkz. MacDonald 1998b/2002, Chap. 3

değillerdir. Bu inkar, yirminci yüzyılda Yahudilerin radikal soldaki rolünü önemsizleştirmeye çalışan Yahudi örgütleri ve Yahudi entelektüel savunucuları için faydalı olmuştur. Örneğin, 1920'lerin Kızıl Korku döneminden başlayarak Soğuk Savaş dönemine kadar ADL'nin yaygın bir taktiği, Yahudi radikallerin artık Yahudi olmadıklarını çünkü Yahudi dini bağlılıkları olmadığını iddia etmektir.⁴⁹

Yahudi olmayanlar, Yahudilerin bu ahlâkî tikelcilik ve kendini kandırma özelliklerinin gerçekte ne kadar güçlü olduğunu gerçekten anlayamama riskiyle karşı karşıyadır. Horowitz, İsrail'e verdiği kuduz destekle yüzleştiğinde, etnik kökeninin bununla epey ilgisi olduğunu sadece reddediyor; İsrail'i bir ilke meselesi olarak -evrenselci ahlâkî ilkelere olan bağlılığı- destekliyor ve İsrail ile Batı arasındaki ilişkinin altını çiziyor: "İsrail, Amerika Birleşik Devletleri'ne saldıran aynı düşmanın saldırısı altında. İsrail Batı kültürünün çıkış noktasıdır."⁵⁰ Bu, İsrail'in Filistinlilere muamelesinin ABD'nin saldırıya uğramasının ve Arap dünyasında nefret edilmesinin nedenlerinden biri olduğu gerçeğini görmezden gelmektedir. Ayrıca Batı kültürünün ve onun güçlü bireycilik anlayışının Yahudiliğin antitezi olduğu ve İsrail'in Batılı kimliğinin onun etnik temelli bir devlet olarak derin yapısını örttüğü gerçeğini de görmezden gelmektedir.

Kendi etnik bağlılıklarının derinliğini göremeyen ya da en azından kabul etmeyen ve başkalarının etnik çıkarlarını tehlikeye atacak şekilde davranmaya devam eden insanlarla tartışmak zordur. Horowitz (ve ailesi) gibi insanlar, etnik bağlılıkları herkes için aşikâr olsa bile bunu göremezler. Aynı şeyi Charles Krauthammer, William Safire, William Kristol, Norman Podhoretz ve ABD medyası tarafından sunulan İsrail algısına toplu olarak hakim olan önde gelen Yahudi lejyonu için de söyleyebiliriz. Horowitz'in ABD'yi etnik içeriği olmayan evrensel ilkeler bütünü olarak resmetmesi şaşırtıcı değildir. Bu fikir, neredeyse bir asır önce, ABD'nin ırksal/etnik temelli özellikleri olan bir Avrupa medeniyeti olduğuna dair güçlü bir anlayışın var olduğu bir dönemde, başta Horace Kallen olmak üzere Yahudi entelektüeller tarafından ortaya atılmıştır.⁵¹ Hepimizin bildiği gibi, bu dünya ve onun entelektüel altyapısı yok olmuştur ve ABD'nin Avrupalı ırksal/etnik anlayışına karşı çıkan başlıca gücün, her türlü Avrupa etnisitesi veya Avrupalı etnik çıkar duygusunu toplu olarak patolojik hale getiren bir dizi Yahudi entelektüel ve siyasî hareket olduğunu göstermeye çalıştım.⁵²

Aşırı etnosentrizmin örgütlü Yahudi toplumunun tüm kesimlerine yayılmaya devam ettiği göz önüne alındığında, Eleştiri Kültürü'nde tartıştığım hareketlerde ortak bir duygu olan Avrupalıların etnik kökenlerinden

arındırılmasının savunulması, en iyi şekilde tarihsel düşman olarak görülen halklara karşı stratejik bir hamle olarak görülebilir. CofC'nin 8. Bölümünde, özellikle İsrail'in izlediği politikalar ile Yahudi örgütlerinin ABD'de izlediği politikalar açısından benzer çifte standartların uzun bir listesine dikkat çekiyorum. Bu politikalar arasında kilise-devlet ayrımı, çok kültürlülüğe yönelik tutumlar ve baskın etnik grubu kayıran göç politikaları yer almaktadır. Bu çifte standart oldukça yaygındır. CofC'de belirtildiği üzere, Batılı kitlelere hitap eden Yahudi savunucular, Batılı ahlâkî ve entelektüel söylemin temel bir özelliği olan ahlâkî açıdan evrenselci dil açısından Yahudi (tikelci) çıkarlarını tatmin eden politikaları desteklemişlerdir; David Horowitz'in İsrail'e olan bağlılığını rasyonalize etmesi bunun en iyi örneğidir.

Aşırı etnosentrizmin örgütlü Yahudi toplumunun tüm kesimlerine yayılmaya devam ettiği göz önüne alındığında, Eleştiri Kültürü'nde tartıştığım hareketlerde ortak bir duygu olan Avrupalıların etnik kökenlerinden arındırılmasının savunulması, en iyi şekilde tarihsel düşman olarak görülen halklara karşı stratejik bir hamle olarak görülebilir. CofC'nin 8. Bölümünde, özellikle İsrail'in izlediği politikalar ile Yahudi örgütlerinin ABD'de izlediği politikalar açısından benzer çifte standartların uzun bir listesine dikkat çekiyorum. Bu politikalar arasında kilise-devlet ayrımı, çok kültürlülüğe yönelik tutumlar ve baskın etnik grubu kayıran göç politikaları yer almaktadır. Bu çifte standart oldukça yaygındır. CofC'de belirtildiği üzere, Batılı kitlelere hitap eden Yahudi savunucular, Batılı ahlâkî ve entelektüel söylemin merkezî bir özelliği olan ahlâkî açıdan evrenselci dil açısından Yahudi (tikelci) çıkarlarını tatmin eden politikaları desteklemişlerdir; David Horowitz'in İsrail'e olan bağlılığını rasyonalize etmesi bunun en iyi örneğidir.

CofC'nin ana temalarından biri, Yahudi örgütlerinin Amerika Birleşik Devletleri'nin bir Avrupa ulusu olması gerektiği fikrine karşı çıkılmasında belirleyici bir rol oynamış olmasıdır. Bununla birlikte, bu kuruluşlar Yahudi halkının bir ulusu olarak İsrail'in güçlü destekçileri olmuşlardır. Meselâ ADL'nin 28 Mayıs 1999 tarihli basın açıklamasını ele alalım:

İftirayla Mücadele Birliği (Anti-Defamation League = ADL) bugün Almanya'nın göç yasasında yapılan kapsamlı değişiklikleri övdü ve ülkenin bir zamanlar katı olan vatandaşlığa kabul koşullarının hafifletilmesinin "çeşitlilik ve kabul için bir iklim sağlayacağını" söyledi. ADL Ulusal Direktörü Abraham H. Foxman, güçlü demokrasisine rağmen on yıllardır sadece kan veya soy bağına dayalı vatandaşlık politikasını sürdüren bir toplumda çoğulculuğun

⁴⁹ MacDonald 1998a, Ch. 6; 1998/2002, Preface.

⁵⁰ Horowitz 2002.

⁵¹ MacDonald 1998b/2002.

⁵² Ibid.

kök saldığını görmek cesaret verici” dedi. “Göçmenlik şartlarının hafifletilmesi, Almanya’nın Holokost tarihi ve Yahudiler ile diğer azınlık gruplarına yönelik zulmü ışığında özellikle önemlidir. Yeni yasa, ‘biz ve onlar’ kavramının yerini herkes için vatandaşlık ilkesinin alacağı, yabancı düşmanlığının ağır mirasına sahip bir ülkede çeşitlilik ve kabul için bir iklim sağlayacaktır.”⁵³

İsrail’de yürürlükte olan ve Yahudilere yönelik göçü kısıtlayan benzer yasalardan ya da İsrail’e veya işgal altındaki topraklara geri dönmek isteyen Filistinli mültecilerin geri dönüş olasılığını reddeden uzun süredir devam eden politikadan hiç bahsedilmemektedir. Almanya’nın karakteristik özelliği olduğu iddia edilen “onlara karşı biz” tutumundaki muhtemel değişim alkışlanırken, İsrail’in ve tarih boyunca Yahudi kültürünün karakteristik özelliği olan “onlara karşı biz” tutumundan hiç bahsedilmemektedir. Geçtiğimiz günlerde İsrail İçişleri Bakanlığı, Yahudiliğe geçen yeni göçmenlerin artık Yahudi olmayan aile üyelerini ülkeye getiremeyeceklerine karar verdi. Bu kararın İsrail’e gelmeye hak kazanan göçmen sayısını yarı yarıya azaltması bekleniyor. Bununla birlikte, Yahudi örgütleri İsrail’e sorgusuz sualsiz desteklerini sürdürürken ABD’ye çok etkili göçün güçlü savunucuları olmaya devam etmektedir. Bu yaygın çifte standart, yazar Vincent Sheean tarafından 1930 yılında Filistin’deki Siyonistlere ilişkin gözlemlerinde fark edilmiştir: “İdealizm nasıl da müthiş bir sinizme el ele gidiyor;... nasıl da kendi işlerinde, Filistin konusunda faşist, diğer her şeyde enternasyonalistler.”⁵⁴ Sağ el, sol elin ne yaptığını bilmiyor (kendini kandırmanın daniskası).

Yahudi etnosentrizmi, Yahudi gruplarının genetik bağlılığını destekleyen bilimsel çalışmaların ortaya çıkmaya devam etmesi anlamında sağlam temellere dayanmaktadır. Son zamanlarda yapılan çalışmalar arasında en dikkate şayan olanı Michael Hammer ve arkadaşlarınıninkidir.⁵⁵ Hammer ve arkadaşları, Y kromozomu verilerine dayanarak, 2000 yıllık bir dönemde Yahudi toplulukları içindeki her 200 çiftleşmeden 1’inin Yahudi olmayanlarla olduğu sonucuna varmıştır.

Yoğun etnosentrizmleri nedeniyle, Yahudiler birbirleriyle büyük bir uyum içinde olma eğilimindedirler - bu da etkili gruplar oluşturmada önemli bir bileşendir. Diğer etnik grup üyelerine yönelik bu güçlü çekimi anlamanın bir yolu J. Philippe Rushton’ın Genetik Benzerlik Teorisidir (Genetic Similarity Theory-GST).⁵⁶ GST’ye göre insanlar genetik olarak kendilerine benzeyen diğerlerine ilgi duyarlar. Evrimsel biyolojinin temel fikirlerinden biri, insanların benzer genleri

paylaştıkları için akrabalarına yardım etmelerinin beklendiğidir. Bir baba çocuğuna ya da bir amca yeğenine yardım ettiğinde, yakın genetik ilişkileri nedeniyle aslında kendisine de yardım etmiş olur. (Ebeveynler genlerinin yarısını çocuklarıyla paylaşır; amcalar genlerinin dörtte birini yeğenleriyle paylaşır.⁵⁷) GST, insanların akraba olmasalar bile genetik olarak kendilerine benzeyen diğer kişileri tercih ettiklerinde fayda sağladıklarını savunarak bu kavramı akraba olmayanlara da genişletmektedir.

GST, Yahudiler arasındaki iş birliği ve bağlılığı anlamak için bazı önemli çıkarımlara sahiptir. O, insanların genetik olarak kendilerine daha çok benzeyen diğer insanlara karşı daha dostça davranacağını öngörmektedir. Yahudiler ve Yahudi olmayanlar söz konusu olduğunda, Yahudilerin diğer Yahudilerle arkadaşlık ve ittifak kurma olasılığının daha yüksek olacağını ve bu ilişkilerde yüksek düzeyde uyum ve psikolojik tatmin olacağını öngörmektedir.

GST, Yahudiler arasındaki olağanüstü uyum ve bağlılığı açıklamaktadır. Yahudilerin büyük çoğunluğu genetik olarak yakın akraba olduğundan, GST diğer Yahudilerden çok etkileneceklerini ve hatta ayırt edici kıyafet ve saç stilleri olmadığında bile onları tanıyabileceklerini öngörmektedir. Bu ifade için anekdot niteliğinde kanıtlar mevcuttur. İlahiyatçı Eugene Borowitz, Yahudilerin sosyal ortamlarda birbirlerini aradıklarını ve kimin Yahudi olduğunu keşfettikten sonra kendilerini “çok daha evlerinde” hissettiklerini yazmaktadır.⁵⁸ “Çoğu Yahudi, ağır kamuflaja rağmen başka bir Yahudi’nin varlığını tespit etmelerini sağlayan kişiler arası bir dost-düşman algılama cihazına sahip olduklarını iddia etmektedir.” Bir başka Yahudi yazar, diğer Yahudilerle yaşadığı inanılmaz birlik duygusundan ve bazı Yahudilerin “J-dar” adını verdiği bir yetenekle kamuya açık yerlerde diğer Yahudileri tanıma yeteneğinden bahsetmektedir.⁵⁹ Yahudi olmayan nişanlıyla yemek yerken, diğer bazı Yahudiler tarafından hemen Yahudi olarak tanınmakta ve aralarında Yahudi olmayan arkadaşını dışlayan bir “kardeşlik bağı” oluşmaktadır.

Clinton yönetiminin Çalışma Bakanı Robert Reich, Federal Rezerv Kurulu Başkanı Alan Greenspan ile ilk yüz yüze görüşmesinde şunları yazmıştı: “Daha önce hiç tanışmadık ama onu hemen tanıdım. Tek bir bakış, tek bir cümle ve nerede büyüdüğünü, nasıl büyüdüğünü, azmini ve mizah anlayışını nereden aldığını biliyorum. O New Yorklu. Yahudi. Görünüşü Louis amcama, sesi Sam amcama benziyor. Sayısız düğünde, rüşt töreninde ve cenazede birlikte olduğumuzu hissediyorum. Genetik yapısını

⁵³ www.adl.org/presrele/dirab%5F41/3396%5F41.asp

⁵⁴ Boyle 2001.

⁵⁵ Hammer et al. 2000.

⁵⁶ Bkz. Rushton 1989; 1999.

⁵⁷ Bu, ortak bir atadan miras alındıkları için aynı olan genleri ifade eder. Amcalar ve yeğenler ortalama olarak genlerinin yalnızca dörtte birini

paylaşırlar. İlişki bir kardeşlik ilişkisi aracılığıyla gerçekleştiğinden, gerçek yüzde değişebilir. Kardeşler rastgele süreçlere bağlı olarak birbirlerine az ya da çok benzeyebilirler, ancak ortalama olarak genlerinin yarısını paylaşırlar.⁵⁴ Borowitz 1973, 136.

⁵⁸ Borowitz 1973, 136.

⁵⁹ Toronto Globe and Mail, May 11, 1993.

biliyorum. Son beş yüz yıl içinde -belki daha da yakın bir zamanda- aynı atayı paylaştığımızdan eminim.”⁶⁰ Reich neredeyse kesinlikle haklı: O ve Greenspan gerçekten de yakın zamanda ortak bir ataya sahipler ve bu genetik yakınlık birbirlerine karşı neredeyse doğaüstü bir çekim duymalarına neden oluyor. Ya da “Yahudiliğin ve Yahudilerin karşı konulmaz cazibesini, kendilerini kelimelere ne kadar az bırakırlarsa o kadar güçlü olan birçok karanlık duygusal gücü ve aynı zamanda içsel kimliğin açık bilincini, aynı zihinsel yapının gizliliğini bulduğunu”⁶¹ söyleyen Sigmund Freud’u düşünün.

Yahudilikle ilgili herhangi bir tartışma, Yahudilerin birbirleri arasında sahip oldukları bu inanılmaz güçlü bağla başlamalı ve muhtemelen bununla sona ermelidir. Bu, yakın genetik ilişkileri ve grup uyumunun altında yatan psikolojik mekanizmaların yoğunlaşmasıyla oluşan bir bağdır. Yahudiler arasındaki bu güçlü bağ, yüksek düzeyde odaklanmış gruplarda iş birliği yapma becerisine dönüşür.

Bu bölümün sonuç cümleleri kabilinden şu söylenebilir: Genel olarak, günümüzün örgütlü Yahudi toplumu yüksek düzeyde Yahudi kimliği ve etnosentrizm ile karakterize edilmektedir. ADL, American Jewish Committee, Hebrew Immigrant Aid Society gibi Yahudi aktivist örgütleri ve neomuhafazakar düşünce kuruluşları köktendinci ve Ortodoksların eseri olmayıp, dindar olmayan Yahudiler ve Reform Yahudileri de dahil olmak üzere geniş Yahudi toplumu temsil etmektedir. Genel olarak, insanlar Yahudi cemaatine ne kadar aktif bir şekilde katılırlarsa, evliliklerin önlenmesi ve Yahudi etnik bütünlüğünün korunması konusunda o kadar kararlı olurlar. Daha az bağlı Yahudiler arasında önemli düzeyde evlilik olmasına rağmen, ABD’deki Yahudi cemaatinin liderliği şu anda önemli ölçüde evlilik yapmış kişilerin çocuklarından oluşmamaktadır.

Yahudi etnosentrizmi, kesinlikle daha aşırı çeşitler arasında yer almasına rağmen, nihayetinde basit bir geleneksel insan etnosentrizmidir. Ancak bu kadar büyüleyici olan şey, Yahudi etnosentrizminin entelektüel desteğinin örtüsü, buna yönelik rasyonelleştirmelerin karmaşıklığı ve entelektüel gelişmişliği (bunlardan bazıları Ayrılık ve Hoşnutsuzlukları’nda⁶² gözden geçirilmiştir) ve oldukça korkunç ikiye bölme veya soğukkanlı aldatmacadır. Yahudilerin Avrupalılar arasında etnik merkezçiliğe karşı muhalefeti göz önüne alındığında bu durum daha da belirginleşmektedir.

YAHUDİLER AKILLI VE ZENGİNDİRLER

ABD Yahudilerinin büyük çoğunluğu Aşkenaz Yahudileridir. Bu grup, ortalama IQ’su yaklaşık 115 olan ve sözel IQ’su oldukça yüksek olan çok zeki bir gruptur.⁶³ Sözel IQ, çağdaş toplumlarda meslekî başarı ve yukarı doğru hareketliliğin en iyi belirleyicisi olduğundan,⁶⁴ Yahudilerin ABD’de elit bir grup olması şaşırtıcı değildir. Frank Salter, Yahudi toplumunu ilgilendiren konularda (İsrail, göç, genel olarak etnik politika) Yahudi grupların, nüfusun yaklaşık %2,5’ini temsil etmelerine rağmen Avrupalı Amerikalıların dört katı etkiye sahip olduğunu göstermiştir.⁶⁵ Son veriler, ABD’de Yahudilerin kişi başına düşen gelirin Yahudi olmayanların neredeyse iki katı olduğunu göstermektedir ki bu siyah-beyaz gelir farkından daha büyük bir farktır.⁶⁶ Yahudiler nüfusun %3’ünden daha azını oluşturmalarına rağmen, Forbes’un en zengin dört yüz Amerikalı listesindeki kişilerin dörtte birinden fazlasını oluşturmaktadırlar. Forbes 400’ün en zengin kırk Amerikalısının %45’ini Yahudiler oluşturmaktadır. Tüm Amerikalı milyarderlerin üçte biri Yahudi’dir. Geliri 50.000 doların üzerinde olan Yahudi hanelerin oranı Yahudi olmayanların iki katıdır; öte yandan, geliri 20.000 doların altında olan Yahudi hanelerin oranı Yahudi olmayanların yarısı kadardır. Önde gelen üniversitelerdeki profesörlerin %20’si Yahudi’dir ve önde gelen New York ve Washington D.C. hukuk firmalarındaki ortakların %40’ı Yahudi’dir.⁶⁷

1996 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde yaklaşık üç yüz ulusal Yahudi kuruluşu vardı ve bunların toplam bütçesinin 6 milyar dolar civarında olduğu tahmin ediliyordu ki bu Birleşmiş Milletler üyelerinin yarısının gayri safi milli hasılasından daha büyük bir miktardır.⁶⁸ Örneğin 2001 yılında ADL yıllık bütçesinin 50.000.000 doların üzerinde olduğunu iddia etmiştir.⁶⁹ Ayrıca Yahudi davalarının finansmanında aktif olarak yer alan çok zengin Yahudilerden oluşan kritik bir kitle vardır. Irving Moskowitz İsrail’deki yerleşimci hareketini ve Washington DC’deki İsrail yanlısı, yeni muhafazakâr düşünce kuruluşlarını finanse ederken, Charles Bronfman, Ronald Lauder ve kötü şöhretli Marc Rich her yıl 20.000 genç Yahudi’yi İsrail’e getirerek Yahudiler arasında etnik bilinci artırmayı amaçlayan Birthright Israel programını finanse etmektedir. George Soros, Batı dünyasındaki liberal göç politikalarını finanse etmekte ve ayrıca Noel Ignatiev’i ve beyaz ırkın ortadan kaldırılmasına adanmış “İrk Haini” web sitesini finanse etmektedir. Bildiğim kadarıyla, Avrupalılar arasında etnik bilinci artırmayı ya da Avrupa’nın etnik çıkarlarını desteklemeyi amaçlayan

⁶⁰ Reich 1997, 79.

⁶¹ Gay 1988 içinde, 601.

⁶² MacDonald 1998a, Chs. 6–8.

⁶³ MacDonald 1994/2002, Ch. 7.

⁶⁴ Lynn 1992.

⁶⁵ Salter 2002.

⁶⁶ Thernstrom and Thernstrom, 1997.

⁶⁷ Silbiger 2000.

⁶⁸ Goldberg 1996, 38–39.

⁶⁹ www.adl.org

önemli bir fon kaynağı bulunmamaktadır.⁷⁰ ABD'deki Bradley ve Olin Vakıfları gibi muhafazakâr fonların başlıca kaynakları kesinlikle bu tür bir amaca yönelik değildir. Gerçekten de Bradley Vakfı, büyük ölçüde Yahudi olan yeni muhafazakâr hareket ve Güvenlik Politikası Merkezi gibi İsrail yanlısı düşünce kuruluşları için önemli bir finansman kaynağı olmuştur.⁷¹

Paul Findley⁷² Yahudilerin AIPAC ve ABD'deki diğer İsrail yanlısı aktivist grupların hoşuna giden pozisyonlara sahip siyasî adayları desteklemek için malî güçlerini kullandıklarına dair çok sayıda örnek sunmaktadır. İsrail yanlısı adaylara yönelik bu çok büyük malî destek günümüzde de devam etmektedir. Bunun en son örnekleri 2002 yılında Cynthia McKinney ve Earl Hilliard'ı Kongre'den uzaklaştırma kampanyalarıdır. Ağırlıklı olarak Yahudi finansman tabanı nedeniyle,⁷³ Demokrat adaylar özellikle savunmasızdır, ancak tüm adaylar bu baskıya maruz kalmaktadır çünkü İsrail yanlısı lobiyle en ufak bir anlaşmazlık durumunda Yahudi desteği rakiplerine aktarılacaktır.

İstihbarat aynı zamanda akademik dünyadan medyaya, iş dünyasına, siyasete ve hukuk mesleğine kadar tüm etkili pozisyonlara erişim sağlamak açısından da önemlidir. CofC'de Yahudi davalarını ve çıkarlarını ilerletmek için motive olan Yahudi ağları tarafından geliştirilen birkaç etkili Yahudi entelektüel hareketini anlatıyorum. Bu hareketler yirminci yüzyılda entelektüel solun belkemiğini oluşturmuştur ve etkileri günümüzde de devam etmektedir. Toplu olarak, Batı toplumunun temel ahlaki, siyasî ve ekonomik temellerini sorgulamaktadırlar. Bu hareketler büyük bir entelektüel tutku ve ahlaki coşkuyla ve çok yüksek düzeyde teorik sofistikasyonla savunulmuştur. Bu serinin üçüncü makalesinde ele alınan yeni-muhafazakâr harekette olduğu gibi, bu hareketlerin tümü, en azından kısmen Yahudilerin ana akım medyanın sahipleri ve yapımcıları olarak yüksek oranda temsil edilmeleri nedeniyle, prestijli ana akım medya kaynaklarına hazır erişime sahipti.⁷⁴ Bu hareketlerin tümü prestijli üniversitelerde güçlü bir şekilde temsil ediliyordu ve çalışmaları prestijli ana akım akademik ve ticarî yayıncılar tarafından yayınlanmıştır.

Zekâ Yahudi aktivizminde de kendini gösterir. Yahudi aktivizmi basketbolda tam saha pres gibidir; yani mümkün olan her açıdan yoğun baskı gibi. Ancak yoğunluğun yanı sıra, Yahudi aktivitesi çok iyi organize ve finanse edilmiş ayrıca sofistike bilimsel entelektüel savunmalarla da desteklenmiştir. ABD göçmenlik politikasını değiştirmeye

yönelik uzun ve nihayetinde başarılı girişim buna iyi bir örnektir.⁷⁵ Göçmenlik politikasını etkileyen başlıca Yahudi aktivist örgüt olan Amerikan Yahudi Komitesi, "güçlü liderlik, iç uyum, iyi finanse edilen programlar, sofistike lobi teknikleri, iyi seçilmiş Yahudi olmayan müttefikler ve iyi zamanlama" ile karakterize edilmiştir.⁷⁶ Louis Marshall gibi en görünür Yahudi aktivistler, entelektüel açıdan parlak ve göçmenlik ve diğer Yahudi davaları adına verdikleri mücadelelerde son derece enerjik ve becerikliydiler. Kısıtlayıcı argümanlar medyada yer aldığı anda, Amerikan Yahudi Komitesi buna en azından bilimsel verilere dayanan ve tipik olarak tüm topluma fayda sağlayan evrenselci terimlerle ifade edilen sofistike karşılıklar vermiştir. Ulusal dergilerde göçmenlik lehine makaleler yayınlanmış ve gazete editörlerine mektuplar gönderilmiş; yetenekli avukatlar da yabancıların sınır dışı edilmesini engellemeyi amaçlayan yasal işlemler başlatmıştır.

Göçmenlik yanlısı lobi de çok iyi organize olmuştu. Senatör Henry Cabot Lodge gibi göçmenlik karşıtları ve Göçmenlik Kısıtlama Birliği gibi örgütler lobiciler tarafından yakın takibe alınmış ve baskı altında tutulmuştur. Washington'daki lobiciler ayrıca göçmenlik yasa tasarıları Kongre'den geçerken oy verme eğilimlerinin günlük karnesini tutuyor ve Başkan Taft ve Wilson'ı kısıtlayıcı göçmenlik yasalarını veto etmeye ikna etmek için yoğun ve başarılı çabalar sarf ediyorlardı. Katolik papazlar, kısıtlayıcı yasaların İtalya ve Macaristan'dan gelen göç üzerindeki etkilerini protesto etmek üzere görevlendirildi. Yahudi göçmenleri ülkenin dört bir yanına dağıtarak ve Yahudi yabancıları kamu desteğinden uzaklaştırarak göçle ilgili olumsuz algıları en aza indirmek için iyi organize edilmiş çalışmalar vardı. Bu amaçla son derece görünür ve gürültülü kitlesel protesto toplantıları düzenlenmiştir.⁷⁷

İstihbarat ve organizasyon, İsrail adına yapılan çağdaş Yahudi lobiciliğinde de görülmektedir. ABD Savunma Bakanlığı yetkililerinden Les Janka, "Her türlü dış politika meselesinde Amerikan halkı sesini duyuramıyor. Yahudi gruplar istisnadır. Hazırlıklıdır ve çok iyi bilgilendirilmişlerdir. Üstelik de birlikte hareket ediyorlar. Dolayısıyla bürokratların onlara kayıtsız kalması çok zordur."⁷⁸

Amerika Siyonist Örgütü'nün (ZOA) ulusal başkanı Morton A. Klein, son derece zeki, yetkin ve kendini adanmış Yahudi aktivistlerin tipik bir örneğidir. ZOA web sitesinde Klein'in akademide biyoistatistikçi olarak ve Nixon, Ford ve Carter yönetimlerinde hükümet hizmetinde seçkin bir kariyere sahip olduğu belirtilmektedir. ABD'nin

⁷⁰ Salter 2002.

⁷¹ Vest 2002.

⁷² Findley 1989.

⁷³ Lipset and Raab, 1995.

⁷⁴ MacDonald 1998b/2002.

⁷⁵ MacDonald 1998b/2002, Ch. 7.

⁷⁶ Goldstein 1990, 333.

⁷⁷ Neuringer 1971.

⁷⁸ Findley 1989 164.

önde gelen Yahudi aktivistlerinden biri olarak, özellikle de İsrail'deki Likud politikalarıyla yakından ilişkili medya tarafından övgüler almıştır. Örneğin Wall Street Journal, ZOA'yı "kahraman ve bugün Amerikan Yahudi sahnesinde İsrail'in en güvenilir savunucusu" olarak nitelendirmiş ve şöyle devam etmiştir: "Oslo ve Arafat konusunda başından beri haklı olanlara bir selam çakmalıyız... bilge, cesur ve dürüst olan Morton Klein de ha keza... Amerikan Yahudi mücadelesinin tarihi yazıldığında, Bay Klein çok büyük bir figür olarak ortaya çıkacaktır." Web sitesi Klein'in ders kitaplarında, seyahat rehberlerinde, üniversitelerde, kiliselerde ve medyada "İsrail karşıtı önyargılara karşı" gösterdiği başarı ve Capitol Hill'deki çalışmalarıyla övünüyor." Klein, bir Arap Amerikalı olan Joe Zogby'nin Dışişleri Bakanlığı'na atanmasını engellemek ve Clinton'un Dışişleri Bakan Yardımcısı adayı Strobe Talbott'un atanmasını sağlamak için başarılı çabalara öncülük etmiştir. Klein'in İsrail yanlısı makaleleri ana akım ve Yahudi medyasında geniş bir yelpazede yer almıştır: *New York Times*, *Washington Post*, *Los Angeles Times*, *New Republic*, *New Yorker*, *Commentary*, *Near East Report*, *Reform Judaism*, *Moment*, *Forward*, *Jerusalem Post*, *Philadelphia Inquirer*, *Miami Herald*, *Chicago Tribune*, *Ha'aretz (Kudüs)*, *Maariv (Kudüs)* ve *İsrail-Rus gazetesi Vesti*.

Klein'in aktivizmi, Yahudi aktivistlerin ve örgütlerin sahip olduğu büyük medyaya erişimin önemini vurgulamaktadır ki bu olgu en nihayetinde Yahudi istihbaratının izini sürmektedir. Yahudiler medyada mâlikler, yazarlar, yapımcılar ve editörler olarak çok büyük bir varlığa sahiptirler ki bu varlık tespit edilebilen diğer tüm gruplardan çok daha büyüktür.⁷⁹ Çağdaş dünyada bu varlık özellikle İsrail algısı açısından önemlidir. Dünyanın büyük bölümünde Filistinlilerin kuşatma altındaki mülksüz bir halk olduğu görüşü hâkimken, ABD'de İsrail'le ilgili medya haberleri İsrail yanlısı bir önyargının hâkimiyetindedir.⁸⁰ İsrail'e verilen desteğin kritik bir kaynağı da "İsrail'i refleksi olarak ve herhangi bir niteleme yapmadan destekleyeceklerine güvenilebilecek" profesyonel uzmanlar ordusudur.⁸¹ Yahudi medya kontrolünden kaynaklanan İsrail yanlılığının belki de en dikkat çekici örneği, Kanada'daki İngilizce gazetelerin %33'ünden fazlasını kontrol eden CanWest şirketinin sahipleri olan Asper ailesidir. CanWest, tüm başyazıların merkez ofis tarafından onaylanması gereken bir yayın politikası başlatmıştır. İfade özgürlüğü için Kanadalı Gazeteciler'in belirttiği gibi, "Asper ailesi Filistinlilerle olan çatışmalarında İsrail'i kararlı bir şekilde desteklemektedir ve Orta Doğu ile ilgili haberler özellikle hassas bir alan olarak

görünmektedir."⁸² CanWest, Filistin yanlısı veya İsrail karşıtı görüşler içeren makaleleri düzenlemek ve yayınlamak suretiyle, İsrail ile ilgili makalelerin içeriği üzerinde kontrol uygulamıştır. CanWest'in tutumunu benimsemeyen gazetecilerin kulağı çekilmiş ya da bunlar işten çıkarılmışlardır.

YAHUDİLER PSİKOLOJİK OLARAK YOĞUNDURLAR

Yahudi aktivizmini tam saha prese benzetmişim; acımasızca yoğun ve mümkün olan her açıyı kapsayan bir prese. Yahudilerin duygusal yoğunluk bakımından ortalamanın üzerinde olduğuna dair önemli kanıtlar bulunmaktadır.⁸³ Duygusal olarak yoğun insanlar hem olumlu hem de olumsuz duyguları yoğun bir şekilde yaşamaya meyillidirler.⁸⁴ Duygusal bir davranış yoğunlaştırıcı, bir enerji verici olarak düşünülebilir. Duygu yoğunluğu yüksek bireyler daha karmaşık sosyal ağlara ve çoklu ve hatta birbiriyle çelişen hedefler içeren daha karmaşık yaşamlara sahiptirler. Hedeflerinin peşinden yoğun bir şekilde koşarlar.

Yahudiler söz konusu olduğunda bu durum onların aktivizm çabalarının tonunu ve yoğunluğunu etkilemektedir. Yahudiler arasında, Yahudi davalarına yoğun bir şekilde kendini adanmış kritik bir kitle vardır. Bu kitle, Yahudi sorunlarına anında toplu yanıtlar üreten ve 7/24 esasına göre "var gücüyle çalışan" bir kesimdir. Yahudi aktivizminin amansız, "asla ölmem" diyen bir niteliği vardır. Bu yoğunluk, yukarıda açıklanan "kaygan zemin" tarzı tartışmayla el ele gitmektedir: Yahudi aktivizmi yoğun bir tepkidir çünkü Yahudi karşıtı tutum veya davranışların en önemsiz tezahürünün bile, devam etmesine izin verildiği takdirde kaçınılmaz olarak Yahudilerin toplu katliamına yol açacağı değerlendirilmektedir.

AIPAC'in etkinliğinin büyük bir kısmı, Yahudi parasını kendi tercih ettiği adaylara yönlendirme becerisinin yanı sıra, 60.000 üyesini hızla harekete geçirme maharetinde yatmaktadır. "Neredeyse her kongre bölgesinde... AIPAC, bir senatör ya da temsilcinin okşanmaya ihtiyacı olduğunda harekete geçirebileceği bir grup önde gelen vatan-daşa sahiptir."⁸⁵ Senatör Charles Percy, İsrail'in FKÖ ile müzakere etmesini ve barış için toprak takasına razı olmasını önerdiğinde, %95'i aleyhte olmak üzere 2.200 telgraf ve 4.000 mektup yağmuruna tutuldu ve bunların çoğu Chicago'daki Yahudi cemaatinden geldi.⁸⁶ Diğer taraf nadiren Yahudilerin tepkisinin yoğunluğuyla rekabet edilecek bir karşılık verebilmektedir. Başkan Eisenhower -İsrail yanlısı lobiye karşı duran son başkan- 1957'de İsrail'e Sina'dan çekilmesi için baskı yaptığında, neredeyse tüm

⁷⁹ MacDonald1998b/2002, Preface.

⁸⁰ Alterman 2002.

⁸¹ Ibid.

⁸² "Not in the Newsroom: CanWest, Global, and Freedom of Expression in Canada." Canadian Journalists for Free Expression:

<http://www.cjfe.org/specials/canwest/canw2.html>; April 2002.

⁸³ MacDonald 1994/2002, Ch. 7.

⁸⁴ Bkz. Larsen and Diener 1987.

⁸⁵ Massing 2002.

⁸⁶ Findley 1989.

postalar bu karara karşı çıktı. Dışişleri Bakanı John Foster Dulles şöyle yakınıyordu: “Ülkedeki Protestan unsurlardan destek alamadığımız için çizgimizi korumamız imkânsız. Aldığımız tek şey, Yahudilerden aldığımız darbeler.”⁸⁷ Bu durum, Mısır’ın Mayıs 1967’de Tiran Boğazı’nı kapatması üzerine Başkan Johnson’a çığ gibi büyüyen ve İsrail’e destek çağrısında bulunan 150.000 mektupla kıyaslandığında sönük kalmaktadır. Bu, ABD’nin büyük ölçüde askerî yardım sağladığı ve USS Liberty’ye yapılan saldırının örtbas edilmesinde aktif olarak iş birliği yaptığı “Altı Gün Savaşı”ndan hemen önceydi. Yahudiler Eisenhower karşısında aldıkları yenilgiden ders çıkarmış ve lobi faaliyetlerini iki katına çıkararak Washington’daki etkili lobiye oluşturmuşlardı.

Dışişleri ve Savunma bakanlıklarındaki yetkililerin üzerindeki baskı durmaksızın ve yoğun bir şekilde devam etmektedir. Bir yetkili şöyle demiştir: “Bu baskının süreklilik özelliğini akılda tutmak gerekir. Dışişleri Bakanlığı’ndaki Yakın Doğu Bürosu’nun halkla ilişkiler personeli, zamanının yaklaşık %75’ini Yahudi gruplarla uğraşarak geçireceğini hesaplıyor. Bu türden yüzlerce grup her yıl yürütme organında atama almaktadır.”⁸⁸

Psikolojik yoğunluk da İsraililer için tipik bir özelliktir. Örneğin, İsraililer ABD’nin askeri donanımını elde etme girişimlerinde son derece ısrarcıdır. Aşağıdaki yorum sadece durmak bilmeyen yoğun baskıyı değil, aynı zamanda Yahudilerin kendi çıkarları peşinde koşma kararlılıklarını da göstermektedir: “Hayır cevabını asla kabul etmezlerdi. Asla pes etmezlerdi. Yabancı bir hükümetin bu temsilcilerinin elinde her zaman, bazıları başka hiçbir ulusun sahip olmadığı yüksek teknoloji ürünü, bazıları da ABD’ye herhangi bir düşmana karşı üstünlük sağlayan gizli cihazlar olmak üzere, istenen askerî teçhizatın oluşan bir alışveriş listesi bulunurdu.”⁸⁹ Sayıları az olsa da etkileri çok büyüktür. “İsrail’in çıkarlarını gece gündüz koruyarak hiç uyumuyor gibi görünüyorlar.”⁹⁰ Henry Kissinger İsrail’in müzakere taktikleri hakkında şu yorumu yapmıştır. “İsraililer tek fikirli ısrar ve dolambaçlı taktiklerin birleşimiyle muhataplarında sadece nihaî belgeyi imzalamak için gereken son akıl ve tutarlılık kalıntılarını muhafaza ederler.”⁹¹

YAHUDİLER SALDIRGANDIRLAR

Agresif ve “saldırgan” olmak, Batı toplumlarındaki Yahudi stereotipinin bir parçasıdır. Ne yazık ki Yahudi kişiliğinin bu yönü üzerine yapılmış bilimsel çalışma sayısı oldukça

azdır. Kişilik üzerine yaptığı araştırmalarla tanınan Hans Eysenck, Yahudilerin kendilerini iyi tanıyan kişiler tarafından gerçekten de daha agresif olarak değerlendirildiğini iddia etmektedir.⁹²

Yahudiler, aralarında yaşadıkları kişilere karşı her zaman saldırgan davranmışlar ve kendilerini eleştirenler tarafından da saldırgan olarak algılanmışlardır. Henry Ford’un 1920’lerin başında kaleme aldığı The International Jew (TIJ) adlı kitabında okuyucuyu etkileyen şey, Yahudilerin kendi çıkarlarını savunmadaki yoğunluk ve saldırganlıklarının tasviridir.⁹³ TIJ’in de belirttiği gibi, Yahudiler İncil’den bu yana diğer halkları köleleştirmeye ve onlara hükmetmeye çalışmış, hatta Eski Ahit’ten alıntı yaparak ilahî emre itaatsizlik etmişlerdir: “Ve öyle oldu ki, İsrail güçlü olduğu zaman, Kenanlıları haraca bağladılar ve onları tamamen kovmadılar”. Eski Ahit’te İsrail ile yabancılar arasındaki ilişki bir egemenlik ilişkisidir: Örneğin, “Peşinden gidecekler, zincire vurulup gelecekler; Sana secde edecekler. Sana yalvaracaklar” (Yeşaya 45:14); “Yüzleri toprağa dönük sana boyun eğecekler. Ve ayaklarının tozunu yalayacaklar” (49:23). Benzer duygular Trito-İsaiah (60:14, 61:5-6), Hezekiel (örneğin, 39:10) ve Ecclesiasticus’ta (36:9) da görülür. Yahudilerin işgalci tutumlarının zirvesi, İbrahim’in soyuna dünya hâkimiyeti ve büyük üreme başarısının vaat edildiği Jubilees Kitabı’nda görülebilir:

Ben göğü ve yeri yaratan tanrırım. Sizi çoğaltacağım, sizi alabildiğine çoğaltacağım; sizden krallar çıkacak ve onlar insanoğlunun ayak bastığı her yeri yönetecekler. Gökle-
rin altında olan bütün dünyayı senin soyuna vereceğim ve onlar bütün milletler üzerinde kendi arzularına göre hükmedecekler; ve sonra bütün dünyayı kendilerine çekecekler ve onu ebediyen miras alacaklar (Yakub 32:18-19).

Başka bir yerde, çağlar boyunca Yahudi karşıtı tutumların ana temasının Yahudilerin ekonomik tahakkümü olduğunu belirtmişim.⁹⁴ Alman Hirschau kasabası sakinlerinin aşağıdaki dilekçesi, Yahudilerin orada yaşamasına izin verilmesine karşı çıkıyordu. Çünkü Yahudiler, aralarında yaşadıkları insanlara nihaî olarak hükmeden saldırgan rakipler olarak görülmekteydi:

Buraya sadece birkaç Yahudi aile yerleşirse, mevcut haliyle sahiplerine en yetersiz geçim kaynaklarından başka bir şey sağlamayan tüm küçük dükkânlar, tabakhaneler, hırdavatçılar ve benzerleri ezilecek ve kısa sürede tamamen Yahudilerin eline geçecek. Öyle ki, en az on iki yerel aile dilencilik düşecek ve zaten son derece zor durumda olan yoksul yardım fonumuz bir yıl içinde

⁸⁷ Findley 1989 içinde, 119.

⁸⁸ Findley 1989 içinde, 164.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Findley 1989, 328.

⁹¹ Ball and Ball 1993 içinde, 70.

⁹² Eysenck 1962, 262.

⁹³ Bkz. MacDonald 2002, Review of The International Jew. Occidental Quarterly, v. 2, nos. 3 & 4, pp. 69, 53.

⁹⁴ MacDonald 1998a, Ch. 2.

tamamen tükenecektir. Yahudiler her işe karışarak mümkün olan en kısa sürede tüm nakit paraya sahip oluyorlar; hızla paranın tek sahibi haline geliyorlar ve Hıristiyan komşuları onların borçlusu oluyor.⁹⁵

Theodor Herzl gibi on dokuzuncu yüzyıl sonu Siyonistleri, modern Yahudi karşıtı tutumların ana kaynağının, özgülüşmenin Yahudileri Yahudi olmayan orta sınıflarla doğrudan ekonomik rekabete sokması ve bu rekabeti genellikle Yahudilerin kazanması olduğunun farkındaydı. Herzl "bir çoğunluğun gettoda yeni çıkardıkları, eskiden hor gördükleri yabancılar tarafından 'boyunduruk altına alınmalarına izin vermelerinin' beklenemeyeceği konusunda ısrar etmiştir."⁹⁶ Ekonomik tahakküm teması sıklıkla Yahudilerin kişisel olarak saldırgan oldukları görüşüyle birleştirilmiştir. Orta Çağ'da Yahudiler "acımasız alacaklılar" olarak görülüyordu.⁹⁷ Filozof Immanuel Kant Yahudilerin "tefeci bir millet olduğunu... himayeleri altında barındıkları insanları alaşağı ettiklerini... bizimle ilişkilerinde 'alıcı dikkat etsin'⁹⁸ sloganını en yüksek ilkeleri haline getirdiklerini"⁹⁹ belirtmiştir.

Yirminci yüzyılın başlarında Amerika'da sosyolog Edward A. Ross, Yahudi göçmenler arasında, Yahudi öğrencilerin daha yüksek notlar için öğretmenlerini sıkıştırmasından, Yahudi fakirlerin normal yardım payından daha fazlasını almaya çalışmasına kadar, tüm işlemlerde avantajlarını en üst düzeye çıkarma eğiliminin arttığı yorumunu yapmıştır. "Başka hiçbir göçmen grubu İbraniler kadar gürlütücü, itici ve başkalarının haklarını küçümseyici değildir."¹⁰⁰

Yetkililer Doğu Avrupalı İbranilerin yasalara hiç saygı duymadıklarından ve yollarına çıkan her yasayı çiğnemeye hazır olduklarından yakınıyor... Sigorta şirketleri Yahudi yangın riskini diğerlerinden daha yakından inceliyor. Kreditörler Yahudi tüccarın genellikle "kaypak" olduğunu ve borçlarından kurtulmak için "başarısız" olacağını söylerler. Yalan söylemek konusunda göçmenler çok kötü bir üne sahiptir. Boston'un North End bölgesinde "Yahudilerin yalancı şahitlik yapmaya hazır oldukları bir atasözü haline gelmiştir."¹⁰¹

Bu özellikler zaman zaman bizzat Yahudiler tarafından da dile getirilmiştir. Amerikan Yahudi Komitesi'nin 1962 yılında Baltimore'daki Yahudilerle ilgili olarak yaptırdığı bir ankette, "katılımcıların üçte ikisi diğer Yahudilerin saldırgan, düşmanca, kaba, materyalist ve antisemitizmin

nedeni olduğuna inandıklarını itiraf etmiştir. Bunlar da sadece bunu kabul etmeye istekli olanlardı."¹⁰²

Yahudiler, Amerikan Hıristiyan kültürüne karşı düşmanlıkları ve bu kültürü değiştirmek için gösterdikleri enerjik ve agresif çabalar açısından bir Amerikan göçmen grubu olarak benzersizdiler.¹⁰³ Ford'un TIJ'i açısından bakıldığında, Amerika Birleşik Devletleri son kırk yılda yaklaşık 3.500.000, çoğunlukla Yidiş dilinde (İbranice ve Almanca karışımı bir dil- çev.) konuşan, yoğun Yahudi göçmen ithal etmişti. Bu kısa süre içinde Yahudilerin Amerikan toplumu üzerinde, özellikle de 1899-1900 yıllarında Virginia Haklar Bildirgesi'nden "Hıristiyan" kelimesinin çıkarılması girişimiyle başlayan, Hıristiyanlıkla ilgili ifadeleri kamusal hayattan çıkarma girişimlerinde muazzam bir etkisi olmuştu: "Yahudilerin, ABD'nin baskın Hıristiyan karakterinin her işaretini kamu hayatından silme kararlılığı, bugün ülkedeki tek aktif dini hoşgörüsüzlük biçimidir."¹⁰⁴

Yahudilerin Amerikan kültürüne yönelik saldırganlığının prototip bir örneği, Yahudilerin ABD üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olan liberal göç politikalarını savunması olmuştur:

Göçmenlik politikasını liberal bir yöne çekmeye çalışan Yahudi sözcüleri ve örgütleri, başka hiçbir baskı grubunun gösteremediği bir enerji gösterdiler. Göçmenlik, hemen hemen her büyük Yahudi savunma ve toplum ilişkileri örgütü için başlıca endişe konusunu oluşturmuştur. Yıllar boyunca sözcüleri kongre oturumlarına özenle katılmış ve Ulusal Liberal Göç Birliği ve Yerinden Edilmiş Kişiler için Yurttaşlar Komitesi gibi mezhepsel olmayan grupların kurulmasında ve finanse edilmesinde Yahudilerin çabaları son derece önemli olmuştur.¹⁰⁵

Yahudilerin saldırganlığı ve medyadaki, sosyal - beşeri bilimlerdeki, kültür - bilgi yaratımındaki ve Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasî süreçteki rolleri, Denizaşırı Çinlilerin rolüyle tezat oluşturmaktadır.¹⁰⁶ Çinliler, Güneydoğu Asya ülkelerinde ev sahiplerinin halkına ve kültürüne karşı tarihsel şikâyetlerle motive olan düşmanca bir kültürel elit oluşturmamıştır. Örneğin, ekonomik hâkimiyetlerine rağmen Çinliler, Güneydoğu Asya'da yaygın olan vatandaşlık haklarına getirilen kısıtlamalarla ilgilenmemişlerdir.¹⁰⁷ Çinliler bu tür kısıtlamalara oldukça pasif bir tepki verirken, Yahudiler Yahudi karşıtı tutum ve davranışların her türlü tezahürüne topyekûn bir yok etme çabasıyla tepki vermişlerdir. Gerçekten de, ana akım Yahudi

⁹⁵ Harris 1994 içinde, 254.

⁹⁶ Kornberg 1993, 183; Herzl'in günlüğünden iç alıntı.

⁹⁷ Luchaire 1912, 195.

⁹⁸ Bir malı satın alanın, ürünün kalitesi ve satıcının durumu konusunda dikkatli olması gerektiğine dair bir İngiliz atasözü- çev.

⁹⁹ Rose 1992 içinde, 7; italikler metnin kendisindedir.

¹⁰⁰ Ross 1914, 150.

¹⁰¹ Ross 1914, 150.

¹⁰² Yaffe 1968, 73. Yaffe bu yorumu kendinden nefret eden Yahudilerle ilgili bir tartışmanın içine yerleştirerek Yahudilerin bağınaz Yahudi olmayanların fantezileri olan klişeleri kabul ettiklerini ima ediyor.

¹⁰³ Ayrıca bkz. MacDonald 1994/2002.

¹⁰⁴ The International Jew, 3/21/1920.

¹⁰⁵ Neuringer 1971, 392-393.

¹⁰⁶ MacDonald 1998b/2002.

¹⁰⁷ Coughlin 1960, 169.

tutumunun, Yahudi karşıtı tutum ve davranışların önemsiz tezahürlerinin bile göz ardı edilmemesi gerektiği, çünkü bunların toplu katliamlara yol açabileceği yönünde olduğunu gördük. Çinliler, Endonezya milliyetçiliğinin ve dininin sembollerinin kamusal alanda sergilenmesini ortadan kaldırmaya çalışmadıkları gibi, 1960'lardan beri yürürlükte olan ve Çin kültürünün kamusal alanda sergilenmemesini zorunlu kılan yasaları değiştirmek için de ciddi bir girişimde bulunmamışlardır.¹⁰⁸

ABD'deki siyasî sürece özgü normal lobcilik faaliyetlerinin yanı sıra, Yahudilerin saldırganlığının belki de en açık örnekleri, muhaliflerini yıldırma yönelik pek çok örnektir. Bunlar arasında iş kaybı, ölüm tehditleri, sürekli taciz, medya işletmelerinin reklâm gelirlerinin kesilmesi gibi ekonomik kayıplar ve antisemitizm suçlamaları yer almaktadır. Antisemitizm suçlaması, belki de İkinci Dünya Savaşı sonrası siyasî düzene karşı işlenebilecek en büyük günahdır. III. Adlai Stevenson, Illinois valiliği için adaylığını koyduğunda, İsrail'in yerleşim politikasına karşı çıkması ve FKÖ'nün Filistin halkının meşru sesi olduğunu söylemesi, kendisinin Yahudi karşıtı olduğuna dair bir fıslıtı kampanyasına neden oldu. Stevenson bu durumu şöyle yorumlamıştır:

Amerikalı Yahudiler arasında, doğru ya da yanlış fark etmez, İsrail hükümetinin kararlarını destekleyen göz kurtucu, aktivist bir azınlık var. Bunu çok yüksek sesle ve çok agresif bir şekilde, diğerlerinin gözünü korkutacak şekilde yapıyorlar. Böylece azınlık olmalarına rağmen, Amerikan siyasetinde onların sesi duyuluyor. Bu ses Amerika Birleşik Devletleri'nde İsrail'dekinden çok daha yüksektir. Başka bir deyişle, İsrail'de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Yahudi topluma kıyasla çok daha güçlü, çok daha yüksek sesli bir muhalefet var. İsrail başbakanı, Orta Doğu'daki Amerikan dış politikası üzerinde, genel olarak kendi hükümetinin politikalarından çok daha fazla etkiye sahiptir.¹⁰⁹

İsrail'i eleştirenleri antisemit olmakla suçlamak yaygın bir taktik olmuştur. Gerçekten de İsrail'i ve ABD'deki seçmen kitlesini zekice eleştiren George Ball, Yahudi karşıtlığı ve Holokost'tan duyulan suçluluk duygusunun İsrail lobisinin malî gücünü aşan etkili silahı olduğunu savunmaktadır.¹¹⁰ Bu psikolojik silahların faydası da ABD medyası üzerindeki çok büyük Yahudi etkisinden kaynaklanmaktadır. Tarihçi Peter Novick, Holokost'un çağdaş Amerikan yaşamındaki önemine ilişkin olarak şunları belirtmektedir:

Bizler [yani Yahudiler] sadece "kitap ehli" değil, Hollywood filmlerinin ve televizyon mini dizilerinin, dergi makalelerinin ve gazete köşelerinin, çizgi romanların ve

akademik sempozyumların insanlarıdır. Amerikan Yahudileri arasında Holokost'la ilgili yüksek düzeyde bir endişe yaygınlaştığında, Yahudilerin Amerikan medyasında ve fikir üreten elitlerde oynadığı önemli rol göz önüne alındığında, bunun kültürün geneline yayılması sadece doğal değil, neredeyse kaçınılmazdır.¹¹¹

Ve tabii ki Holokost'a yapılan çağrı özellikle Amerikalı Yahudiler için caziptir. Bir CIA ajanının sözleriyle, Mossad casusluk faaliyetlerine yardım etmeleri için ABD'li Yahudileri işe almak istediğinde, "yapılacak iş basittir: Çağrı yapıldığında ve kimse buna kulak asmadığında, hemen Holokost feveranı baş gösterir."¹¹²

Antisemitizm suçlamaları ve Holokost'tan duyulan suçluluk duygusu, Yahudilerin İsrail'le ilgili konulardaki saldırganlıklarının tek aracı değildir. Yahudi gruplar düşmanlarını çeşitli yollarla sindirmektedirler. Yahudi aktivist örgütler tarafından savunulan İsrail politikalarına karşı çıkan kişiler işlerinden kovulmakta, mektuplarla taciz edilmekte, izinsiz gözetim altında tutulmakta ve ölümle tehdit edilmektedir. Yahudilerin medya sahipliği ve üretimindeki büyük rolünün bir sonucu olarak medyada İsrail konusunda büyük ölçüde otosansür olsa da, bu zırtaki boşluklar agresif bir şekilde kapatılmaktadır. "Editörlere ve reklam departmanlarına yönelik tehditler, organize boykotlar, iftiralar, karakter suikastı kampanyaları ve kişisel kan davaları" söz konusudur.¹¹³ Findley'in aktardığı diğer örnekler arasında Federal İletişim Komisyonu'na yayın lisanslarının durdurulması için baskı yapılması, yayın öncesinde bir gözetim komitesine sunulması talepleri ve süreci izlemek üzere Washington Post'un haber merkezine bir Yahudi aktivistin yerleştirilmesi yer almaktadır.

Tüm bu yoğun ve iyi organize edilmiş saldırganlığın sonucu şudur:

İsrail politikasını eleştirenler, İsrail lobisinin bir ya da daha fazla kesiminin baskısıyla acı verici ve amansız bir misillemeye ve hatta geçim kaynaklarını kaybetmeye davetiye çıkarmış olurlar. Başkanlar bundan korkuyor. Kongre bile bu lobinin emirlerini yerine getirir. Prestijli üniversiteler akademik programlardan kaçınır ve bu baskıya boyun eğer. İsrail'i eleştirenler, argümanlarının ve görüşlerinin liyakate göre değerlendirilmesi yerine, aniden motivasyonlarının, dürüstlüklerinin ve temel ahlâkî değerlerinin sorgulandığını görürler. Eleştirileri ne kadar ılımlı olursa olsun, petrol lobisinin piyonları, Arapların savunucuları ve hatta anti-Semitik olarak nitelendirilebilirler.¹¹⁴

¹⁰⁸ Bkz. MacDonald 1994/2002, Preface to the First Paperback Edition.

¹⁰⁹ Findley içinde, 1989, 92.

¹¹⁰ Findley 1989, 127.

¹¹¹ Novick 1999, 12.

¹¹² Newsweek 9/3/1979.

¹¹³ Findley 1989, 296.

¹¹⁴ Findley 1989, 315.

Henry Kissinger'dan yapılan aşağıdaki alıntı İsrail'in ABD yardımına yönelik saldırgan tutumunu özetlemektedir:

Yitzak [Rabin] pek çok olağanüstü niteliğe sahipti, ancak insan ilişkileri yeteneği bunlardan biri değildi. Eğer kendisine "Birleşik Devletler Stratejik Hava Komutanlığı"nın tamamı bedava bir hediye olarak verilseydi, (a) İsrail'in nihayet hakkını aldığını düşünecek ve (b) uçaklarda, onları kabul etmesini bize karşı isteksiz bir taviz haline getirecek bazı teknik eksiklikler bulacaktı.¹¹⁵

Ancak elbette İsrail'in saldırganlığının en önemli örnekleri Orta Doğu'daki komşularına karşı olmuştur. İsrail, Ariel Şaron liderliğindeki 1953 Kibya katliamı da dahil olmak üzere, sınır bölgelerine sürekli olarak akınlar düzenleyerek baskı uyguladığı için bu saldırganlık başından beri mevcuttur.¹¹⁶ İsrail toplumunun kişisel saldırganlığı uzun zamandır yorumcuların konusu olmuştur. İsrail kibir, küstahlık (chutzpah), soğukluk, kabalık, çirkeflik ve nezaket eksikliği ile bilinir. Örneğin, Hayfa Üniversitesi'nde İsraili bir sosyolog olan B. Z. Sobel, İsrail'den göç etme motivasyonları arasında "gerçekten de [İsrail toplumunda] bir asabîlik olduğunu; öfkelerin alevlendiğini ve sözlü şiddetin yaygın olduğunu"¹¹⁷ tespit etmiştir.

SONUÇ

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki mevcut durum, Yahudi gücü ve nüfuzunun müthiş bir şekilde yayılmasının bir sonucudur. İsrail'in toprak ele geçirmesine ve işgal ettiği topraklarda Filistinlilere karşı acımasız bir askerî harekâta girişmesine rağmen Amerikalı Yahudilerin son otuz beş yıl

KAYNAKÇA

- References to the Book of Jubilees are from Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament II, ed. R. H. Charles, 1–82. Reprint, Oxford: Clarendon Press, [1913] 1966.
- References to the Book of Maccabees are to The New English Bible: The Apocrypha. London: Oxford University Press and Cambridge University Press, 1970.
- Adelman, T. Z. 1999. Jewish ethics: Are they ethical? Are they Jewish? The Jewish Agency for Israel, Department for Jewish Zionist Education, August 22. <http://www.jajz-ed.org.il/ju-ice/history1/week8.html>
- Alterman, E. 2002. Intractable foes, warring narratives: While much of the world sees Mideast conflict through Palestinian eyes, in America, Israel's view prevails; <http://www.msnbc.com/news/730905.asp>; March 28.
- Ball G. and Ball, D. 1992. The Passionate Attachment: American's Involvement with Israel, 1947 to the Present. New York: W. W. Norton.

boyunca Amerika'nın İsrail'e sorgusuz sualsiz destek vermesini başardıkları gerçeğini akılda tutmak gerekir. Zaten bu işgal de büyük olasılıkla sınır dışı etme ya da tamamen boyun eğdirme, aşağılama ve apartheid ile sona erecektir. Aynı dönemde Amerika'daki Yahudi örgütleri, Avrupalılar arasında etnik kimliği bastırmaya adanmış bir devletin kurulmasında, ABD'ye çok etnikli kitlesel göçün teşvik edilmesinde ve etnik azınlıkların şikâyetlerine ve çıkarlarına saplantılı bir şekilde duyarlı bir hukuk sistemi ve kültürel ideolojinin, yani Holokost kültürünün inşa edilmesinde başlıca güç -bana göre asıl güç- olmuştur.¹¹⁸

Amerikan Yahudiliği iyi örgütlenmiş ve cömertçe finanse edilmiştir. Büyük bir güce sahiptir ve hedeflerine ulaşmada başarılı olmuştur.¹¹⁹ Yahudi savunucuları tarafından sıklıkla dile getirilen en büyük efsanelerden biri, Yahudilerin fikir birliğine sahip olmadıkları ve bu nedenle de gerçek bir güce sahip olamayacaklarıdır. Ancak aslında, özellikle İsrail ve diğer yabancı Yahudilerin refahı, göç ve mülteci politikası, kilise-devlet ayrımı, kürtaj hakları ve sivil özgürlükler gibi geniş Yahudi meselelerinde büyük ölçüde fikir birliği vardır.¹²⁰ 1960'ların karşı-kültürel devrimiyle başlayan bu konulardaki kamu politikalarındaki büyük değişiklikler, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Yahudi gücünün ve etkisinin arttığı döneme denk gelmektedir. Gerçekten de, kamu politikasının ana akım Yahudi örgütlerinin tutumlarıyla çeliştiği önemli bir alan bulmak zordur.

ORCID

Hüseyin Bal <https://orcid.org/0000-0001-6946-9219>

- Borowitz, E. B. 1973. The Mask Jews Wear: Self-Deceptions of American Jewry. New York: Simon and Schuster.
- Boyle, S. S. 2001. The Betrayal of Palestine: The Story of George Antonius. Boulder, CO: Westview Press.
- Burton, M. L., Moore, C. C., Whiting, J. W. M., and Romney, A. K. 1996. Regions based on social structure. *Current Anthropology* 37: 87–123.
- Coughlin, R. J. 1960. Double Identity: The Chinese in Modern Thailand. Hong Kong and London: Hong Kong University Press and Oxford University Press.
- Chernin, K. 2002. Seven pillars of denial. *Tikkun*, Sept./Oct.
- Coon, C. 1958. Caravan: The Story of the Middle East, 2nd ed. New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Curtiss, R. 1998. The cost of Israel to the American people. Talk presented at the Al-Hewar Center in Vienna, Virginia, May 20, 1998.

¹¹⁵ Ball and Ball içinde, 1992, 70.

¹¹⁶ Bkz. Ball and Ball 1992, 44 and passim.

¹¹⁷ Sobel 1986, 153.

¹¹⁸ Bkz. MacDonald 1998b/2002, Preface.

¹¹⁹ Goldberg 1996.

¹²⁰ Ibid., p. 5.

13. Dumont, P. 1982. Jewish communities in Turkey during the last decades of the nineteenth century in light of the archives of the Alliance Israélite Universelle. In *Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a Plural Society*, ed. B. Braude and B. Lewis. New York: Holmes & Meier Publishers.
14. Eickelman, D. F. 1981. *The Middle East: An Anthropological Approach*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
15. Epstein, L. M. 1942. *Marriage Laws in the Bible and the Talmud*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
16. Eysenck, H. J. 1962. *The Uses and Abuses of Psychology*. Baltimore: Penguin Books.
17. Findley, P. 1989. *They Dare to Speak Out: People and Institutions Confront Israel's Lobby*, 2nd ed. Chicago: Lawrence Hill Books.
18. Gay, P. 1988. *Freud: A Life for Our Time*. New York: W. W. Norton.
19. Getlin, J. 2002. Violence in Mideast galvanizes U.S. Jews. *Los Angeles Times*, April 28.
20. Gibbon, E. 1909. *The Decline and Fall of the Roman Empire*, 7 vols., ed. J. B. Bury. London: Methuen.
21. Goldberg, J.J. 1996. *Jewish Power: Inside the American Jewish Establishment*. Reading, MA: Addison-Wesley.
22. Goldstein, J. 1990. *The Politics of Ethnic Pressure: The American Jewish Committee Fight against Immigration Restriction, 1906–1917*. New York: Garland Publishing.
23. Gonen, J. Y. 1975. *A Psychohistory of Zionism*. New York: Mason/Charter.
24. Hamilton, W. D. 2001. At the world's crossroads: Instability and cycling of two competing hosts with two parasites. In *Narrow Roads of Gene Land: The Collected Papers of W. D. Hamilton*. Vol. 2, *The Evolution of Sex*, pp. 253–285. Oxford, UK: Oxford University Press.
25. Hammer, M. F., Redd, A. J., Wood, E. T., Bonner, M. R., Jarjanazi, H., Karafet, T., Santachiara-Benerecetti, S., Oppenheim, A., Jobling, M. A., Jenkins, T., Ostrer, H., and Bonn -Tamir, B. 2000. Jewish and Middle Eastern non-Jewish populations share a common pool of Y-chromosome biallelic haplotypes. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, May 9.
26. Harris, J. F. 1994. *The People Speak! Anti-Semitism and Emancipation in Nineteenth-Century Bavaria*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
27. Horowitz, D. L. 1985. *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press.
28. Horowitz, D. 1997. *Radical Son: A Journey through Our Time*. New York: Free Press.
29. Horowitz, D. 2002. American conservatism: An argument with the racial right. *FrontPageMagazine.com*, August 27.
30. Kornberg, R. 1993. *Theodore Herzl: From Assimilation to Zionism*. Bloomington: Indiana University Press.
31. Larsen, R. J., and Diener, E. 1987. Affect intensity as an individual difference characteristic: A review. *Journal of Research in Personality* 21:1–39.
32. Lipset, S. M., and Raab, E. 1995. *Jews and the New American Scene*. Cambridge: Harvard University Press.
33. Luchaire, A. 1912. *Social France at the Time of Philip Augustus*. New York: Frederick Ungar.
34. Lustick, I. A. 1987. Israel's dangerous fundamentalists. *Foreign Policy* 68 (Fall), 123–124.
35. Lynn, R. 1992. Intelligence: Ethnicity and culture. In *Cultural Diversity and the Schools*, ed. J. Lynch, C. Modgil, and S. Modgil. London and Washington, D.C.: Falmer Press.
36. MacDonald, K. B. 1994/2002. *A People that Shall Dwell Alone: Judaism As a Group Evolutionary Strategy with Diaspora Peoples*. Lincoln, NE: iUniverse. (Originally published in 1994 by Praeger, Westport, CT).
37. MacDonald, K. B. 1998a. *Separation and Its Discontents: Toward an Evolutionary Theory of Anti-Semitism*. Westport, CT: Praeger.
38. MacDonald, K. B. 1998b/2002. *The Culture of Critique: An Evolutionary Analysis of Jewish Involvement in Twentieth Century Intellectual and Political Movements*. Bloomington, IN: 1stBooks Library. (Originally published in 1998 by Praeger, Westport, CT).
39. MacDonald, K. B. 2002. Review of *Henry Ford and the Jews: The Mass Production of Hate* by Neil Baldwin (New York: Public Affairs, 2001, 416 pp.) and *The International Jew: The World's Foremost Problem*, by Henry Ford (Dearborn, MI: Dearborn Independent, 1920–1921, 416 pp.). Part I: The education of a midwestern industrialist. *The Occidental Quarterly* 2, no. 3, 2002. Part II: The Dearborn Independent series in perspective. *The Occidental Quarterly* 2, no. 4.
40. Massing, M. 2002. Deal breakers, *American Prospect*, March 11.
41. Neuringer, S. M. 1971. *American Jewry and United States Immigration Policy, 1881–1953*. Ph.D. Dissertation, University of Wisconsin–Madison, 1969. Ann Arbor, MI: University Microfilms. (Reprinted by Arno Press, 1980.)
42. Novick, P. 1999. *The Holocaust in American Life*. Boston: Houghton Mifflin.
43. Podhoretz, N. 1986. The hate that dare not speak its name. *Commentary* 82(November):21–32.
44. Podhoretz, N. 2000. *My Love Affair with America: A Cautionary Tale of a Cheerful Conservative*. New York: Free Press.
45. Podhoretz, N. 2002. In praise of the Bush doctrine. *Commentary*, September.
46. Reich, R. 1997. *Locked in the Cabinet*. New York: Scribner.
47. Rokach, L. 1986. *Israel's Sacred Terrorism*, 3rd ed. Belmont, MA: Association of Arab-American University Graduates, Inc. (Originally published 1980.)
48. Rose, P. L. 1992. *Wagner: Race and Revolution*. New Haven: Yale University Press.
49. Ross, E. A. 1914. *The Old World and the New: The Significance of Past and Present Immigration to the American People*. New York: Century.
50. Rushton, J. P. 1989. Genetic similarity, human altruism, and group selection. *Behavioral and Brain Sciences* 12: 503–559.
51. Rushton, J. P. 1999. Genetic similarity theory and the nature of ethnocentrism. In K. Thienpont and R. Cliquet (eds.) *Ingroup/Out-group Behavior in Modern Societies: An Evolutionary Perspective*, pp. 75–107. The Netherlands: Vlaamse Gemeenschap/CBGS.
52. Sacks, J. 1993. *One People? Tradition, Modernity, and Jewish Unity*. London: The Littman Library of Jewish Civilization.

53. Salter, F. K. 2002. Fuzzy but real: America's ethnic hierarchy. Paper presented at the meetings of the Association for Politics and the Life Sciences, Montreal, August 9.
54. Schatz, J. 1991. *The Generation: The Rise and Fall of the Jewish Communists of Poland*. Berkeley: University of California Press.
55. Shahak, I. 1993. Relations between Israel and organized American Jews. *Middle East Policy Council Journal* 2, no. 3, http://www.mepc.org/public_asp/journal_shahak/shahak-main.asp
56. Shahak, I., and Mezvinsky, N. 1999. *Jewish Fundamentalism in Israel*. London: Pluto Press.
57. Silbiger, S. 2000. *The Jewish Phenomenon: Seven Keys to the Enduring Wealth of a People*. Atlanta, GA: Longstreet Press.
58. Sobel, B. Z. 1986. Exodus from Israel. In E. Levine, ed., *Voices from Israel: Understanding the Israeli Mind*. New York, London, Toronto: Herzl Press, Cornwall Books.
59. Soloveichik, M. Y. 2003. The virtue of hate. *First Things* 129:41–46.
60. Sombart, W. 1913/1982. *Jews and Modern Capitalism*, trans. M. Epstein. Reprint, New Brunswick, NJ: Transaction Books.
61. Thernstrom, S., and Thernstrom, A. 1997. *America in Black and White: One Nation, Indivisible*. New York: Simon and Schuster.
62. Vest, J. 2002. The men from JINSA and CSP. *The Nation*, September 2.
63. Walsh, W. T. 1930. *Isabella of Spain: The Last Crusader*. New York: Robert M. McBride.
64. Wiesel, E. 1985. *Against Silence: The Voice and Vision of Elie Wiesel*. Selected and edited by Irving Abrahamson, vol. 1. New York: Holocaust Library.
65. Yaffe, J. 1968. *The American Jews: Portrait of a Split Personality*. New York: Random House.